

ספר נר דלוק (לשבת ויו"ט)

ביאורים ועיונים בדין הדלקת נרות בשבת
ויו"ט למי שמדליק בביתו וסועד אצל אחרים,
וכן בליל יוהכ"פ שאסור באכילה ושתיה

ערוך ומסודר בעזהש"ת ע"י
צבי מיללער
רב ביהמ"ד שפתי שמעון ד'אראד

חודש אלול תשע"ה לפ"ק
ברוקלין נוא יארק יצ"ו

**איסור השגת גבול ידוע
כל הזכויות שמורות להמחבר**

© COPYRIGHT '15
ALL RIGHTS RESERVED

~~~

הספר אפשר להשיג אצל המחבר

צבי מיללער

224 Keap st.

Brooklyn NY 11211

718-387-5640

הערות והארות מתקבלים בחפץ לב על האדרעססע הנ"ל

~~~

**ברכות שמים מעל יחולו על ראש ידידי הרב י. ל. נ"י
על יתרון השתדלותו בהדפסת הספר וסידורו עד הוצאתו לאור כלול בהדרו,
ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה ויברכהו בהצלחה ורב נחת אכי"ר**

~ מפתח הסימנים ~

הקדמה.....	ה.
ביאור דברי הסמ"ג (חל' שביתת השבת, מצוה ל')	א.ט
ביאור שו"ת מהרי"ל (פי' נ"ג)	ב.יד
ביאור לשון תשו' מהרי"ל (פי' נ"ג) ומשתמש "שום דבר" לאור הנר	ג.יט
ביאור שו"ת פנים מאירות (ח"א פי' ס"ט)	ד.כג
ביאור דברי הספר זכרונות אלי' (ע' ק"ל אות ו')	ה.כט
גדר תוספת אורה בהדלקת הנרות	ו.לג
ב' פירושים בדברי המחבר (פי' רס"ג ס"ח)	ז.לד
ביאור המגן אברהם (פי' רס"ג סק"ט) עפ"י הפנ"ג (א"א שם)	ח.לו
ביאור המ"א (פי' רס"ג סק"ט) ע"פ פירוש השו"ע ומשנ"ב	ט.מב
דין הדלקת הנרות בחדר שיאיר אור העלעקטע"ר כשתחשך	י.מו
ביאור דברי המגן אברהם (פי' רס"ג סקט"ו)	יא.מז
ביאור דברי הפרמ"ג (א"א סקט"ו)	יב.נב
ביאור דברי הרב ז"ל (פי"א) מנה שהבין בהמג"א (סקט"ו)	יג.נג
ב' פירושים בדברי המג"א (פי' רס"ג סקב"א)	יד.נד
בענין הדלקת נרות בשביל אחרים להטעם שלא יכשל בעין ואבן	טו.נה
ביאור דברי הרמ"א (רס"ג ס"י) שעיקר הדלקה תלוי' בנרות שמדליקין על השלחן	טז.ס
ביאור דברי הא"א (באטשאטש) בהגהותיו (פי' רס"ג ס"ח)	יז.סא
הוספות	סג.

~ הקדמה ~

הספר מיוסד על ההנחה שאין מברכין להדליק נר של שבת על הדלקת אור העלעקטריק הגם דבשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ק"ב) פשוט ליה דמברכין גם על אור העלעקטער והחזיקו אחריו כן בשו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' ל"ז) ובשו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' מ"א) שו"ת דברי ישראל (או"ח סי' ע"ג) שו"ת יד מרדכי (סי' ה') הנה לעומתם הרבה אחרונים סוברים דאור העלעקטער הוא פסול לנר שבת כיון שאין שם "נר" בלא שמן ופתילה כמו שהאריך בזה המהר"ל בספרו נר מצוה, או עכ"פ כמו נר שעוה שדולק ע"י שמנונית ופתילה כמש"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ג או"ח סי' נ"ט)* ושו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ק"ז) וכ"כ בשו"ת דבר אליהו (סי' ס"ג) שגר

הערות וביאורים

* והא דמצינו להלבושי מרדכי (בח"ד סי' י"ט אות ב') שחזר מפשיטותו, שכ' לעיל (ח"ג סי' נ"ט) דנר העלעקטער אינו כשר להדלקת נר שבת, והביא רא"י מדברי רש"י (שבת כ: ד"ה עץ בעלמא הוא) וז"ל ופשיטא דלא חזי לפתילה אלא למדורה ע"כ. ולכא"ז צע"ג דהלא יפה כ' לעיל, דהדלקה לכבוד שבת צריך להיות ע"י "נר" שהוא משמן ופתילה ביחד, וכמש"כ בשו"ת דבר הלכה (סי' ל"ז), דהפתילה והשמן הן דבר אחד ויעצם המצוה" ולא כמכשירי מצוה והיינו שהפתילה עצמה דולקת באמצעות השמן, וכן השמן עצמו דולק באמצעות הפתילה עכתו"ד. וזהו בשמנונית נוזל ואפילו בנר שעוה וחלב, אבל שוכא דארזא דולק מחמת עצמו לחוד, ולא באמצעות דבר אחר כשמנונית, הרי זה מקרי "מדורה" ולא "נר", וכן העלעקטער החוט ברזל אינו כפתילה שגם הוא דולקת בעצם, אלא רק מחזיק כח העלעקטער שנעשה אש ודולק מחמת עצמו לחוד כמו שוכא דארזא, ולפי"ז העלעקטער הדולק הוא רק מדורה ולא נר, ובנוסף הברכה קבעו לומר להדליק "נר" של שבת, ולא משום שופרא דלישנא, אלא בכוונה מיוחדת שזהו גדר קיום המצוה.

אמנם מדיוק הלשון כאן (ח"ד סי' י"ט) משמע שכוונת הלבושי מרדכי לעיל בסמתמא הוא, שלדעתו לא נקרא נר אלא כשהאור דולק משמנונית כשמן או אפילו כשעוה וחלב, אבל שוכא דארזא הוא עץ ולא שמנונית, וכן העלעקטער אינו שמנונית, ולכן הגם שלעיל פשיט ליה שגם בנר שבת צריך שמנונית דוקא, הנה כאן (בח"ד) נשתנה קצת דעתו, והפשיטות הוא רק בנר חנוכה, כיון שהוא זכר לנס שהיה בפך שמן, אבל לענין נר שבת נעשה כמסתפק אם צריך שמנונית דוקא, וכפי הנראה מפרש לשון רש"י (הנ"ל) דלא חזי לפתילה, דהיינו דהשמן נשאבת בהפתילה, וכן הוא אפילו בנר שעוה וחלב, משא"כ עץ אינו דבר הנשאב בפתילה, אלא דולק מחמת עצמו בלא אמצעות פתילה, ומשמע ליה מזה דהפסול אינו מחמת שאינו שמנונית, ולפי"ז משמע שאין זה תנאי בהנר שצריך שמנונית דוקא.

ולכאורה אם זהו כוונתו כאן (בח"ד), אינו מובן איך גרס לו ל' רש"י להכניס בו הספק, דהלא גם לפי פירוש הזה משמע ליה דתואר "נר" הוא רק כשהאש דולק מדבר הנמשך אחר הפתילה, ואינו דולק מחמת עצמו לחוד, ובהעלעקטער שלא נמצא כזה פשוט הוא שאין עליו תואר "נר", ולקושטא דמילתא פשטות הדברים לא משמע כלל לפרש כן דברי רש"י, דהלא המשמעות בגמ' הוא דהשוכא דארזא הוא הפתילה ולא שלוקחין אותה במקום השמן. וכבר כ' החזו"א באחד מאגרותיו, דלהסיק צד קולא אינו רק כשהפירוש הוא מוכרח, משא"כ לחומרא שייך לחוש הוא אפילו כשהפירוש הוא בדרך אפשר לומר כן, ופירוש הנ"ל שהוא להסיק צד קולא, לא רק שאינו מוכרח אלא אינו במשמע כלל, וכתבתיו רק לנסות אולי אפשר לקיים הצד קולא של הלבושי מרדכי.

העלעקטריק אינו בשמן ופתילה ובכך אין עליו שם "נר", וכן אין שייך לברך "להדליק" על מה שמסובב ומניע הבית יד של המוכינה וחזר ע"ז גם אח"כ בספרו דבר הלכה (סי' ל"ו) בקצת תוספת ביאור, וכ"ה דעת בעל צפנת פענח הובא בשמו בספר שבות יצחק (פ"ג הערה ט') וכן הבאים אחריהם הגאון ממשעבין ז"ל כ"כ בירחון "באר" (כרך ג-ד שנה ט"ו דף ק"כ), ויסוד דבריו בנויים על מש"כ המהר"ל בנתיבות עולם (סוף נתיב התורה) דנר לא מיקרי אלא עם ג' דברים: פתילה, שמן, ואור, ע"כ. הובא בשמו בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' י"א) והוסיף כן גם בשם אביו ז"ל (ראב"ד בק"ק וויזניץ יצ"ו) שאין על העלעקטריק שם "נר", וכן בשו"ת בית ישראל (עדעלין) כ' בזה"ל: פוק חזי מה עמא דבר וכו', שלא ראיתי מי שנוהג כן להלדיק נר שבת בעלעקטער, ע"כ. וכ"ה דעת הגאון מדעברעצין ז"ל בספרו שו"ת באר משה (ח"ה סי' קט"ו) אות י"א, ח"ו קונטרס העלעקטריק ח"א סי' נ"ח, ח"ו קונטרס העלעקטריק ח"ב סי' ו', והוא ג"כ מהטעם שאין עליו שם "נר". וכן הגאון רבי רפאל בלום מקאשוי ז"ל במכתבו הנדפס בספר לקראת שבת כתב בזה"ל: וכן בכל אונגארן ח"ו לא עלה על הדעת ליקח עלעקטריק ולעשות ברכה לבטלה ח"ו, ע"כ. וג"כ מטעם זה שאין עליו שם "נר", הגם שהשלחבת הוא אש שחייב עליו בשבת, וכ"כ בשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' כ"ו) ושו"ת באר שרים (ח"ג סי' ל"ג) שאין לברך על העלעקטער כיון שאין עליו שם "נר".

וכן ידוע ומפורסם אצלינו שבמשך השנים שאנו נמצאים כאן אחר המלחמה השני' אף א' מהמורים לא אמר כזה להתיר לברך על נר העלעקטער אפי' בשעת הדחק שא"א להדליק נרות כרגיל והיה פשיטא לחו או עכ"פ מספקא לחו שאינו בגדר "נר" להכשירו "למצוה" ולברך עליו להדליק "נר" של שבת וכ"ז נמשך "ממסורת האבות" שקיים אצלינו מהדור שלפנים כמש"כ בשו"ת בית ישראל והגאון מקאשוי ז"ל הנ"ל, שלא הי' נמצא כזה לברך על נר

הערות וביאורים

סוף דבר אינו מובן ספיקתו, ולענ"ד יש ראייה ברורה מדברי רש"י האלו, דבאופן שיש דבר הדולק מחמת עצמו לחוד ולא באמצעות פתילה כשוכא דארזא, וכיוצ"ב הוא גם כח העלעקטער, הר"ז "מדורה" ולא "נר" ופסול למצות הדלקת נר שבת.

ובנוגע למעשה כבר האריך המהר"ל בספרו נר מצוה, דאין כשר למצות הדלקת נר שבת רק באופן שתוארין אותו "שנר" הוא הדולק ולא "אבוקה" ולא "מדורה", אלא שהמהר"ל הרחיק לכת לומר שאין ליתן תואר "נר" רק בפתילה ושמנונית נוזל, ובזה חולקים עליו הרבה פוסקים ונקטינן כוותיהו, שגם נר שעוה וחלב נקרא בשם "נר", והוא בכלל הברכה להדליק "נר" של שבת, אבל בגוף שיטתו שצריך להדליק דוקא דבר שנקרא בשם "נר" לא מצינו חולקים עליו, ומי הוא זה שיעמוד כנגדו בזה בלא שום ראייה ברורה מהראשונים.

ולפ"ז דבר הדולק מחמת עצמו לחוד כמו כח העלעקטער, שהוא שווה בכל לשוכא דארזא, הלא יש לנו ראייה ברורה מדברי רש"י האלו, שאינו נקרא בשם נר אלא בשם מדורה, ובודאי שהוא פסול למצות הדלקת נר שבת.

העלעקטער להדליק נר שבת. ולפי"ז י"ל דכיון שבהמשך הדורות מנעו עצמם במכוון שלא לקיים מצות הדלקת נר שבת באור העלעקטריק, א"כ נחשבת הדבר כקיבלו עליהו על כך, ובכן הגם שנמצא איזה פוסקים דנקטו כהבית יצחק מ"מ עלינו מוטל הציווי דאל תטוש תורת אמך וכו' (משלי א' ח') כדקאמר בגמ' (חולין צג:) עיי"ש, ולפי"ז באיזה אופן שהוא, אסור לנו לברך על הנר העלעקטריק ואין להקל בהדלקתו אפי' דרך צירוף וסניף.

וראוי הוא להעתיק כאן דברי מרן החתם סופר ז"ל (פ' ויקרא, עמוד ד' טור ב') והוא מש"כ דברים נוראים עד היכן מגיע הדבר שצריך להשתדל לקיים המצוה כהלכתה, וז"ל: ואם מן העוף עולה קרבנו פירש"י הלא אין ריח רע יותר מן הכנפים, אלא שיהי' המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני, י"ל משום שאין חטא בעולם גורם רע כל כך כמו העושה מצוה שלא כתקנה משום שמוסיף ניצוצות אל הטומאה ועונשו בזה עניות שהרי לא זכו לבזת מצרים אלא ללקט הניצוצות משם והפוגם בזה יהפך להיות עני ואביון ואחז"ל קשה עניות מחמשים מכות של מצרים עיי' פ' יש נוחלין קט"ז ע"א ובתו' ד"ה כי. ונ"ל זה פי' הפסוק [שמות ט"ו] ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו, אז תראה להזהר ושמרת כל חקיו לשמור אותם משום פגע שלא יקרה במצוה ותהי' כתקנה ועיי"ז כל המחלה אשר שמתי במצרים ר"ל מחלה א' שהוא ככל המחלות דהיינו עניות אותה לא אשים עליך ואמר ברמז כ"ל גמטרי' חמשים היינו מחלה השקולה כחמשים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אני יה"ו גמטרי' פ"ז ראשו כתם פז שממנו העושר והכבוד, והנה ישראל ליונה אמתלא והכנפים מרמזים על המצות כמבואר ר"פ במה טומני' מה יונה כנפיה מגינות עליה אף מצות מגינות על ישראל, ומשום כן כנפים שרופי' רחם רע מאוד לומר שהם גרועים מאוד מכל העברות שבעולם אם לא נעשו כתקנה, וע"כ ציוה הקב"ה להקריבם עם היונה והתור לכפר על מצות שלא נעשו כתקנה כדי להציל מן העניות וזה הוא שיהא מהודר ושבע מקרבנו של עני לכפר עליו, עכדה"ק.

ודי בזה להתעורר שלא לשנות מסורת אבותינו ולהמנע מלברך להדליק נר של שבת באופן שאור העלעקטריק הוא איזה חלק מצורת המצוה דבלא"ה אפי' בחלק כל דהוא של נר העלעקטטער כבר הגענו עכ"פ לספק ברכה ואסור משום חומרת לא תשא וכש"כ דלהנתבאר הרי מדין דאל תטוש וגו' אינו רק ספק איסור אלא רובץ עלינו ודאי איסור ואין לברך עליו.

וראיתי להעיר לב הלומדים בהספר, אשר כל סימן הוא בדרך כלל ענין לעצמו, ובכן אפילו אם יתקיים פירכות לסתור מה שכתוב באחד מהסימנים וכו', אין זה במשמע שגם שאר הסימנים הם בגדר הזה, ועיקר המטרה בהספר הוא, הדין וההלכה דאין מדליקין בתוספות אור בשביל שלא יכשל, ומי שרצונו להיות העלעקטטער דלוק במשך יום השבת, אין מועיל מה שהוא כבוי בעת פעולת הדלקת הנרות, אלא שאחר כן חוזר הבעל להדליק העלעקטטער, וכן

אין מועיל ההנאה מההשתמשות אצל הנרות, אלא דרך היחיד לקיים המצוה כהלכתה הוא ע"י "שבת זייגער", שמכבה העלעקטער כשתחשך, ולאחר זמן קצר חוזר ומדליקו, והבני בית נמצאים בהדירה כשתחשך בהשעה שהעלעקטער כבוי.

המחבר

סימן א'

ביאור דברי הסמ"ג (הל' שביתת השבת מצוה ל')

ויו"ל הסמ"ג, ומצות עשה מדברי הנביאים לעשות לשבת "כבוד" "ועונג" שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ישראל מכובד, וכתוב וכבדתו, ודרשין בפרק אלו קשרים, וכבדתו שלא יהא מלבושך של חול כמלבושך של שבת וכו', מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך בשבת כשל חול, ממצוא חפצך חפצך אסורים וכו', ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת וכו' והרהור מותר וכו', וצריך שיהא שלחנו של אדם ערוך ומטתו מוצעת ונר דלוק קודם שבת לכבוד שבת וכו', וצריך לבצוע על שתי ככרות שלימות וכו', כל זה לכבוד שבת. - אמרין בפ' במה מדליקין שהדלקת נר בשבת חובה, ועיקר ציוויה מפי הנביאים שציוו לכבד את השבת, והדלקת "נר נאה" הוא עיקר הכבוד, ומברכין עליו אקב"ו להדליק נר של שבת, ע"כ.

הנה ממ"ש בסמ"ג בסיום דבריו שהדלקת נר שבת חובה, הרי זה במשמע דפרטי ענינים שהביא קודם זה ונלמדים מקרא דוכבדתו, אינן רק סתם מצוה מפי הנביאים ולא חובה. ובהשקפה ראשונה נראה שגם הדלקת נר הוא רק בדרגא זו שאינו חובה רק סתם מצוה, מדכללו בין שאר הענינים של כבוד כשלחן ערוך ומטה מצעת, והוא מהקרא דוכבדתו.

וע"ז הוא שנחית לומר בסוף דבריו דהדלקת הנר שונה משאר הענינים, כיון שיש בזה יתרון כבוד שבת במה שמביא להאדם מנוחת "שלום ושלום", להיות שעי"ז הוא בטוח שלא יכשל בעץ ואבן, והוא נלמד (שבת כ"ה:) מהקרא דותזנח משלום נפשי וגו'. ומדנתנו חז"ל על הדלקת הנר שם "חובה", הר"ז במשמע שאין מברכין עלה וכמ"ש מזה בתוס' (שבת כ"ה: ד"ה הדלקת נר וכו'), והוא משום שיש בזה גם חיוב שכלי אפי' בלא מצות חכמים, משא"כ הדלקת "הנר נאה" שהוא הנר שעל השלחן, מדליקין בשביל תוספת עונג אכילה, (וכמ"ש רש"י (שבת כ"ה: סוד"ה הדלקת נר שבת לפי הגהת הב"ח והמהרש"ל) וז"ל, ובמקום שאין נר אין שלום וכו' ואוכל באפילה, ע"כ. וזהו ג"כ כוונת רש"י (לעיל כ"ג: ד"ה שלום ביתו) בזה"ל, שבני ביתו מצטערים לישיב בחושך, ע"כ. והיינו בעת הסעודה, שאם הוא בחושך יש צער וחסרון עונג בהאכילה, והדלקה זו הוא "מצוה" מפי הנביאים, והסמ"ג נותן עלה שם ותואר נר "נאה", כיון שכן היה הדרך בזמניהם לדקדק שהנר אצל הסעודה יהא נר נאה, משא"כ בשאר הנרות לא דקדקו ע"ז.

אמנם בכלל מאתיים מנה, שבדרך ממילא יש בהדלקת נר זה גם הענין של כבוד מצד מנוחת נפשו בשלום ושלום [בלא שייכות לעונג], וכמ"ש רש"י (שבת כ"ה: ד"ה הדלקת נר בשבת) וז"ל, ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל, ע"כ.

ושני הענינים מסתעפים משורש אחד, והוא המצוה של כבוד יום השבת, אלא דהענין של הכבוד מצד שלא יכשל, הוא רק בגדר "חובה", משא"כ ענין הכבוד מצד שלימות עונג האכילה, הוא עיקר הכבוד והוא בגדר "מצוה חיובית", ולכן מברכין עלה אקב"ו להדליק נר של שבת.

וע"פ הנתבאר מצינו בדברי הסמ"ג ג' גדרים של כבוד היום: א) תיקון הגוף: רחיצת גופו, הילוך, מלבושים, וכן תיקון הבית, ב) צורך הגוף: הגנתו ושמירתו שלא יכשל בעץ ואבן, והוא ע"י הדלקת הנר בבית אפל, ומצד גודל ההצטרפות נקרא נר "חובה", אבל אינה חובה של מצוה, ולכן לקצת ראשונים (הסמ"ג והרמב"ם ועוד) אין מברכין עלה, ג) עונג הגוף: עונג הסעודה ע"י הדלקת הנר על השלחן, והוא עיקר הכבוד, ומשו"ז הוא בגדר "מצוה חיובית" ומברכין עלה אקב"ו להדליק נר של שבת.

וכשמצינו בהראשונים והפוסקים דברים לעשותן משום כבוד שבת, מתפרש בכ"מ לפי ענינו, אם הוא "מצוה חיובית" ומברך עלה, או דבר "חובה" ואין מברכין עלה, או הוא רק "סתם מצוה".*

וראוי להדגיש בשיטת הסמ"ג, דפשוט הוא שאין להעלות עה"ד ולומר דמדכולל הסמ"ג נר דלוק עם שלחן ערוך ומטה מצעת שהם רק מצוה של סתם כבוד היום, א"כ גם נר דלוק הוא מצד עצמו רק מצוה של סתם כבוד היום וע"ד נרות ביהכ"נ שנאמר עליהן ע"כ באורים כבדו ה', דסתירת דרך הזה מתקיים תיכף בהשקפה ראשונה, דמלבד זאת דלא שייך לברך עלה וצונו להדליק, שהרי להסמ"ג אפי' על הדלקה שלא יכשל בעץ ואבן שהוא עכ"פ בגדר "חובה", אין מברכין עלה בשבת של כל השנה [מלבד כשחל בו יוהכ"פ], וכש"כ שעל מצוה של סתם כבוד היום אין מברכין עלה, כמו שאין מברכין על שלחן ערוך ומטה מצעת ושאר הדברים של כבוד שבת, שהן בגדר הזה מצד תיקון הגוף, כרחיצה, הילוך, לבושים וכיוצ"ב, אלא עוד זאת פשוט הוא שאינו בגדר כבוד שבת כלל, והיינו דהקרא באורים כבדו ה' נאמר רק בהדלקת נר בביהכ"נ שהוא כבוד "הבית", אלא כיון שהוא בית ה' יש בזה משום כבדו ה', דלפי"ז הדלקת הנר בביתו אינו רק כבוד הבית, וכיון שהוא ביתו של האדם, הר"ז כבוד האדם שיש לו בית כזה שמאירה מהנרות, ולא מצינו ענין כבוד השבת אלא "בתיקון" הבית ולא "בכבוד" הבית.

הערות וביאורים

* בלשון הקודש יש תיבות שמשמעותן מתפרש לענינים שונים, וממקומו הוא מוכרע להקורא האיך יפרשנו, עד"מ "נשמה" מתפרש "לחיות אלקי" שבאדם וכמו שאומרים נשמה שנתת בי טהורה, וכן מתפרש על שכל וכמו שנאמר ונשמת שדי תבינם, וכהנוסח בלשם יחוד קודם הנחת תפילין שהנשמה שבמוחי וכו' יהיו משועבדים וכו', שהכוונה הוא על השכל שבמוח. וכן תיבת הארץ בפרשת נח ותשחת הארץ, מתפרש על קרקע, ובפ' לך אל הארץ אשר אראך מתפרש על מדינה. וה"ה תיבת "כבוד" מתפרש על "עונג", וכמ"ש הדרכי משה סק"ד בשם הא"ז, והוא ע"פ ביאור דבריהם בשו"ע (סי' רס"ג ס"א). - וכן מתפרש תיבת כבוד על תיקון האדם, והוא ממ"ש אח"כ "וכבדתו" שהוא ע"י תיקון האדם בלבושו, ומפרשין כן מדסמ"ך ל"י מעשות דרכיך, שהוא תיקון האדם בהילוכו ובלבושו, וע"ד מבין דבר מתוך דבר אמרו חז"ל דכמו שתיקון האדם בלבושו ובהילוכו הוא כבוד ליום השבת, כן תיקון הבית ע"י שלחן ערוך ומטה מצעת הוא ג"כ כבוד ליום השבת.

ורא' ברורה ע"ז הוא הא דנקטינן כהמהר"ם שמדליקין נרות בביהכ"נ ביו"ט אפי' בשחרית הגם שמאיר בדרך ממילא האור היום, ולא חשבינן לה כנר של בטילה, דכיון שמוסיף אורה, ה"ה מקיים הקרא דעל כן באורים כבדו ה'. ולכאורה לפי"ז הי"ל לומר דביו"ט שמותר להדליק נרות, יהי' מצוה להדליק נרות בביתו גם בסעודת שחרית, ומשום תוספת אורה שגם בזה יש גדר כבוד היו"ט, כמו בביהכ"נ שיש מצוה של כבוד ה'. אעכ"ח שהדלקת נר שלא בבית אפל ולא אצל סעודת הלילה, אין בו כלל ענין של כבוד שבת רק כבוד הבית, ומזה לא דברו הנביאים, ואינו אפי' בגדר "סתם" מצוה, ולא שייך כבדו באורים וגו', רק בביהכ"נ וביהמ"ד שהוא בית ה', דמשו"ז הוא כבוד להשי"ת, אבל בביתו של אדם אינו רק כבוד האדם לחוד בלא שום שייכות להשבת או להיו"ט.

והא דאין מדליקין ביו"ט אצל סעודת היום להשלים עונג האכילה עכ"פ ע"י תוספת אורה, זהו כמ"ש המהרי"ל (סי' נ"ג) דביום אין שייך הדלקה משום עונג האכילה כיון דשרגא בטיהרא מאי מהני, משא"כ הנרות בביהכ"נ שהוא כבוד בית ה', יש בזה תוספת כבוד בתוספת אורה אפי' כשהשמש מאיר כבצהרים.

ובכל דברינו אלה כבר כתוב ומבואר בשו"ת מהרי"ל (סי' נ"ג), דנקט למעשה כהמהר"ם שמותר להדליק נרות בביהכ"נ ביום אפי' כשאור היום מאיר בו הרבה, ולא חיישינן לומר דשרגא בטיהרא מאי מהני, כיון דיש בזה תוספת כבוד ה' בהתוספת אור שע"י הנרות. ועכ"ז ה"ה מצדיק שיטת השואל דכשמדליקין בפלג המנחה ועורכין הסעודה באופן שנגמרה קודם השקיעה, אין יוצאין חובת הדלקת נר שבת כיון דשרגא בטיהרא מאי מהני, ומשמעות הדברים הם דהוי כלא הדליק כלל, והגם דס"ל להמהרי"ל דמדליקין נר שבת בברכה אפי' משום שלא יכשל והוא כבוד השבת, ואפי' רק בתוספת אורה, הנה מטעם באורים כבדו ה' אין שייך להדליק אפי' בלא ברכה, והוי כלא הדליק כלל.

ועיי' ברמב"ם (הל' שבת פרק ל') שכתב ככל דברי הסמ"ג בתחילת דבריו, פרטי הדברים שהם מצוה על האדם מטעם כבוד ליום השבת ונלמדים מהקרא דוכבדתו, ובהלכה ה' הוסיף עליהם גם המצוה דנר דלוק ושלחן ערוך ומטה מצעת, והטעם משום כבוד ליום השבת, ומשמע שכולן שוין בדיניהן שאין מברכין עליהם, ובדרגתן שאינן מצוה חיובית אלא סתם מצוה של כבוד שבת וכדברי הסמ"ג הנ"ל.

ולעומת זה כ' הרמב"ם (שם לעיל פ"ה הל' א') דהדלקת נר שבת הוא חובה שחייב לרדוף אחריה, והוא משום עונג האכילה ומברך עלה להדליק נר של שבת, והוא כסיום דברי הסמ"ג הנ"ל שיש בהדלקת הנר דבר נוסף מלבד מ"ש בפ"ל, והוא משום דהדלקת נר שבת בעת הסעודה מלבד שיש בה משום כבוד שבת והוא מהקרא דותזנח משלום נפשי (שבת כ"ה:): וכמ"ש רש"י (שם ד"ה הדלקת נר וכו') שמועיל שלא יכשל בעת הילוכו, יש בה דבר נוסף והוא השלמת העונג, וכמ"ש הרב ז"ל (סי' רס"ג ס"ב) לפרש דברי המחבר (שם) בשם הרמב"ם (פ"ה הל' א'), וכ"כ הפמ"ג (סי' רס"ג א"א סק"ד) דבשר ומאכלים הוא רק בכלל עונג לחוד, משא"כ נר שבת יש בה עונג, וכבוד וכדמשמע מדברי הרמב"ם (פ"ה ופ"ל מהלכות שבת), והכל כדברינו הנ"ל. והא דקבעו חז"ל לברך על ההדלקה וכן החיוב הכי גדול

אפי' לחזור על הפתחים שיהי' לו נר להדליק, הוא הנר שעל השלחן משום עונג האכילה שזהו עיקר הכבוד כמ"ש הסמ"ג.

ולפ"ז יש ראי' מדברי הרמב"ם האלו לדברינו הנ"ל בפירוש דברי הסמ"ג, דמש"כ בסוף דבריו דהדלקת נר חובה משום שהוא עיקר הכבוד, דמשמע שיש דבר נוסף על מ"ש לעיל להדליק נר משום כבוד השבת, דכוונתו בהדבר נוסף הוא שיש בה השלמה לעונג האכילה בפועל, וכבר כ' הש"ך (יו"ד סי' קצ"ו סק"ג) על כה"ג דילמוד סתום של הסמ"ג מהמפורש בהרמב"ם.

והנה בכל המשך דברי הרמב"ם והסמ"ג, לא מצינו בדבריהם מצות הדלקה לברך עלה משום שלא יכשל בעץ ואבן, וכבר כ"כ בשו"ת מהרי"ל (סי' נ"ג) בשם הסמ"ג דס"ל דהדלקת הנר הוא רק בשביל "עונג האכילה", ולא ס"ל הטעם משום שלא יכשל, ומה"ט אין מדליקין ביוה"כ, וכיון שיש חיוב בשביל העונג של גוף האכילה, כבר שייך לברך גם על ההדלקה בשביל הכנת צרכי האכילה, ובהגהת המו"ל ציין שכ"כ המרדכי (יומא סי' תשכ"ח) בשם הסמ"ג, ומביאו גם האגור (סי' תתקכ"ז).

והיוצא מדברינו הנ"ל דהרמב"ם והסמ"ג שוים בשיטתם דחיוב הדלקת הנר לברך עלה, הוא רק כשמדליק להשלים העונג של אכילה ושתי'.

והנה אף לשיטת הסמ"ג והרמב"ם דס"ל שאין מברכין על הדלקה משום שלא יכשל, ומה"ט אין מברכין על הדלקת נר ביוה"כ פ, מ"מ כ' הרמב"ם (בסוף הל' שביית עשור) וז"ל, ואם חל יוה"כ פ להיות בשבת, חייבין הכל להדליק בכל מקום שהדלקת נר בשבת חובה, ע"כ. והוא מהגמ' (פסחים נ"ג:) לר' שמעון בן אלעזר אם חל בשבת מדליקין, וכ' בירושלמי דהלכה כרשב"א, ועיי"ע בלבוש סי' תר"י (ס"ב). וכ' בספר תורת חיים (סי' רס"ג אות י"ט) הטעם בזה שהוא כדי שלא לשנותו משאר שבתות השנה, ולכאורה כוונתו בזה הוא שחשו חז"ל שלא יעבור עליו שבת א' בלא חיוב הדלקה בברכה, כדי שלא יתקבל אצלו התרשלות בקיום המצוה, והוא ע"ד שאמרו (יומא פ"ו: פ"ז). עבר ושנה נעשה לו כהיתר, וגדול הוא מצות כבוד שבת שחשו עליו יותר משאר מצוות, ולכן בשבת שחל בו יוה"כ פ שא"א להדליק משום שלימות העונג הגם דבשאר שבתות אין מברכין על הדלקה משום שלא יכשל, שאני הכא דכיון שיש עכ"פ צד סברא לברך עלה דלאחר שהוא עכ"פ בגדר חובה שייך לומר וצונו להדליק, הנה בכה"ג שא"א לברך בענין אחר, נקטינן כצד סברא זו לברך גם על ההדלקה משום שלא יכשל כדי להיות סייג וגדר לקיום המצוה בכל שבתות השנה.

ועפ"ז י"ל שזהו ג"כ הטעם בהדין שצריך להשתתף בפרוטה כשאין לו מקום חיוב שיוכל להדליק וגם אין מדליקין עליו בביתו, דלכאורה בנוגע למעשה אין לו התועלת שכוונו עלה חז"ל בחיוב ההדלקה, דהלא כיון דסגי השתתפות בפרוטה, הרי אינו קונה בזה משל חבירו רק משהו שמן ופתילה שיודלק בעבורו, ומסתבר לומר דכיון שחיוב ההדלקה הוא משום עונג אכילה, צריך להיות הנר דלוק לכה"פ במשך הזמן שאוכל לחם שיעור כביצה ועוד, שזהו שיעור הפחות לחיוב עונג השבת, ובמשהו שמן ופתילה אין לו שיעור הדלקה משך זמן הנ"ל. ולשון הגמ' (שבת כ"ג.), משתתפנא בפריטי, וכן המחבר (ס"ז) הדגיש בלשון הזה צריך להשתתף "בפרוטה", ודאי משמעותו דסגי

בשיעור מעות היותר פחות, דאל"כ ל"ל למימר שיעור המעות, והלא העיקר הוא שיעור השמן והפתילה שהפחות ביותר הוא שיעור הדלקה עד שיאכל לחם כביצה ועוד, ואפי' אם לא נשגיח על דיוק הלשונות ונאמר שאכן צריך שיקנה שמן ופתילה שדולק כשיעור אכילת לחם כביצה ועוד, עדיין צריכין לסמוך על דין ברירה שבשעה שהאורח אוכל שיעור לחם שלו כביצה ועוד, דולק השמן והפתילה שנקנה לו, ולכאורה לפי"ז צריך עוד, שהבעה"ב עם האורח לא יאכלו כאחד, שהרי בשעה זו דולק שיעור שמן ופתילה המיוחד ונקנה רק לאחד מהם, והאי מינייהו מפקית, ועוד זאת שעד"ז הוא חידוש גדול, דהיתכן שאף א' מהפוסקים לא הרגיש נחיצות להשמיענו דבר וחצי דבר מאלו הענינים.

ובן להרמ"א (ס"ח) שמדליקין בברכה על תוספת אורה משום עונג אכילה, קשיא ממנ"פ, אם מיירי שהאורח סמוך על שלחנו של בעה"ב, הלא נפטר בהדלקתו ואין צריך להשתתף, ואם אוכל משלו למה סגי לי' בהשתתפות, והלא יכול להדליק בברכה משום תוספת אורה, ולהצד שהרמ"א (ס"ח) מיירי אפילו בסמוך על שלחן בעה"ב, והוא מנהיגנו עכשיו שמביאו התהל"ד (סק"ז) שמדליקין בתוספות אורה אפילו בסמוך על שלחן בעה"ב, והוא תוספות קולא על השיטה שמביאו המחבר (שם) להקל בתוספות אורה, דמיירי בג' "בעלי בתים", והיינו רק כשכל א' מהם אוכל משלו, עי' בשועה"ר (סט"ו) שמסתפק בזה, דמשום כן כ' שם הדברים בין חצע"ג, א"כ קשיא על הרמ"א אפילו בכה"ג, דלמה סגי ליה במה שמשותף, במקום שיכול בעצמו להדליק בברכה, ואם מיירי דמשום איזה סיבה אין לו שם מקום להדליק, עדיין קשה כהנ"ל שבהפרוטה אינו קונה רק משהו מהשמן והפתילה, ואם מיירי שאינו אוכל על שלחן בעה"ב אלא אוכל לעצמו, הלא יכול להדליק שם בברכה לכו"ע, ואם מחמת איזה סיבה אין יכול להדליק שם, קשה ביותר מהו זה שמועיל השתתפות בפרוטה במקום שאפי' אינו רואה את הנר שמשותף בו, ואיזה קיום המצוה יש לו בהשתתפות אפי' יהי יותר מפרוטה.

אמנם אם כנים דברינו הנ"ל, י"ל גם כאן שהכוונה בזה הוא, דבמה שלוקח חלק בהדלקת חבירו, יש לו איזה שייכות בקיום המצוה, והוא עכ"פ גדר וסייג להיותו זהיר שלא יעבור עליו שבת בלא הדלקת הנר. ובדומה לזה מצינו ברמ"א (ס"א) דאם שכחה פעם א' להדליק, צריכה להוסיף עוד נר מכאן ואילך, וכ' המג"א (סק"ג) שהוא משום היכרא שתהא זהירה מכאן ולהבא בכבוד שבת ע"כ. ולא מצינו כזה בשאר מצוות, ועכ"ח דגדול כבוד השבת שחשו עליה, דלאחר שלא הדליקה פעם א' צריך גדר וסייג שלא יזדמן עוה"פ, דאל"כ הלא בעוד פעם א' תגיע להמצב של עבר ושנה, וכבר משתלשל בדרך ממילא התרשלות במצוה זו של הדלקת נרות ע"י שנעשה לה כהיתר (יומא פ"ו:).

והגם שלענ"ד יש הכרח לכל הנת"ל, עדיין עומד לנגדי מש"כ בשוע"ה (סוף ס"ט) וז"ל, צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר שבת במקום שהוא ע"י שיתן פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בנר שלו וכו' ע"כ. דמשמע שיש בזה שלימות קיום המצוה, ודבריו צ"ב, וה' יאיר עיני להבין דעת קדושים.

סימן ב'

ביאור שו"ת מהרי"ל (סי' נ"ג)

השואל הציע תמיהתו במנהג כמה נשים דכשנתארחות במעלי דשבת במקומות אחרים או בשאר הזדמנויות כיוצ"ב, הנרות שהיה להן להדליק בביתם, מדליקין אותן בבית הכנסת ומברכין עליהן להדליק נר של שבת, ולכאורה כיון שנרות בית הכנסת אינו בכוונה להאיר רק משום כבוד המקום ית', מה שייך לברך עליהן וצונו לדליק נר של שבת, והלא כל מצות הדלקת נר שבת, הוא רק בכוונה "להאיר", והתועלת היא משום שלום בית (שבת כ"ה:): שלא יכשל בעץ ואבן, ובבית הכנסת אין הכוונה ע"ז כלל. - והגם דמצינו עוד ב' אופנים שמדליקין הנרות באופן שאין מתקיים הנאה מאורן, והיינו שאנו מדליקין בקיץ בע"ש בעוד היום גדול, היינו בפלג המנחה, באופן שנפטרים מן הסעודה בעוד יום (לשון השואל בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' מ"ה), ועושים כן כדי שישאר להם פנאי לתענוג הטיול שלאחר הסעודה (לשון המהרי"ל שם בתשובתו להשואל), ואין פועלים הנרות להאיר כיון דשרגא בטיהרא מאי מהני, וכן לפעמים בימי הקיץ מדליקין בבית ואוכלין בחצר, וכן היה מנהג המהר"ם מרוטנבורג ויתר רבותינו, והגם דבכה"ג ההדלקה אינו בפלג המנחה אלא סמוך לשקיעה, באופן שתיכף אחר השקיעה כבר אינו בגדר שרגא בטיהרא מאי מהני, מ"מ אין שייך להדליק מהטעם שלא יכשל, שהרי גם בלא"ה לא יכשל וכו', כיון שעדיין נמצא שם אור היום, והשואל פשיט לי' דמשום לא יכשל אין מדליקין בתוספת אורה, והסעודה הרי אוכלין אותה בחצר שלא במקום הנרות, ואינו שייך גם הטעם משום עונג אכילה, ולפעמים אין הנרות ארוכות כ"כ שידליקו עד הלילה שנוכל לומר שנהנין מהן בלילה משום שלום בית שלא יכשל בעץ ואבן, ולכאורה האריך מברכין עליהן וצונו. הנה ב' אופנים האלו יש ליישב ולומר [דבר המתמוה] דכיון דבבית שייך ענין שלום בית, אין לחלק בין קיץ [דרך "שייך" שלום בית הגם שאינו בפועל] לחורף [דהתועלת לשלום בית הוא "בפועל"], אבל להדליק בבית הכנסת ולברך עליהן אינו מובן כלל, כיון שבכל עת ובכל זמן אין ההדלקה רק משום כבוד המקום ית'.

הנה מהמשך דברי מהרי"ל משמע שנידון השואל הוא רק הא דהנשים מדליקות בברכה נרות המיוחדות לבית הכנסת, והאריך יוצאין ידי חובתן כיון שאינן עשוין להאיר אלא לכבוד ד', ולא עלה על דעתו לפרש הדלקתן שהיא להועיל לאנשי ביהכ"נ במשך התפלה שלא יכשלו בעץ ואבן, ולכן לא הזכיר איזה טענה ע"ז דהאריך יוצאין ידי חובתן, והלא במשך התפלה עדיין נמצא שם אור היום, וההדלקה אינה רק תוספת אורה. וכבר נת"ל דהשואל מדעת עצמו ס"ל שאין מדליקין בתוספת אורה להטעם שלא יכשל, אלא דהי' פשיט לי' להשואל לפרש הדלקתן שהיא בשביל השמש שלא יכשל בלילה כשכבר היא אישון אפילה, דבכה"ג אין זה כלל בתוספת אורה אלא עיקר האור, ופשיט

ל' להשואל שמדליקין בשביל אחרים גם להטעם שלא יכשל, ולכן לא עמד לנגדו רק פרט הזה דאין עשוין להאיר.

והמהרי"ל לקמן בתשובה מצדיק טענתו בזה, אלא שקודם הציע לו מעצמו דרך היתר ושיש מקום להנשים שידליקו נר שבת בביהכ"נ, והיינו שיביאו עמן נרות מביתן וידליקו אותן בביהכ"נ ושפיר מברכין עליהן, כיון שכוונתן בזה ניכר ומפורש שהוא לכבוד שבת כדי שאנשי בית הכנסת לא יכשלו בעץ ואבן במשך שהייתן בביהכ"נ, והגם שכבר נמצא בביהכ"נ הנרות המיוחדות שמדליק השמש ומועילין להגן ממכשול, וגם בלא"ה הרי בהמשך שהייתן בביהכ"נ, עדיין נמצא שם מאור היום, שהרי דרכן היה לקבל שבת מבעוד יום, והר"ז רק הדלקה בתוספת אורה, אין זה גורם חסרון בקיום המצוה, אלא הוא דומה להדין דב' או ג' בעלי בתים האוכלין על שלחן אחד, שכ"א מהם מברך על מנורה שלו וע"פ שכבר יש אור מרובה מהנרות של האחרים, והטעם ע"ז דכל מה דמתוסף אורה יש ב' שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זווית וזווית, וכמ"ש מהר"ם מרוטנבורג בתשובה בהטעם דמדליקין נרות בבית הכנסת ביו"ט הגם שכבר אורה מרובה מאור היום, דלא הוי נר של בטלה דכל מה דמיתוסף נרות, נהנה ביותר וחשובה צורך היום ומצותו, וכן הנשים כשמדליקין נרותיהן בבית הכנסת ומוסיפין על הנרות שכבר דולקות, הרי מיתוסף אורה ויש ב' שלום בית טפי, והנרות של אלו הנשים הלא כוונתן במפורש הוא להאיר, ושפיר מברכין עליהן משום תוספות אורה.

והנה המדקדק בדברי המהרי"ל, יראה להדיא שעמד לפניו הא דאיתא בפלוגתא אם מדליקין נרות שבת בתוספת אורה אפי' כשהוא משום עונג אכילה ושהא"ז גמגם בדבר, אלא להיות דשיטת המהר"ם מר"ב הוא להתיר הדלקת הנרות בביהכ"נ ביו"ט בבוקר, ויסוד ההיתר הוא דתוספת תועלת הוא ג"כ בגדר מצוה ונקטינן להלכה כוותי', הנה עפ"י נחית המהרי"ל להכריע שגם בנרות שבת נקטינן כשיטת המתירין הדלקת נרות שבת אפי' במקום שכבר נמצא שם אור רב, אם מצד אור היום או מצד שכבר נמצא נרות דולקות במקום, ופשיט ל' להמהרי"ל מדעת עצמו שקיים הדין שמברכין עליהן בע"ש אפי' להטעם משום שלא יכשל, ואין שום חילוק דין בין זה [שהוא תוספת אורה כדי שלא יכשל] להדין דב' וג' בעלי בתים האוכלין בשלחן אחד שמדליק כ"א מהם מנורה שלו ומברך עליו [בשביל עונג האכילה] וע"פ שאינו אלא תוספת אורה, וטעם אחד הוא לשניהם כיון שיש בזה תוספת הנאה ושמחה יתירה.

ולפי זה יש כאן מקום עיון הצריך ביאור, והוא דהרא"י שהביא המהרי"ל דמותר לברך על הדלקה בתוספת אורה - גם להטעם שלא יכשל בעץ ואבן - ה"ה מדברי המהר"ם מר"ב דמדליקין נרות ביו"ט בביהכ"נ אפי' ביום, ואינן בכלל נר בטלה וע"פ שגם בלא"ה יש אורה מרובה מאור היום, והנרות הדולקות הן רק ע"ד שרגא בטיהרא מאי מהני, לא משגחינן בזה כיון דכל מה שמוסיף אורה חשיב הנאה טפי והוי צורך היום ומצותו, וכן נקטינן להלכה כמ"ש המחבר (סי' תקי"ד ס"ב) ובכפ' החיים (שם אות ע"ג) ועוד. ולעומת זה המהרי"ל לקמן לא העיר כלום על הנדון שהקשה לו השואל שנוהגים בקיץ להדליק בעוד היום גדול והיינו בפלג המנחה, ומברכין עליהן ואוכלין סעודת ליל שבת מבעוד יום ונפטרין מן הסעודה בעוד יום, ולכאורה מנהגם אינו כהלכה כיון שאין כאן תוספת

עונג אכילה מצד הנרות שהרי שרגא בטיהרא מאי מהני (דברי השואל), ומדשתקי רבנן שמע מינה דניחא להו, והיינו דס"ל למהרי"ל שצדקו דברי השואל בנדון הזה, ואדרבה עוד הוסיף ע"ז מדברי האגודה (שבת סי' מ"ה) שכ"כ, וגם בסיום התשובה כתב עוד דבחופות שמשכימים הרבה ועוד היום גדול [והיינו קודם פלג המנחה] והנרות קצרות וכו', קשה למצוא היתירא, ע"כ.

ולבאורה האיך מתקיימים שניהם, והלא כיון שכל יסוד ההיתר בהדלקת תוספת אורה, הוא מהא דנקטינן כמהר"ם בנרות ביהכ"נ ביו"ט, א"כ יש ראי' משם להתיר ההדלקה בתוספת אורה להטעם שלא יכשל אפי' מדליק בפלג המנחה, כיון שיש עכ"פ תוספת הנאה ואין משגיחין על שרגא בטיהרא מאי אהני, ודלא כסברת השואל בזה.

אמנם אחר קצת עיון, הקושיא מעיקרא ליתא, דודאי חלוק מצות הדלקת הנרות ביהכ"נ שאינו כלל להאיר לאחרים אלא רק לכבוד, "ותוספת הנאה" שכ' המהר"ם בהדלקת נרות ביהכ"נ ביום, הכוונה תוספת הנאה של תוספת כבוד, ומאמר "שרגא בטיהרא מאי מהני" נאמר רק על האופן שהדלקת הנר הוא משום להאיר לאחרים, דכשהוא בטיהרא אינו פועל להאיר בתוספת, אבל בביהכ"נ שההדלקה הוא משום כבוד, אפי' כשהוא בטיהרא ה"ה פועל הרגש תוספת הנאה של תוספת כבוד, משא"כ יסוד ההיתר של הדלקה בתוספת אורה בנר שבת להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, היינו תוספת מנוחת שלום ושלוה שמסתעף מהתוספת אורה שמאיר לאחרים ע"י הדלקת הנרות בהמקום, דלפ"ז כשהוא בטיהרא לא מהני להאיר בתוספת, וממילא אינו מתוסף מנוחת שלום ושלוה ואינו בגדר מצוה שיוכל לברך וצונו. וזאת אומרת שהמהר"ם מר"ב גופא מהא דמצינו לו להתיר הדלקת נרות ביהכ"נ ביו"ט בבוקר ולא איכפת לן שרגא בטיהרא מאי אהני, עדיין אין שום ראי' מזה לומר דס"ל להתיר הדלקת נרות שבת בפלג המנחה, אע"פ שלא יספיקו להאיר כלילה או עכ"פ אחר השקיעה, והוא מהנת"ל דכיון דנר שבת ענינו להאיר, אין זה מתקיים כשהוא שרגא בטיהרא, וממילא אין זה מצות הדלקת נר שבת.

והראי' שהמהרי"ל הביא מהמהר"ם אינו רק לומר דאפי' כשאנו פועל רק "תוספת" תועלת הוא ג"כ בגדר "מצוה" כשמתקיים התוספת תועלת באופן המתאים, והיינו דבנרות ביהכ"נ מתקיים אפי' כשהיא בטיהרא, משא"כ בנרות שבת להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, מתקיים רק אחר השקיעה שכבר אינו בטיהרא, וכן להטעם משום עונג אכילה, משמע מהמהרי"ל שמסכים בזה לשיטת השואל שגם בכה"ג אין מתקיים תוספת תועלת, רק אחר השקיעה דאז אינו שרגא בטיהרא. אמנם הא"ר (סי' רס"ג סק"כ) נוטה לומר דבכה"ג אף כשהוא בטיהרא יש תוספת הנאה של עונג האכילה, דלא כהמג"א (סי' רס"ג סקט"ז) שהצריך שהנרות יהיו דולקות בעת הסעודה עכ"פ אחר ביאת השמש, ועיין עוד בלבו"ש על המג"א הנ"ל.

והנה להדליק נר שבת בברכה בשביל שלא יכשל, ד"ז איתא בפלוגתא, דבסמ"ג והרמב"ם לא מצינו בדבריהם שום ענין מזה, ומשמע דס"ל שאין מדליקין מזה הטעם, והעיקר הוא הנפקא מינה ביום הכיפורים שאסור באכילה ושתי', ובזמנו של המהרי"ל לא היה עדיין מנהג קבוע בזה, אלא כ"א נהג לעצמו כפי הנראה לו ליותר נכון, ומשו"ה המשיך מהרי"ל בדבריו להשואל דהגם שלשיטת

הסמ"ג אין מברכין בכה"ג כשמדליקין שלא במקום הסעודה, כגון בנידון של השואל אם להדליק נרות שבת בביהכ"נ, ומהא דמדליקין נרות ביוהכ"פ אין ראי' להכריע בזה, כיון שאין בזה מנהג קבוע ולא כו"ע עבדי הכי, מ"מ מהא דהמנהג הוא שמדליקין בבית ואוכלין בחצר, שאכן זהו מנהג קבוע לכולם, ואין חוששין בהא דהדלקת הנרות אינו במקום הסעודה, אלא סומכין על התועלת שלא יכשל בעץ ואבן כשחוזר לביתו בלילה, שפיר יש מזה ראי' להקל גם בנידון השואל, ולהדליק בברכה על הנרות בביהכ"נ אף שאינו מקום הסעודה.

אמנם שוב התעורר המהרי"ל ורוצה לומר שגם מזה אין ראי' שנוהגים להדליק גם שלא במקום הסעודה, די"ל דעיקר יסוד ההיתר בהא דנוהגים להדליק בבית ולאכול הסעודה בחצר אינו משום שסומכין על מה שדולקים גם בלילה כשחוזרים לביתם, אלא משום שכן דרכם דלאחר הדלקת הנרות בבית קודם שיוצאים לסעוד בחצר, הרי מכינים הם צרכי האכילה עבור הסעודה בחצר, וכבר יש גם בזה תכלית ההדלקה בשביל עונג האכילה, דכאשר הכנת הסעודה הוא במקום חושך, הר"ז גורם חסרון נעימות, ונשאר מזה רושם גם לאח"כ באופן שאין משתלם העונג בעת האכילה, וי"ל דבהא שמועיל הנר להשלים הנעימות בעת הכנת צרכי האכילה, שפיר יוצאים ידי חובתם לכו"ע. ומקור הדברים הוא מהגהת מרדכי (שבת פ"ג) וז"ל רבינו משולם לא היה מברך על הדלקת הנר וכו' ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה וכו', ור"י אומר שיש לברך וכו' דגמר מצוותה היא, שרואין בה לשמש בבית, ולישא כלים על השלחן ע"כ. ולפ"ז אין שום ראי' מהמנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר דנקטינן לומר שמדליקין נרות שבת בברכה גם בשביל שלא יכשל, ונשאר הדבר כמקדם שתלוי האיך הוא הדין למעשה אם להדליק נרות ביוהכ"פ שעדיין אין בזה מנהג קבוע, וע"ז הוא שכ' דאיה"נ לשיטת הסמ"ג והרמב"ם צריכין לדקדק לקיים גם בביהכ"נ איזה השתמשות לצורך סעודת הלילה כדי להשלים מצות ההדלקה כדת וכדין לכו"ע, והגם שכבר יש נרות בביהכ"נ בלא"ה, הנה בזה כבר נקבע הדין כהשיטות שמדליקין ב' או ג' בעלי בתים על שלחן אחד אע"ג שהדלקתן הוא רק בתוספת אורה.

אמנם כ"ז הוא רק אם הנשים מביאין נרות מביתן להדליקן בביהכ"נ, אבל בהנרות המיוחדות לביהכ"נ, בלא"ה אין מתקיים בהן מצות הדלקת נר שבת, כיון שאין עשויין "להאיר" אלא משום כבוד השי"ת ע"ד שכ' (ישעי' כ"ד ט"ו) על כן באורים כבוד ה', דמה"ט נקטינן כמהר"ם מר"ב שמדליקין ביו"ט נרות בביהכ"נ אפי' בבוקר ולא משגחינן בהא דשרגא בטיהרא מאי מהני, וכדנת"ל דכיון שההדלקה אינו בשביל להאיר רק משום כבוד השי"ת, יש תוספת תועלת אפי' בטיהרא, ולכן אפי' אם מדליקין "בלילה" לשם נר שבת, אינו יוצא ידי חובתו.

והגם דיש להנדז ולומר דהגם שהדלקתן בבוקר הוא רק משום כבוד השי"ת כמובן, מ"מ הנשים כשמדליקין בלילה בשביל נרות שבת, הרי מכוונין בשביל להאיר להבאים להתפלל, ולהסמ"ג והרמב"ם שיתקיים אצלן צרכי סעודה, וי"ל שמחשבה זו משוי' להו לנרות שבת ויוצאין בזה חובת ההדלקה, הנה קשה להכניס פילא בקופא דמחתא, ולא מסתבר לומר שיוצאין בזה, כיון שמחשבתם

אינו ניכרת מתוך מעשיהם, שהרי נרות ביהכ"נ בזמניהם היו משונין במהותן ובמראיתן, וכל הרואה אותן אין עולה על דעתו לומר שהן נרות שבת שכווננו בהן להאיר.

והנה במ"ש המהרי"ל עד כאן נשאר בתשובתו להשואל דהדבר תלוי בכאו"א לפי מנהגו בהדלקת נרות ביוהכ"פ, אם לא כשמשמש בביהכ"נ איזה צרכי אכילה לצורך סעודת הלילה, וגם זה רק אם מדליקין נרות שמביאין מביתן. אמנם כ"ז הוא בסתם עיירות, אבל בעירו של השואל שביהכ"נ של נשים הוא מרטיפו של השמש, ולפעמים מדליקין הנרות שמיוחדות לביהכ"נ "סמוך לחדר הנשים" כדי שיאירו גם לשם לצורך השתמשות של השמש למשוך יין בלילה לצורך הסעודה, הרי במעשה זו שמשנה מקום הנחתן מכמו שהוא רגיל בימי החול, ניכר שפיר שמדליקין כדי "להאיר", לכן י"ל דשפיר מברכין עליהן בכה"ג, ויש עליהן התואר של נר שבת, וכש"כ כשמדליקין בחדר הנשים בפנים - ומשם מאירין גם בביהכ"נ כדי לקיים באורים כבדו ה' - ודאי הוא שניכר בזה שמדליקין לכבוד שבת "להאיר" להשתמש בלילה, ויכולין הנשים לברך עליהן, עפ"י"מ שכ' הרב ז"ל (סי' רס"ג סוסי"ד) דיכולין לברך על הדלקת הנרות בשביל אחרים באופן שמשמשין שם צרכי הסעודה, ובהגידון של השואל מדליקין בשביל השמש שמושך שם יין לצורך סעודתו בלילה. וכ"ז הצריך המהרי"ל רק לשיטת הסמ"ג והרמב"ם שאין מדליקין בשביל שלא יכשל, אבל המהרי"ל לעצמו יתל"ק (סי' ט"ו) דס"ל דקוטב המצוה משום שלא יכשל הוא "החיובי" דמשו"ז מדליקין גם בתוספות אורה. וי"ל דהמהרי"ל ס"ל כהפנמ"א שמדליקין בברכה בשביל אחרים גם להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, ולא כהרב ז"ל בזה.

והנה מ"ש השואל מעצמו ליישב המנהגים, לא מצא חן כלל בעיני המהרי"ל, אלא שבדבר השלישי היינו הא דמדליקין בהבית (פי' בפלג המנחה) ואוכלין בחצר, ולפעמים אין הנרות דולקות בלילה כשחוזרין מחצר לבית אחר הסעודה, מצא להם המהרי"ל דרך היתר, והיינו שבודאי נמצא איזה מקום בהחדר שמחשיך קצת סמוך לשקיעה ויניח שם הנרות להדליקן, והגם שמקום הזה המצומצם אינו כלל דרך הילוך לבני הבית, ולא שייך הנאה ושמחה יתירה בנוגע שלא יכשל בעץ ואבן, יש להורות להם דרך היתר שלאחר הדלקה ישתמש אצלן באותו המקום איזה צרכי אכילה, ויכולין לברך עליהן משום תוספת אורה כיון שבמקום הזה אינו כלל ע"ד שרגא בטיהרא.

ועצה זו הוא שמעתיקו המג"א (רס"ג סקי"ז), וכן הבאים אחריו כל הפוסקים, ולפ"ז פשוט הוא דהגם שהמג"א (סקי"ז) כ' הדברים בסתמא בזה"ל, ומשתמש "שום דבר" לאור הנר ע"כ, כיון שזהו לשון המהרי"ל, ומפורש שם שהכוונה הוא דוקא על צרכי אכילה, שהרי ציין ע"ז בזה"ל "כדפי' לעיל", והיינו מ"ש לעיל דהמנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר, אתי שפיר גם לשיטת הסמ"ג, והיינו שאחר הדלקה משתמשין אצל הנר לצורך מידי דאכילה עכתו"ד, על כרחך שגם המג"א זהו כוונתו דההשתמשות הוא לצרכי הסעודה, וכ"כ בדרך החיים (סי' נ' סקי"ג).

ובן מפורש בפמ"ג (א"א סקי"ז), דעל מ"ש המג"א ומשתמש שום דבר, ציין למ"ש המג"א לעיל סקט"ו, ושם הלא מפורש דמיירי מהשתמשות של צרכי סעודה, וכוונת הפמ"ג בזה להשלים בדברי המג"א (שהוא לשון המהרי"ל) מה שסיים המהרי"ל על אלו הדברים "כדפי' לעיל", והיינו מ"ש

המהרי"ל לפני זה [הביאו המג"א לעיל סקט"ו] שמועיל מה שמשתמש שם צרכי אכילה, וכן לקמן (א"א סקכ"א) חוזר הפמ"ג ע"ז, דעל מ"ש המג"א בבית אכסדרה שמועיל אם משתמש צרכי אכילה, ציין הפמ"ג לדברי המג"א (סקי"ז) דמיירי במשתמש לצורך אכילה, וכוונתו לומר דמ"ש המג"א (סקכ"א) שמועיל השתמשות צורך אכילה, הם דברי המג"א (סקי"ז) שמקורם בדברי מהרי"ל שחידש לומר שגם השתמשות צרכי אכילה מועיל שיוכל לברך על הנר, ואפי' רק בתוספת אורה.

וע"פ הנתבאר צע"ג על המשנ"ב (רס"ג סקמ"א) שמעתיק דברי המהרי"ל האלו שאם הנר מונח במקום שהוא קצת חושך ומשתמש שם שום דבר לאור הנר - לצורך הסעודה - ליכא איסורא אף שאוכל בחצר ואין דולקות עד הלילה, ע"כ. וציין ע"ז בשער הציון (אות מ"ה) שהוא מספר דרך החיים, אבל שאר אחרונים סתמו בזה, ע"כ. וכבר נתב"ל שגם הפמ"ג הבין כן בפשיטות, וטובים השנים מן האחד (הפמ"ג ודרך החיים), ובעיקר הדבר אין צריך לזה לאחר שכבר נתב"ל שמוכרח לפרש כן כוונת המג"א, כיון שמקור דבריו הם לשון מהרי"ל, ושם הוסיף בסיומו בזה"ל "כדפי' לעיל", וגילה דעתו בזה שכוונתו הוא להשתמשות צרכי אכילה.

סימן ג'

ביאור לשון תשו' מהרי"ל (סי' נ"ג) ומשתמש "שום דבר" לאור הנר

הנה שמעתי אומרים בשם קצת לומדי זמנינו דס"ל לפרש מ"ש המג"א (סקי"ז) בשם המהרי"ל (סי' נ"ג) השתמשות שום דבר, דהכוונה היא לאיזה מין השתמשות, כגון ללמוד אצל הנר או לומר איזה תחינה אצלן, וכיוצ"ב משאר השתמשות, ופשוט הוא ששגו בפירושם מצד הכרח לשון המהרי"ל שסיים בהתיבות "כדפי' לעיל". דהלא המעיין במש"כ המהרי"ל לעיל, הוא שני ענינים: א] דמדליקין בביהכ"נ משום תוספת אורה כדי שלא יכשלו בעץ ואבן. - וזה אין לו שום שייכות עם השתמשות אלא בהליכה ממקום למקום², שהרי במשך זמן התפלה עד אחר יציאה מביהכ"נ, אין שם שום

הערות וביאורים

² וז"ל רש"י (שבת כה: ד"ה הדלקת נר בשבת), במקום שאין נר, אין שלום "שהולך ונכשל" ואוכל (לפי הגהת הב"ח וחכמת שלמה) באפילה, ע"כ. ועיין בראש יוסף (מבעל הפרמ"ג שבת כג: ד"ה אמר רבא) שמעתיק דברי רש"י בזה"ל, נר שבת חובה שלא יכשלו בהילוכם ולא לישב (לפי הגהת הב"ח והמהרש"ל הכוונה בעת האכילה) בחושך, ע"כ. וז"ל הפרמ"ג (סי' רס"ג א"א סק"ט), משום שלום בית שלא יגוף באבן, ע"כ. וז"ל פרמ"ג (שם א"א סקי"ג), מדליק בחדרו משום שלא יכשל בעץ, ע"כ. וז"ל פרמ"ג (שם סקי"ד), להדליק בכל החדרים שהולך שם (שלא יכשל בעץ כמש"כ לעיל אות י"ג), ע"כ. וז"ל פרמ"ג (שם סקכ"א), דאם מדליק נר בחדר שהולך שם וכו', מברך ע"ז משום שלא יכשל בעץ ואבן, ע"כ. וז"ל הלב"ש (סי' רס"ג, דיבור הראשון), אע"פ שאין אוכלין שם, מ"מ כיון "שהולך" שם, חיישינן שלא יכשל שם, ע"כ. הרי שלא הצריכו רק "הילוך" ולא איזה השתמשות. ובכן אין שייך לחדש דצריך

השתמשות. בן להסמ"ג דלא ס"ל הטעם שלא יכשל, אלא הטעם הוא רק עונג אכילה, מועיל גם השתמשות צרכי אכילה.

ולפ"ז הנה נחזי אנן על מה סובב המהרי"ל במ"ש "כדפי' לעיל", אם על ענין הראשון, הלא לא מיירי כלל מהשתמשות, ועכ"ח שסובב על ענין השני, והיינו מש"כ לשיטת הסמ"ג דמועיל השתמשות לצרכי סעודה וה"ה לשיטת עצמו של המהרי"ל, דמדליקין בתוס' אורה בשביל שלא יכשל, יש כאן חסרון כיון דמדליקין בפלג המנחה, ושייך לומר שרגא בטיהרא מאי מהני, אלא דלהיות שמאיזה טעם הידוע להם הי' מנהגם דכשהדליקו בפלג המנחה, הניחו הנרות בזויות הבית וכמ"ש שם המהרי"ל, וכן המחבר (רס"ג ס"ט) שמביא מנהג זה, מדגיש בזה"ל, המדליקין בזויות הבית וכו', ומה"ט במקום הנחת הנר הוא קצת חושך אפי' קודם השקיעה, ולא שייך שרגא בטיהרא מאי מהני, אבל יש חסרון בזה כיון דזויות הבית אינו מקום הילוך, ולא שייך להדליק משום שלא יכשל, וע"ז הוא שכ' המהרי"ל דמ"מ מועיל עכ"פ יסוד ההיתר השני דמשתמש צרכי אכילה, והיינו שמביא שם צרכי סעודה ומכנים להשתמש. ומקור הדבר הוא מהגהת מרדכי (שבת פ"ג) עיי"ש שכ' שמדליקין בשביל שרואין בה להשתמש בבית, ולישא כלים על השלחן.

ולפ"ז הרי דייק המהרי"ל "צרכי אכילה" דוקא, שהרי להסמ"ג ודאי שהוא דוקא צרכי אכילה, וכמפורש לעיל דלשיטתו מועיל רק ענין השייך לעונג אכילה, א"כ מ"ש כאן "כדפי' לעיל" הוא הכוונה צרכי אכילה דוקא, דאם כוונתו לשאר השתמשות דמשו"ז סתם וכ' השתמשות שום דבר, הרי אין זה אלא היפוך ממ"ש לעיל, שהרי הוצרך שם צרכי אכילה דוקא, וכאן שכ' השתמשות שום דבר הוא כולל כל מיני השתמשות, ולפ"ז יוקשה על הלומדים הנ"ל, דלפי פירושם דמועיל איזה מין

הערות וביאורים

עשיית איזה השתמשות כדי שהנרות יועילו בשביל הטעם שלא יכשל. וז"ל הקצות השלחן (סי' ע"ד) בדי השלחן (סק"א), ואם יש לו חדר שיצטרך "ליכנס שמה" ביהש"מ שהוא חושך צריך להדליק, ע"כ. ועיין עוד לקמן (שם סוף סעיף י') שכתב ג"כ בזה"ל, אלא "שנכנס שם" בליל שבת, ע"כ. ועיין עוד מש"כ הרב ז"ל (סי' רס"ג סעי' י"ג) דכשמדליק בבית ואוכל בחצר, צריך שיהיו הנרות ארוכים שידלקו עד הלילה, שנהנה בחזרתו לביתו שלא יכשל בעץ ואבן באישון אפילה. ושוב כ' אח"כ עוד דרך היתר, דקודם יציאתו לחצר אם הוא חושך קצת באיזה מקום, מועיל הדלקת הנרות אם משתמש שום דבר [והיינו צרכי הסעודה], עכ"ד. והרי שמחלק בין דין הראשון שהדלקה הוא בשביל שלא יכשל דסגי בהליכה בבית, ולא הצריך השתמשות איזה דבר, משא"כ בדין השני שאין מועיל ההדלקה בשביל שלא יכשל כיון שהוא רק קצת חושך ואינו רק תוספת אורה, לכן הצריך השתמשות איזה דבר, [והכוונה צרכי סעודה דמדליקין בשביל זה גם בתוספת אורה]. והיוצא מכל הנ"ל דהדלקה בשביל שלא יכשל, אינו תלוי כלל בענין השתמשות איזה דבר.

ומ"ש העולת שבת (סי' רס"ג סק"ד) בזה"ל, כדי שלא יכשל שם ויפול ע"כ, הוא טעות סופר, שהרי להדליק בשביל שלא יכשל אין צריך שום השתמשות. ומ"ש העו"ש (שם) בזה"ל, או עושה שאר תשמיש וכו' ולא עושה שום תשמיש, וכן לקמן (סק"ה) כ' בזה"ל, משום דאין עושה שום תשמיש אצל הנר ע"כ, הכל מיירי רק השתמשות צרכי אכילה ומטעם עונג שבת שמדליקין אפי' בתוספת אורה, ולא מיירי כלל מהדלקה כדי שלא יכשל בעץ ואבן, וכנ"ל דלזה הטעם אין צריך שום השתמשות.

השתמשות שהוא, א"כ מלבד זאת דמה שסיים המהרי"ל כדפי' לעיל, הוא מיותר לגמרי, שהרי כאן הוא כולל יותר ממ"ש לעיל, עוד זאת שהוא היפוך הכוונה דהרי סגי לי' כאן אפי' אינו צרכי אכילה.

וזהו ג"כ הטעם בהמג"א (סקי"ז) שהעתיק לשון המהרי"ל בסתמא, ולא העיר עליהם כלום, הגם דלדידן נקטינן שאין מדליקין בתוספת אורה רק משום צרכי אכילה ודלא כמהרי"ל, [ולע"ע ראיתי כן בהפוסקים דלהלן: העולת שבת (סוסק"ד), המג"א (סקט"ו - במסקנתו), הא"ר (סקט"ז מעתיק דברי העו"ש סק"ד), התוספת שבת (סקכ"ה),³ הרב ז"ל (סי"א השמיט לגמרי תחלת דברי המג"א סקט"ו), פרי מגדים (א"א סקכ"א), לבושי שרד (על המג"א סקכ"א), הדרך החיים (סי' נ' סקי"ג מעתיק רק מסקנת המג"א סקט"ו), מנורה הטהורה (סק"ו)]. ולכאורה מהו הריווח שבמקום הנר (זויות הבית) הוא קצת חושך, אלא הענין הוא כהנת"ל, דפשוט הוא בדעת המהרי"ל דבכה"ג שמדליק בפלג המנחה, וההיתר הוא משום שהנר מונח בזויות הבית דשם הוא קצת חושך, גם להמהרי"ל צריך דוקא השתמשות של צרכי אכילה, ולכו"ע אין דרך היתר רק בכה"ג.

וזהו שסיים עלה המהרי"ל צרכי אכילה, מדסיים עלה "כדפי' לעיל", והוא מ"ש לעיל דבמקום שאין שייך להדליק משום שלא יכשל, כגון להסמ"ג מצד הדין, וה"ה כאן למהרי"ל מצד המציאות בזוית הבית שאינו מקום הילוך, יש דרך שני, והיינו משום עונג אכילה, ומועיל אפי' צרכי אכילה (וכמשי"ת לקמן), והוא החידוש שכ' לעיל להסמ"ג דמועיל צרכי אכילה. - דלא מצינו במצות הדלקה רק ב' טעמים, או "שלא יכשל" או "עונג אכילה" לא זולת, וצרכי אכילה הם קשורים עם עונג אכילה, אבל שאר השתמשות אין להם שום שייכות לאחד מהטעמים הנ"ל.

ויש לומר עוד בסתירת דבריהם מגוף דברי המהרי"ל "ומשתמש שום דבר" אפי' בלא תוספת הסיום "כדפי' לעיל", וכסתימת לשון הפוסקים המג"א (סקי"ז) הא"ר (סקכ"א) התו"ש (סקכ"ב) הרב ז"ל

הערות וביאורים

³ והגם שבסק"כ מעתיק תחילת דברי המג"א (סקט"ו) בשם מהרי"ל, ומשמע דנקיט כוונתו, הנה בסקכ"ה בדפוס ראשון מפרש מ"ש המג"א (סקכ"א) הדין בבית אכסדרה, כהרב ז"ל והמחה"ש, ולאח"כ בספר היקר חזר מזה ומפרש דין בית אכסדרה הנ"ל כהפמ"ג ולבו"ש, ולפ"ז משמע דנשאר במסקנא שאין מדליקין בתוספת אורה להטעם שלא יכשל.

ועיין בהקדמת המו"ל ספר תו"ש (תש"נ לפ"ק), דלאחר שנדפס הספר פעם ראשונה (תקכ"ז לפ"ק) הגיה התו"ש בעצמו בכמה מקומות תיקוני טעות בדברי המג"א, ועוד הוסיף חידושים ותיקונים גם בהספר גופא, ולאחר פטירתו הדפיסם (תקנ"ה לפ"ק) אחד מבניו בשם "ספר היקר", ולאחר זמן (תקס"ו לפ"ק) הדפיס שנית הספר תו"ש וקבע ההגהות והתיקונים בפנים הכל על מקומו, וביניהם גם מה שהגיה התו"ש בהמג"א (סקכ"א) אפי' "אוכל במקום" אחר, הכניס בנו הנ"ל הגה זו גם בהתו"ש בפנים (סקכ"ה) שמובא שם לשון המג"א (סקכ"א) הנ"ל. אבל לפי הנראה לא עבר על גוף הספר בעיון כל הצורך, ולא הרגיש דהפירוש החדש בהמג"א (סקכ"א) הוא סתירה למש"כ התו"ש (סק"כ) דנקט כהמהרי"ל, ובכן נשאר דברי התו"ש (סק"כ) על מקומו, אמנם בנוגע למעשה פשוט הוא דהלכה כשיטה האחרונה שהגיה התו"ש בעצמו בהמג"א (סקכ"א), והוא נמנה עם שאר האחרונים דנקטו כהמג"א שאין מדליקין בתוספת אורה להטעם שלא יכשל וכו', ודלא כהמהרי"ל.

(סי"ג) שלא חשו להעתיק גם סיום דברי מהרי"ל "וכדפי' לעיל", דמשמע שהבינו לומר דמצד "הכרח השכל" א"א לבוא לידי טעות שגם שאר השתמשות סגי להתחייב בברכה אפי' רק בתוספת אורה, והיינו דכיון דהשתמשות האחרות אינן חיוב על האדם בהן אלא האדם בבחירתו נחית להם, א"כ האיך אפשר לומר וצונו להדליק, דאיך תאמר שכל עצם השתמשות אינו ציווי על האדם וההדלקה אצלו הוא ציווי עליו, משא"כ צרכי אכילה שעונג אכילה הוא חיוב עליו כבר יש עליו חיוב ההדלקה גם בצרכי אכילה, דבלא"ה יחסר לו גם מן העונג בעצם האכילה, דכיון שנעשה מכולל בצרכי האכילה, נשאר מזה רושם גם לאח"כ, ויש לו חסרון עונג כשמגיע לעצם האכילה, ובזה אפי' אם צרכי אכילה הוא בבחירתו, מ"מ כיון שבלא ההדלקה אצלו ישאר לו אח"כ רושם של בלבול ויחסר לו מהעונג בשעת האכילה, הרי בבחירתו הוא מכניס עצמו לחסרון עונג עצם האכילה, לכן חייב הוא להשלימו בהדלקת הנר. והכרח הנ"ל הוא דאהני להו להפמ"ג ודרך החיים לפרש להדיא דהכוונה הוא רק צרכי אכילה. וזהו ג"כ עכ"ח כוונת מהרי"ל בשו"ת החדשות (סי' מ"ה אות ד') במ"ש "להילוכן" ו"לתשמישן", דהיינו "הילוכן" שלא יכשלו בעץ ואבן, "ותשמישן" היינו צרכי אכילה.

ועפ"ז צע"ג דברי המשנ"ב בשער הציון (סי' רס"ג אות מ"ה) שהבין בדעת הפוסקים דמדסתמו דבריהם משמע שחולקים על הדרך החיים, ולפי הנת' פשוט הוא שאין כאן סתימת דברים, דכיון שכ' "ומשתמש" שום דבר הוי כמפורש שהכוונה הוא לצרכי אכילה דוקא, והמג"א עם הפוסקים הבאים אחריו שכ' סתם "ומשתמש" שום דבר, סמכו עצמם על המבין, ולא הרגישו נחיצות לפרשם ביותר.

וע"פ הנ"ל נסתור בדרך ממילא גם מה ששמעתי לומר דכשמדליקין בתוספת אור ואין עורכין הסעודה אצל הנרות, סגי במה שאוכלין פירות וכיוצ"ב משאר המאכלים לתענוג אצל הנרות, ויוצאין בזה מצות הדלקת הנרות בשביל עונג האכילה, ולקושטא דמילתא אישתמיט להו מש"כ הרב ז"ל (סי' רס"א קו"א סק"א) על אכילת פירות שהוא בכלל תבשילים יתירים דאפשר זולתם בלא דוחק, ובכן אינו בגדר "דבר מצוה".

ולפי"ז גם בזה שייך לומר טענה הנ"ל, דהלא אם לא יאכל כלל הפירות וכיוצ"ב ממניי התענוג ולא יתענג בהם, אין עליו שום חסרון, שהרי אינו בגדר מצוה, והאיך נאמר לו דכשבוחר לעצמו לאכול הפירות וכו' לא מחמת ציווי רק מצד יתרון התאוה, כבר לא סגי לי' בהתענוג שבעצם האכילה, אלא שמתחדש עליו חיוב להוסיף ע"ז גם תענוג האכילה אצל הנר, וא"כ האיך יכול לברך ע"ז "וצונו" להדליק נר של שבת, היכן הוא הציווי ע"ז.

ונוסיף עוד להנתבאר לעיל, דהנה הלומדים הנ"ל עדיין אפשר להם לטעון דהן אמת דההשתמשות גופא אינו חיוב על האדם, מ"מ זהו הציווי דותזנח משלום נפשי, שצריך להכין הדלקת הנר כדי שאם יעלה על דעתו להשתמש לא יהיה בחושך שאין זה שלום, וכמו ההדלקה בשביל שלא יכשל שהענין הוא הכנת ההדלקה, שאם יזדמן לו דבר שיכול להכשל בו יהיה לו מכבר גדר המונע המכשול, וגם אפי' באופן שבכל משך השבת לא הזדמן לו שום מכשול דלפ"ז לא הצטרך בפועל שידליק, מ"מ זהו תקנת חכמים שיכין ההדלקה למנוע המכשול "אם" יזדמן. - אמנם לפ"ז יקשה עליהם למה צריך "להשתדל" שישתמש בפועל איזה השתמשות, הלא ההדלקה הוא רק "הכנה"

"אם" יעלה ע"ד להשתמש, יהיה באופן של שלום ומנוחה, ודיו לבא מהדין (השתמשות שום דבר) להיות כנדון (מהדלקה בשביל שלא יכשל) שהרי באופן שמדליק משום שלא יכשל בעץ ואבן, לא מצינו כלל בפוסקים שצריך "שיכין" שם איזה דבר שיכול להכשילו כשיהי' אישון אפילה בלילה, וע"י הנר דלוק ינצל מזה, אלא הכל הוא רק הכנה וגדר, שאם באיזה אופן יזדמן לו דבר המכשילו, יהיה מוכן נר דלוק להצילו, ולפ"ז גם בדבר הנלמד ממנו שמדליק בשביל השתמשות שום דבר אפי' אם לא הזדמן לו ענין שיצטרך להשתמש בפועל, ג"כ "יצא" "וקיים" מצות חכמים להדליק בשביל "הכנה" "אם" יזדמן, והקושיא גדולה הוא עליהם, דעל מה ולמה כ' הפוסקים שישתמש בפועל שום דבר ובלא"ה לא יצא ידי חובתו.

סימן ד'

ביאור שו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ס"ט)

ראיתי בקצת קהלות ז"ל, שנהגו לעשות נר מיוחד לשבת ומדליקין בבה"כ ומברכין על הדלקת הנר הזה, ולדעתי הוי ברכה לבטלה, דהא [אפילו] בנר של שבת שמדליקין בבית, סבירי להו ליי"א שאין מברכין, אלא דאנן קיי"ל כר"ת דהדלקת נר בשבת שייך ב' ברכה דאית ב' מצות עונג שבת, והרבה פוסקים סבירי להו שצריך לאכול סעודת שבת במקום נר, ולכך כתב האגודה דאם אינן דולקים עד הלילה שאז מקדשין ואוכלין סעודתן, הוי ברכה לבטלה^א, ולפ"ז היכא שמדליקין בבית ואוכלין בחצר, נמי הוי ברכה לבטלה^ב ואפי' לדעת המתירין^ג, משום דמפרשי הא דאמרינן משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן בחשך ובלילה^ד, והני (נדצ"ל הני) טעמא שייכי במקום שהוא דר שם^ה, אבל בבית הכנסת שאין מקום דירה לשום אדם^ו, ויש שם הרבה נרות דולקות ובלאו האי נר

הערות וביאורים

^א והגם שעדיין מועיל משום שלא יכשל, הנה ס"ל להאגודה שאין מדליקין נרות משום שלא יכשל וכשיטת הסמ"ג והרמב"ם, והסעודה הוא רק בלילה, וכבר אין דולק הנר.

^ב אפילו דולקין עד הלילה לאחר שחזרין לבתיהם, דהגם שמועיל משום שלא יכשל, אין זה מצות הדלקה.

^ג להדליק בבית ולאכול בחצר.

^ד והגם שאוכלין בחצר בעוד יום, כיון שעדיין דולקין הנרות בלילה כשחזרין לביתם, מועיל הנרות שלא יכשל בעץ ואבן.

^ה והנרות שהודלקו מועילין לו כשחזר לביתו בלילה שלא יכשל בעץ ואבן.

^ו פי' שאחר התפלה חוזרים לביתם ושוב אין חוזרים לשם בלילה, ובכך אין מוטל על האדם הפרטי להדליק כדי למנוע הכשלון בעץ ואבן.

שמש בה"כ לא יכשול באבן או בעץ^א, אין טעם וריח לברכה זו^ב, ואף בזמן הש"ס דאכלי וגני ארחי בבי כנישתא^ג, מ"מ נראה דלא היו מברכין על הנר בבה"כ, דהא התוספות מפרשי בפ' ערבי פסחים הא דאמרינן דאכלי וגני בבי כנישתא, לאו דוקא בי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכים לביהכ"נ קרי בי כנישתא, ומשם היו שומעים הקידוש, וממקום למקום בחד ביתא מהני כשדעתו לאכול במקום אחר עכ"ל, וכן כתב רבינו בשמם בסי' רע"ג. נשמע מזה דאף בזמן הש"ס כשתיקנו לקדש בבה"כ, לא תקנו לברך על הנר דמסתמא היה להם נר בחדרם, ותו דבקידוש גופי' פקפקו בהו כמה גדולים, ורבינו הטור בסי' רס"ט כתב אי איישר חיילי אבטליניה משום דליכא אורחים, א"כ הבו דלא לוסיף מה שלא נמצא בש"ס שום רמז ורמיזה מתקנה זו, ולדעתי הוי נר זה כשאר נרות שמצוה להדליק בבה"כ^ד ואין מברכין עליו, אם לא שנאמר שלא ידליק השמש שום נר תחלה עד שהוא ידליק תחלה נר של שבת בברכה משום שלום שלא יכשלו זה בזה לכשתחשך, ואח"כ ידליק השמש שאר נרות, אבל אם מדליק השמש תחלה, א"כ המברך אח"כ על נר הוי ברכה לבטלה, עכ"ל.

והנה משמעות הלשון הוא שהשמש כבר נמצא שם, ואמרינן לי' שימתין בהדלקתו עד שהאדם הפרטי ידליק הנר בברכה בכוונה שלא יכשל השמש לכשתחשך, שהרי אינו שייך שיברך בשביל עצמו כמ"ש הפנמ"א לעיל הטעם בזה, דכיון שאינו דר שם, אין צריך לו הנר לכשתחשך, וכן בהזמן שהוא נמצא בביהכ"נ בעת התפלה, עדיין מאיר אור היום, וס"ל להפנמ"א שאין מברכין על הדלקה בתוספת אורה בשביל שלא יכשל, ועכ"ח כוונת האדם פרטי הוא לברך על מצות הדלקה בשביל השמש שנצרך לו הנר דלוק כדי שלא יכשל לכשתחשך, ואח"כ ידליק השמש שאר הנרות ג"כ בכוונה זו שלא יכשל הוא בעץ ואבן בלילה, ושניהם כאחד ידליקו הנרות אחר הברכה, והרי הוא כהדין שכ' המחבר (ס"ח) לפי' העו"ש והפמ"ג דב' וג' בע"ב שאוכלין על שלחן אחד, אם דרים שם כשותפים או

הערות וביאורים

^א עיין בקצה המטה (על המט"א סי' תר"ט-תר"י סק"ו) דהשע"ת (סי' רס"ג סק"ג) בשם הפנמ"א מחדש דמברכין על הנר ביהכ"נ אם אין מדליקין שם נרות אחרות, אבל המט"א חולק ע"ז וס"ל דגם בכה"ג אין מברכין על נר ביהכ"נ ע"כ.

^ב פי' הגם שהשמש ביהכ"נ חוזר לשם בלילה ובזמן ההוא הביהכ"נ הוא מיוחד להשמש עבור השתמשותו שם, ושייך לומר שהאדם הפרטי ידליק בברכה בשביל הערכות על החיוב שמוטל על השמש, מ"מ כיון שיש שם הרבה נרות דולקות, והיינו הנרות שמיוחדות לביהכ"נ שהשמש מדליקן משום באורים כבדו את ה', ובדרך ממילא מועילים להשמש שלא יכשל בעץ ואבן, א"כ הנר שהמדליק מברך עליו, הוא רק תוספת אורה שלא יכשל השמש, וע"ז אין טעם וריח לברך עליו.

^ג פי' ומסתמא היו גם מדליקין נרות משום מצות עונג שבת בעת הסעודה או כדי שיאירו שלא יכשלו בעץ ואבן, ולפ"ז נימא כמו שנשאר התקנה לקדש בבית הכנסת, נשאר ג"כ התקנה להדליק הנרות בברכה.

^ד פי' הדלקת נר זה שהביאו מביתו, אינו מועיל אלא משום באורים כבדו את ה' ולא משום נר שבת, כיון שאינו מדליקו בשביל עונג הסעודה שהרי אינו סועד שם, וגם אינו בשביל שלא יכשל שהרי אינו חוזר לשם בלילה, וגם בלאו נרות האלו יש כבר הרבה נרות המועילין לשמש הכנסת שלא יכשל בעץ ואבן.

הבית מיוחד לשלשתן, האחד מהם מברך, ועל סמך זה מדליקין אח"כ כ"א את נרותיו ונחשב הכל כמצוה אחת בשותפות כולם, ולכן לא נחשב ההדלקה כתוספת אורה, וה"ה כאן כיון דשניהם מדליקין רק בשביל השמש, ה"ה כמצוה אחת, ואין זה הדלקה בתוספת אורה.

והא דכ' הפנמ"א לעיל דנרות ביהכ"נ הן נרות מצוה אבל אין מברכין עליהן, זהו כשמדליקין השמש בע"ש באופן שווה שמדליקין בשאר ימות החול, והחסרון שלהן שגורם שאין מברכין עליהן הוא משום שאינו ניכר שהודלקו לכבוד שבת, והיינו דנרות ביהכ"נ היו משונים במהותן ובמראיתן, וגם הנחתן בביהכ"נ היו במקום מיוחד בשביל הדלקתן, וזהו הגורם שאינו ניכר שהודלקו לכבוד שבת בכוונה שלא יכשל השמש בעץ ואבן לכשתחשך, וכוונת הפנמ"א הוא שימתין השמש עד שהאדם הפרטי ידליק הנר בברכה בכוונה שלא יכשלו בעץ ואבן לכשתחשך, ואח"כ מדליק השמש שאר הנרות "סמוך" להנר שנדלק בברכה, וג"כ בכוונה זו שיאירו לפניו כשתחשך שלא יכשל בעץ ואבן, ויהיו ג"כ נרות שבת. - והר"ז בדומה למ"ש המהרי"ל בתשובה סי' נ"ג בזה"ל: אבל בעירך שביהכ"נ של נשים הוא מרתיו של השמש, שמא חשיב לצורך סעודה למשוך יין בלילה, וכ"ש אם מדליקין בביהכ"נ של נשים אצל היין, ע"כ. ועיין במחצית השקל על המג"א (סקט") שמפרש דברי המהרי"ל הנ"ל דבכה"ג יכולה האשה לברך גם על הנרות המיוחדות לביהכ"נ, ועכ"ח הכוונה שניכר שהודלק לצורך נר שבת, אלא דבדרך ממילא מתקיים גם כבוד השי"ת ע"ד באורים כבדו את ה'. ולכאורה מהו הנפ"מ עירו של השואל בזה שביהכ"נ של נשים הוא מרתיו של שמש משאר עיירות שאינן כן, ועכ"ח צ"ל דבסתם עיירות כיון שמדליקין נרות המיוחדות לביהכ"נ בערב שבת באופן שוה כבשאר ימות החול, אין ניכר עליהן כלל שהודלקו בכוונה שלא יכשלו בעץ ואבן, משא"כ בעירו של השואל דכיון שהוצרך להשמש שיאירו לתוך ביהכ"נ של נשים כדי למשוך יין בלילה, מסתמא הסמיכו נרות הנ"ל סמוך לפתח ביהכ"נ של נשים ובשינוי המקום מדרך הרגיל בימות החול, ניכר הדבר שהודלקו בכוונה לצרכי סעודה, ושפיר מברכין עליהן ויש עליהן תואר נרות שבת, וזהו שהמשיך עוד המהרי"ל דכ"ש אם הודלקו בחדר הנשים בפנים, ודאי שניכר עליהן שהודלקו לצורך סעודת הלילה ויש עליהן תואר נר שבת אע"פ שבדרך ממילא מאירין גם לתוך ביהכ"נ של אנשים כדי לקיים גם המצוה באורים כבדו את ה'. וכמו"כ הנדון של הפנמ"א בזה שהסמיכו נרות המיוחדות לביהכ"נ להיותן מונחות ביחד עם הנרות שמביאין מביתן לביהכ"נ לברך עליהן, ניכר גם על נרות ביהכ"נ שהודלקו בכוונה אחת עם הנרות שהביאו מביתן, ועי"ז יש גם על נרות ביהכ"נ התואר "נר של שבת".

והא דלא הזכיר הפנמ"א שהשמש מכוי"ג כ"ש שעי" נרות ביהכ"נ לא יכשל בעץ ואבן, יובן ממ"ש הפנמ"א לעיל בזה"ל, אבל ביהכ"נ שאין מקום דירה לשום אדם ויש שם "הרבה נרות דולקות" ובלאו האי נר "שמש ביהכ"נ לא יכשול באבן או בעץ", אין טעם וריח לברכה זו, ע"כ. והרי מבואר מדבריו דהגם ששמש ביהכ"נ מוטל עליו להדליק הנרות משום כבוד השי"ת, הנה בדרך ממילא מכוי"ג הוא גם לתועלת עצמו שיאירו לפניו כשתחשך שלא יכשל בעץ ואבן שהרי הוא נצרך לזה, אלא דמ"מ אין מברכין עליהן משום נר שבת כיון שאינו ניכר שהוא מכוי"ג לזה, אבל בכה"ג שהשמש שינה מקום הנחתן והסמיכן אצל הנר שהודלק בברכה, הרי נעשה דבר להיפוך שניכר בזה שכולן הודלקו

בכוונה אחת, והיינו כדי שלא יכשלו בעץ ואבן לכשתחשך, אלא שבדרך ממילא הן גם כבוד להשי"ת ע"ד באורים כבדו את ה', ובכה"ג גם נרות של השמש אין עליהן שם נר מצוה של ביהכ"נ אלא נר מצוה של שבת, ולכן נחשבין כל הנרות כמצוה אחת שנעשה ע"י שניהם בשותפות, ולא נחשב ההדלקה כתוספות אורה.

ונאמר עוד בתוספת ביאור דברי הפנמ"א, דלכאורה לפי הנ"ל שע"י שינוי מקום מהנחתן בדרך הרגיל אלא הניחן בסמוך אצל הנר הפרטי באופן שניכר שהודלקו לכבוד שבת כדי שלא יכשל השמש בלילה, לכאורה היה השמש בעצמו יכול לברך עליהן, אלא דכיון שכבר מדליקין עליו בביתו על הנרות שעל השלחן, כבר נפטרו גם שאר הנרות של שבת שהשמש מדליקן, דמיירי באופן שההשתמשות של השמש בביהכנ"ס יש לו שייכות גם עם אשתו המדלקת בביתו ונחשב הכל כמצוה אחת, ולפ"ז גם האדם הפרטי כיון שגם עליו מדליקין בביתו, אפי' אם היה נצרך להדליק הנר הפרטי בביהכ"נ לצורך עצמו, לא היה יכול לברך עליו לאחר שכבר נפטר בברכת אשתו על הנרות שעל השלחן, אמנם להיות שע"י נרו הפרטי שמדליק בביהכ"נ מביא בזה שגם נרות ביהכ"נ עבור השמש נעשים נר של שבת, שהרי בלא הדלקת נר הפרטי אין שייך שהשמש ידליקן לשם נר שבת שלא יכשל בעץ ואבן, שהרי הן מיוחדות לביהכ"נ ואין ניכר עליהן שהודלקו לשם נר שבת, ועד"ז אינו מקיים מצות חכמים להדליק בכל בית שנכנס בו בלילה כדי שלא יכשל בעץ ואבן, והגם שבדרך ממילא לאחר שמדליק נרות ביהכ"נ אפי' כשאינו נר של שבת אינו נכשל בעץ ואבן, אין זה אלא שעשה מעשה לפטור את עצמו ממצוה זו, אבל מצד שורת הדין מוטל עליו לקיים המצוה בפועל, והיינו כהצורה שקבעו עליה חז"ל, ולא שיעמיד מצב שיפטור מהמצוה, וכיון שבהדלקתו נר הפרטי מביא על השמש שמקיים מצות חכמים בהדלקת נרות הביהכ"נ, הרי זה כמי שמדליק בבית אפל של חברו כדי שיהיה לחבירו "נר שבת" ולא יכשל בעץ ואבן כשנכנס לשם, ויכול לברך עלה מטעם ערבות, וכמו דס"ל להרב ז"ל (סעי' י"ד וקו"א אות ה') דיכול להדליק בברכה בשביל חברו להטעם של צרכי אכילה אפי' באופן שחבירו בעצמו אם מדליק שם אינו מברך כיון שכבר בירך אשתו על הנרות שעל השלחן, מ"מ יכול הוא לברך בשביל חברו כיון שמצוותו הוא משום ערבות וע"ז הוא מברך, כן ס"ל להפנמ"א שיכול לברך בשביל חברו גם מהטעם שלא יכשל בעץ ואבן, ואפי' באופן שחבירו בעצמו אינו מברך כשמדליק שם כיון שאשתו כבר בירכה על הנרות שעל השלחן, והוא ג"כ מטעם ערבות וכדברי הרב ז"ל הנ"ל, וכן בנדון של הפנים מאירות בהדלקת נר הפרטי מביא להשמש שיהיה לו "נר שבת" בלילה [ע"י הדלקת הנרות המיוחדות לביהכ"נ בכוונה שיאירו לו בלילה] שלא יכשל בעץ ואבן, והוא ע"ד עיקר האור ולא תוספת אור, לכן יכול לברך על נרו הפרטי משום ערבות שמביא בזה את השמש לקיום מצות הדלקת נר שבת משום שלא יכשל בעץ ואבן בלילה.

והגם שבהשקפה ראשונה יכולין להקשות על מ"ש לבאר דברי הפנמ"א באופן ההיתר להדליק בברכה דמנ"ל הא, וכי יש הכרח בדבריו שזהו כוונתו, אמנם נלענ"ד דלהיות שנראה להדיא שהפנמ"א לא כ' כ"ז במכוון לאיזה שואל אלא רשם לעצמו לזכרון הטענות והתביעות שיש לו על אחרים הנוהגין כן, י"ל דכדי שיהיה בטוח שאכן מונח לפניו כל מה שעלה ע"ד הטענות על המנהג כ'

זה באריכות ובביאור, אבל סדר התיקון והיינו האופן שיכולין להדליק בברכה, לא ראה לנחיצות לרשום הכל בביאור ובפרטיות איך, ועל מה, ולמה, הוא יוצא ידי חובתו ומדליק בברכה כשהשמש ימתין מלהדליק הנרות עד שהוא יברך, דסגי לי' במה שכ"ז מונח במחשבתו ע"ד מחודדים בפ"ך וכו', והיה בטוח בעצמו דכשיגיע ההזדמנות להורות לאחרים את המעשה אשר יעשון להדליק כהלכה יש בידו על אתר להוציאו מכח אל הפועל ולהשים לפניהם כשלחן ערוך ומזומן לאכול, לכן כ' חלק זה רק בקיצור לפי היכולת.

וביותר י"ל דלאחר שדרך היתר הזה כבר הוא כתוב וחתום בדברי המחבר (רס"ג ס"ח) במ"ש "ואחד מהם יברך", והיינו שכולן מדליקין על השלחן כ"א מנורה שלו ויוצאין ידי חובתן כיון שרק א' מהם מברך, וכמ"ש העו"ש (רס"ג סק"ד) לפרש דברי המחבר, וכהנ"ל דהדלקת כולן הוא מצוה אחת ויוצאין ידי חובתן על דרך שותפין בהמצוה, א"כ מה לו להפנים מאירות לחזור לכותבו ולבארו במקום שאין הצורך לזה. וכיון שדברי הפנמ"א סתומים בין צורת המעשה בפועל שעליו הוא מסכים להדליק בברכה בביהכ"נ, בין הטעם שיכול לברך עלה, י"ל שביאורינו הוא אחד מהרבה האופנים ששייך לפרש צורת הנידון בהפנמ"א, ובכן גם צורת המעשה שלומדי זמנינו כתבו לפרש הנדון בהפנמ"א, ורוצים לסמוך עלה לומר שהפנמ"א חולק על הפמ"ג ולבו"ש בפירושם דברי המג"א סקכ"א, זה ג"כ אינו אלא א' מהרבה האופנים ששייך לפרש צורת הנדון בהפנמ"א, ולפי"ז בנוגע למעשה להיות שהפירושים לפנינו, מתעורר השאלה "האי מנייהו מפקת".

ובפרט שכבר הבאנו (לקמן סי' ט') רא"י מהמשנ"ב דשיטת הפמ"ג ולבושי שרד בהדין דבית אכסדרה, הוא סברא פשוטה מצד הכרח השכל, ובנידון של הפנמ"א שהשמש מדליק אח"כ נרות ביהכ"נ, הרי מצד הדין נקטינן לומר דכל שבידו ודעתו על כך לאו כמחוסר מעשה דמי, והוודאות והבטחות שיהי' אורה בביהכ"נ הוא פי כמה יותר מהבטחות של אור הלבנה בבית אכסדרה לכשתחשך, שהרי יכול להיות שיתכסו השמים בעבים וכיוצ"ב, משא"כ הדלקת נרות ביהכ"נ ע"י השמש ה"ה "חיוב" עליו והוא "מושכר" על כך באופן שא"א להפטר מזה. ועוד זאת שכבר נת"ל דמשמעות דברי הפנמ"א הם שהשמש כבר עומד הכן עם נרותיו להדליק, אלא שאנו מורין לו שימתין עד שהאדם הפרטי יברך וידליק את הנר שהביא מביתו, וכי יש לך בטוחות יותר מזה, ולפי"ז האיך נעמיס בדברי הפנמ"א צורת המעשה כזו שמשמעותו לומר היפוך הפוסקים הנ"ל. ויש להוסיף עוד בטענה עליהם, דאחר שכבר הורה הש"ך ביו"ד (סי' קצ"ו סק"ג) דילמוד סתום מהמפורש אפי' בדבר התלוי בשיקול הדעת, כש"כ בדבר שהוא סברא פשוטה מצד הכרח השכל וגם מצד הדין בכמו נידון דין, ודאי דכ"ז שנוכל לפרש הסתום של הפנמ"א כהמפורש בהפמ"ג ולבו"ש אין לנו להעמיס בדעתו היפך שיטתם.

וגם בלא"ה כיון דכללא אית לן דאפושי פלוגתא לא מפשינן, אם כן מי שרוצה להעמיס בדברי הפנמ"א שהנדון שכ' עליו להתיר להדליק בביהכ"נ בברכה, הוא צורה אחרת בסדר ההדלקה בביהכ"נ דלא כביאורינו הנ"ל, ורוצה להסיק מזה שאכן הפנמ"א חולק על שכל וסברת הפמ"ג ולבו"ש, והיינו דס"ל שגם בבית האכסדרה שאור הלבנה מאירה המקום לכשתחשך, יכולין להדליק

בברכה אפי' רק מהטעם שלא יכשל כיון שעכשיו עדיין אין מאיר הלבנה בפועל, עליו להביא ראי' של הכרח על פירושו שזהו אמיתית הכוונה בדברי הפנים מאירות, וכהכלל דהמוציא מחבירו [שיטת הפמ"ג ולבו"ש] עליו הראי'. והרי כוונת לומדים הנ"ל הוא להסיק קולא מדברי הפנמ"א, וכבר אמרו חז"ל (ביצה ב') כחא דהתירא עדיף, וכמ"ש התוס' (שם ד"ה וכו') וז"ל, לכך כח דהתירא עדיף, כשאדם מתיר סומך על שמועתו וצריך להביא ראי' לדבריו וכו', ע"כ. ומובן בזה שצריך הוא להם ראי' כזו "שאינן שייך" עליה תשובה, שאל"כ מאי הועילו החכמים בתקנתם, והרי לקולא ודאי הוא שנאמר עליו אם ברור לך הדבר כאחותך וכו' אמרהו ואם לאו לא תאמרהו (שבת קמ"ה:).

ועוד זאת צריך להיות עומד לפניהם שראי' מדיוק הלשונות אינה שוה לכולם, דלפי הנת' לעיל שנראים הדברים שלא כתבם הפנמ"א כתשובה לאיזה שואל, אלא רק רשם לעצמו כ"ז לזכרון הטענות על המנהג וגם האיך לקיימו כהלכה, אם כן הדבר פשוט שלא נחית לכתוב הלשונות בדיוק דעל מה ולמה יטריח עצמו בכ"ז, ובכן אין עולה על הדעת להמציא מדבריו איזה דין והלכה [ובפרט לקולא] מדיוק הלשונות במקום שהפנמ"א בעצמו לא נחית לזה לכתוב הלשונות בדיוק.

ובסיום הדברים יש להדגיש עוד, שאפי' אם יצליחו בכל הנ"ל ויעלה להם להצדיק שיטתם שלדעת הפנמ"א מדליקין בבית אכסדרה אפי' מהטעם שלא יכשל, הנה בנוגע למעשה לא הרויחו כלום, דלאחר שנשאר לנו עכ"פ שהוא פלוגתת הפוסקים, הרי זה ספק חיוב ברכה ואסור לברך משום חומרת לא תשא וכו'.

פירות הנושרין: האגודה דעתו כהרמב"ם והסמ"ג שאין מברכין מצד הטעם שלא יכשל, וככל מ"ש הפנמ"א לפרש דברי האגודה, כתב כן גם הב"ח (סי' רס"ג סוד"ה כתב בה"ג), ודברי שניהם צע"ג עד למאוד, דמהו כוונת האגודה במ"ש בנתינת טעם על אריכת הנרות שלא יכבו עד הלילה משום "דשרגא בטיהרא" מאי מהני, והלא הם מפרשים כוונת האגודה שהוא משום שזמן הסעודה הוא בלילה ואין שייך מצות הדלקה רק על השלחן משום עונג האכילה, ועוד זאת דלדבריהם אינו מובן מ"ש האגודה קודם זה, דבקיין יכול לאכול לאור היום שלא במקום הנר, ולכאורה בכה"ג הדלקת נר בבית הוא משום שלא יכשל, ולדעת האגודה דלא ס"ל טעם הזה במצות הדלקה, א"כ במה שאוכל שלא במקום הנר ה"ה מבטל מצות הדלקת נר בשבת.

אמנם הפנים מאירות לעצמו ס"ל ב' הטעמים למצות הדלקה משום עונג האכילה או משום שלא יכשל, וס"ל להפנמ"א כמהרי"ל שיכולין להדליק בשביל חבירו גם מהטעם שלא יכשל, דגם בכה"ג שייך ערבות כיון שקוטב המצוה היא "החיובי" ולא "השלילי", אבל להדליק בתוספת אורה בשביל שלא יכשל אפי' כשהוא מדליק בשביל עצמו, לא מצינו איזה רמז של הכרח דס"ל להפנמ"א דמברכין עלה בכה"ג, ואדרבה לפי הנת' דמפרש הדלקת הנר של האדם הפרטי שהוא בשביל שלא יכשלו בלילה כשתחשך, והכל רק בשביל השמש וכו', ולא כ' בפשיטות שיכול לברך עלה בשביל שלא יכשל הוא בעצמו במשך זמן התפלה לאחר שכבר קיבל עליו את השבת, הרי משמע דס"ל שאין יכול לברך עד"ז כיון דבעת התפלה עדיין מאיר אור היום ואינו רק תוספת אורה ואין מברכין עלה להטעם שלא יכשל. והגם שכתבנו (לקמן סי' ט"ו) לבאר דתלוי הא בהא, והיינו דאם קוטב המצוה

בשביל שלא יכשל הוא השלילי, אין מדליקין בתוספת אורה [והוא שיטת הפוסקים], אבל אם קוטב המצוה הוא החיובי, שפיר מברכין ומדליקין אפי' בתוספת אורה כשהוא מדליק בשביל עצמו [והוא שיטת המהרי"ל], והרי הפנמ"א ס"ל דמברכין בשביל אחרים מטעם ערבות אפי' להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, דקוטב המצוה בשביל שלא יכשל הוא החיובי, ולכאורה נאמר לפ"ז דס"ל שעכ"פ כשמדליק לעצמו, מברך אפי' רק בשביל תוספת אורה אפי' להטעם שלא יכשל בעץ ואבן.

הנה י"ל בפשיטות דס"ל כהמחבר שאין מקום כלל להדליק בשביל תוספת אורה אפי' בשביל עונג האכילה, וכש"כ להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, וגם להטעם שלא יכשל וכו' אפי' אם קוטב המצוה הוא החיובי, פשוט הוא שאין זה "מכריח" לומר דעפ"ז מדליקין גם בתוספת אורה כמו להטעם משום עונג האכילה, דיש גם סברות לחלק ביניהם, ואין הכרח ללמוד אחד מחבירו במקום שאין מהות תועלתן שווה, וע"ד שכ' לעיל (סי' ב') בביאור שו"ת מהרי"ל (סי' נ"ג) בענין שרגא בטיהרא מאי מהני, לחלק בין נרות ביהכ"נ שהוא משום באורים כבדו ה', משא"כ נרות שבת הוא משום עונג אכילה או משום שלא יכשל בעץ ואבן, כן יש לחלק בנוגע להתועלת של תוספת אורה בין הטעם של עונג אכילה להטעם כדי שלא יכשל בעץ ואבן

סימן ה'

ביאור דברי הספר זכרונות אלי' (ע' ק"ל אות ו')

ויו"ל, להדליק נר בגאז שיצא מחדש לכבוד שבת, עיין [ספר] שמו משה (סי' ג') שהתיר, ומ"מ אני נוהג להדליק נר בשבעה פתילות בשמן זית, ואצלו סמוך לו גאז לפי שאורו חשוב הרבה, וגם [אני] מצוה שהאשה תדליק השמן זית בברכה, ואח"כ אשה אחרת מדלקת הגאז לפי שהיא כבר קיבלה שבת עליה, ואם תדליק הגאז קודם, כבר נפטרה מהדלקת נר כיון שיש אור ואינה יכולה לברך, זהו הנלפק"ד, וצור ישראל יצילנו משגיאות, ע"כ.

והנה מקצת לומדי זמנינו הבינו מדבריו שיכולין לברך על הדלקת הנרות אע"פ שמאיר בהחדר אור העלעקטער, ואפי' באופן שאין עורכים הסעודה אצל הנרות, וכן בהדלקת הנרות בליל יוהכ"פ שאין בו אכילה ושתייה, אע"פ שכ' הפוסקים שאין מברכין על הדלקת נרות בתוספת אורה להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, יש דרך היתר עד"ז, והיינו שהאשה תדליק הנרות בברכה בשעה שהעלעקטער כבוי, ואחר גמר הדלקתה ידליק הבעל נר העלעקטער, ואין זה בגדר הדלקה בתוספת אורה, בדומה למ"ש בזכ"א הנ"ל שהאשה אחרת תדליק הגאז לאחר גמר הדלקת אשתו.

ולענ"ד נראה דהמעייין בדבריו ויגיע לעומק דעתו למה סידר הדלקתו באופן הזה דוקא, יבין הדין להיפך ממה שהבינו הלומדים הנ"ל.

והנה תחילת כל דבר יש להדגיש, דמש"כ הזכ"א בהיתר הדלקת נר גאז לכבוד שבת, אין זה כלשון בנ"א בזמנינו עכשיו שתיבת "גאז" הוא תואר על מהות מיוחד שאינו נתפס בראות העין, והשלהבת נאחז בו באופן שמבשלין ואופין ע"י, אלא הוא ענין אחר לגמרי, דבזמניהם הי' זה תואר על איזה מין שמנונית נוזל [בדומה לעכשיו שמדליקין בנאפ"ט] שהשלהבת נתפס בו, והי' מאיר באופן נפלא יותר מהשמן זית, דמה"ט הי' מדקדק הזכ"א להוסיפו על הנרות שמן זית שהי' לו לעיקר בהדלקת הנרות. וכן מבואר באריכות בשו"ת שמו משה (סי' ג') שהביאו הזכ"א, וכ"כ המשנ"ב (סי' רס"ד ס"ג) ביאורה"ל (ד"ה בעטרן) וז"ל, השמנים שלנו שדרך העולם להדליק בו [שקורין גאז], ע"כ.

ומעתה נבוא לבאר דברי הזכ"א, ע"פ איזה קושיות שמתעוררין להמעיין בהם בהשקפה ראשונה, דלכאורה למה הצריך הזכ"א שאשה האחרת תדליק הנר גאז, והלא כיון שגם הנר גאז כשר לכתחילה למצות הדלקת הנרות, וכמו שהביא בעצמו דברי הספר שמו משה שביאר כן באריכות, א"כ גם אשתו בעצמה יכולה להדליק הגאז אחר שהדליקה הנרות של שמן זית, ואח"כ לברך על כולם כאחד, דהלא בהדלקה עצמה כ"ז שלא סיימה חשבון הנרות שבדעתה להדליק, ודאי שעדיין אין עליה קבלת שבת, וכש"כ לפי מנהגינו שהקבלת שבת הוא ע"י הברכה, ומאי שנא אשתו בהדלקתה באופן זה משאר אשה שמנהגה להדליק שמונה נרות.

וכן מש"כ אח"כ דא"א דאשה האחרת או אשתו בעצמה תדליק הנר גאז בראשונה ואח"כ תדליק אשתו הנרות של שמן זית, דבכה"ג א"א לה לברך על הנרות של שמן זית, דכיון שכבר יש אור מרובה ע"י הנר גאז, הוי הדלקת נרות שמן זית רק תוספת אורה וא"א לומר "וצונו" להדליק, קשיא ג"כ כנ"ל, דכיון שהנר גאז הוא ג"כ כשר למצוה, אין זה רק כאשה דעלמא שמדליק שמונה נרות זה אחר זה ומברכת לבסוף על כולן כא', ולא הוי האחת כתוספת אורה על האחרת כיון שכולן הן מצוה אחת, כמשיתל"ק (סי' ו') גדר תוספת אורה בהדלקת הנרות.

ועכ"ח צ"ל דהן אמת שהנר גאז הוא ג"כ כשר למצוה, מ"מ מאיזה טעם פנימי ע"פ קבלה או ע"פ סוד ידוע לו לבדו [שהי' מגדולי המקובלים, ורבו של הבן איש חי בקבלה], רצה שהברכה תסובב רק על הנרות של שמן זית ולא גם על הנר גאז. ולפי"ז אם תדליק הנר גאז בתחילה אפי' בכוונה למצוה ואח"כ תדליק הנרות של שמן זית, וכן להיפך שתדליק הנרות של שמן זית ותיכף אח"כ הנר גאז קודם שתברך, הנה אם תכוין בברכתה רק על הנרות של שמן זית לחוד ובמחשבה מפורשת לשלול נר הגאז, הרי מחשבה זו מחלקתן, דכיון שהברכה פועל באיכות המצוה באופן נעלה, הרי מצוה שברכו עליה, שונה מהותו באין ערוך ממצוה שלא ברכו עליה, ולכן אין להחשיבן כמצוה אחת, והוי הדלקת נרות שמן זית כתוספת אורה על נר הגאז, ואין יכולה לברך "וצונו" להדליק נר שבת על הנרות של "שמן זית לחוד", והוא בדומה להנידון בספר עו"ש (רס"ג סק"ד) בירידים שכמה בע"ב דרים בחדר א', שאם כ"א מהם מברך לעצמו אפי' החדר מיוחד לכולן כא', והדלקת כולן הוי "עצם מצוה אחת" מה שחדר הזה מביא עליהם, מ"מ הוי הדלקת כ"א מהם רק תוספת אורה על חבירו כיון שהברכה מחלקתן, ואפי' המדליק הראשון לא יצא ידי חובתו, וברכתו הוא לבטלה כיון שהוא בטוח שהאחרים ידליקו אחריו כאן בחדר הזה, והנקודה הוא דכל שהמברך על הדלקה זו,

שולל שאר ההדלקות בחדר הזה, אין נחשבות כמצוה אחת, וה"ה בהנידון של הזכ"א, בין אם תדליק הנר גאז לראשונה בין אם תדליק הנר גאז לאחרונה קודם שתברך, כיון שבדעתה לחלקן בהברכה, אינן כמצוה אחת, וא"א לה לברך אח"כ על הנרות של שמן זית לחוד, דכל שיש גם נר דלוק שלא מצד הברכה, כבר אין ציווי חז"ל על נרות אחרות, ובכך א"א לה לברך "וצונו" להדליק וכו' על הנרות שהיא מכוונת עליהן בהברכה, וכשיטת הפמ"ג ולבו"ש בדברי המג"א (סק"ט, סקכ"א).

אבל בכה"ג שהאשה אחרת מדלקת הנר גאז רק אחר גמר הדלקת אשתו הנרות של שמן זית, אע"פ שאשתו אינה מכוונת כלל לשלול הדלקת הנר גאז שע"י אשה האחרת, ואדרבה בדרך ממילא נכלל גם הנר גאז בכלל הברכה כשתדליקנה אשה האחרת, ונחשבות ב' ההדלקות כמצוה אחת, דמה"ט אין כאן הדלקה בתוספת אורה, וכדמשמע בהמג"א (סי' רס"ג סק"א סק"ד), מ"מ כיון שבשעת אמירת הברכה עדיין הנר גאז איננה "במצאות", שפיר מתקיים ענין הפנימי הידוע לו להזכ"א, כיון דשייכות הברכה ואחיזתה בהנרות מצוה בעת "האמירה" הוא רק בהנרות דשמן זית דלע"ע רק הן הודלקו. וכוונת הזכ"א בסדר הזה ה' להרויח בתרתי, והיינו שיתקיים ענין הפנימי שע"פ סוד, ושלא יפסיד "המצוה אחת" שבהן.

והנה הזכ"א כ' שהוא מקפיד שהאשה אחרת לא תדליק הנר גאז קודם הדלקת אשתו, ומפרש הדין שהוא משום שכבר נמצא אור בבית, והוי הדלקת אשתו רק כתוספת אורה, והוא מעדת הספרדים דנוקטים שיטת המחבר בכל דבר הנוגע להלכה, ובסעי' ח' כ' המחבר שאפי' משום עונג אכילה אין מברכין בתוספת אורה, אבל הא דאשה האחרת יכולה להדליק הנר גאז אחר שנגמר הדלקת אשתו את הנרות שמן זית, סתם הדברים למה בכה"ג אינו בכלל הדלקה בתוספת אורה, ולומדי זמנינו הנ"ל מפרשים בדעתו שהוא משום דגדר תוספת אורה הוא רק כשכבר דולק הנר שאין מברכת עלה, דזהו משמעות "תוספת" אורה, שכבר נמצא אור אלא שמוסיפין עלה, אבל אם בעת הדלקת אשתו נרות שמן זית ומברכת עליהן, עדיין הנר גאז אינו דלוק, אין לומר על האשה שמדלקת "בתוספת" אורה. ולפי"ז אפי' באופן שהאשה אחרת תדליק בכה"ג נר כזה שהוא פסול למצוה, ובנידון דידן הוא נר העלעקטער, ג"כ אין שייך לומר על האשה שמדלקת הנרות למצוה קודם זה שהן בתוספת אורה, ושפיר מברכת עליהן.

ועיין בעולת שבת (סי' רס"ג סק"ד) דבהירידים שכמה בע"ב דרים בחדר אחד, והנידון הוא להדליק בשביל שלא יכשלו בעץ ואבן, שגם להרמ"א אין מדליקין בתוספת אורה, הר"ז כנידון בהמחבר (ס"ח) דס"ל שאין מדליקין בתוספת אורה אפי' בשביל עונג האכילה, ולפי"ז כ' העו"ש דלפי"מ שכ' המחבר בנידון שלו שרק א' יברך לכולן, כן גם בהירידים לא יברך אלא אחד, ובין המחבר בנידון שלו והעו"ש בהנידון שלו ידליקו השאר על סמך ברכת האחד, ועל הנידון של המחבר כ' העו"ש בזה"ל, ונכון שיעמדו אצל המברך ויכונו לברכתו וכו' ואז יוצאים לכו"ע.

ופשוט הוא שכן הדין לשיטתו גם בהירידים, ומדכ' העו"ש לשון "ונכון" שיעמדו וכו', משמע בפשטות דמעיקר הדין אין זה מעכב בהנידון של המחבר, ואפי' מדליקין כ"א מנורה שלו זה אחר זה, אמרינן דברכת האחד כולל כל ההדלקות שלאחריו כשאין מברכין לעצמן. ומבואר מזה

דבאופן זה גופא אם כ"א מברך לעצמו, הוי הדלקת כולן כתוספת אורה א' על חבירו, וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ט) לפרש דברי המג"א (שם) דכשכמה בנ"א מדליקין זה אחר זה אם הדלקתן אינן נכללין בברכה אחת, והיינו שכ"א מברך על מנורה שלו, גם הדלקת הראשון נחשב כתוספת אורה מפאת ההדלקות שלאחריו, וברכתו הוא לבטלה, הגם שבשעה שהדליק נרותיו עדיין לא הי' כאן שום נר דלוק, והרי המג"א כ' שם דמקור הדין הוא המחבר (ס"ח). ומבואר מזה דמפרש דברי המחבר דאם כ"א מברך לעצמו אפי' מדליקין זא"ז, אף א' מהם לא יצא ידי חובתו, והיינו שאפי' הראשון שבירך הוא לבטלה.

ולפי"ז הרי הדברים ק"ו, שאם באופן שכל ההדלקות כשרות למצוה, הנה בזה לבד שאין נכללין בברכת הראשון, כבר נחשב גם הדלקת הראשון בגדר תוספת אורה, כש"כ דכשא' מדליק נרותיו בברכה באופן שיודע שלאח"כ בודאי יבוא מי שהוא וידליק נר שפסול למצוה [שזה ודאי שלא נכלל בהברכה שעל הנרות כשרות], נאמר עליו שבירך לבטלה, כיון שהדלקתו הוא בגדר תוספת אורה על הנר הפסול, אע"פ שהודלק נר הפסול רק אחר שכבר נגמר הדלקתו לשם מצוה.

והגם שהרב ז"ל (סי"ב) והמשנ"ב (סקי"ד) מפרשים דברי המג"א (סק"ט) דס"ל דהסומא יכולה לברך בשביל שלא יכשל כיון שהאחרים עדיין לא הדליקו שם אע"פ שיודעת שאכן יבואו להדליק שם, עייל"ק (סי' ט') שכ' להכריח דלא מצינו בדבריהם איזה משמעות של חילוק סברות, אלא משמעות דורשין איכא ביניהו, והם ב' פירושים באופן המציאות דמיירי ב' המחבר (ס"ח), וכ"א מהם מפרש לשיטתו דברי המג"א (סק"ט) כהנידון דמיירי ב' המחבר הנ"ל, דכיון שהמג"א ציין על דינו מש"כ המחבר משמע דאיירי באופן שוה.

ולפי"ז כיון שד"ת עניים בצד זה ועשירים בצד אחר, והיינו שדברי הזכ"א סתומים ודברי הפמ"ג דעו"ש מפורשים באופן שלא מצינו בפוסקים חולקים עליהם לדינא, האיך נפרש אנן מעצמינו דברי הזכ"א להיפך משיטת הפמ"ג והעו"ש, והגע בעצמך הלא הא דמצינו מפורש בפמ"ג דעו"ש בלי שום חולק עליהם, ודאי שהוא סברא ישרה ואמיתית, ומכלל הן אתה שומע לאו, דלהיפך מדבריהם ודאי שאינו ישר ואינו אמת, והיתכן להעמיס בדעת הזכ"א שהי' איש קדוש ומגדולי הדור בימיו, שכ' את הדין ע"פ סברות כאלו, וכי אין זה בגדר חושד בכשרים בדבר שמעולם לא נמצא בהם.

ועפ"ז ראיתי לנכון להוסיף ולהדגיש, דהגם שבהמשך ביאורינו נמצא גם ענינים שהם רק ע"ד מבין דבר מתוך דבר ואינם מפורשים ומוכרחים בדברי הזכ"א, נאמר כאן בשוה למה שכ' לעיל (סי' ה') בביאור שו"ת פנמ"א דכיון שביאורינו דברי הזכ"א הוא מתאים להעמיסו בהלשונות שכ' הזכ"א, וקרוב הוא לפשוטו שכן הי' בדעתו בעת כתיבת מנהגו בסדר הדלקת הנרות לכבוד שבת, הנה כ"ז שאין דרך אחר המכריח סתירת ביאורינו הנ"ל, הרי דברי הזכ"א הם בגדר "נאמרים בסתם", וגם נידון הזה הוא בכלל הדין דילמוד סתום של הזכ"א מהמפורש בפמ"ג ולבו"ש על דברי המג"א (סק"ט, כ"א), והלומדי זמנינו שבתחילת דברינו הם המוציאים דעת הזכ"א מחבירו, והוא דעת הפמ"ג ולבו"ש הנ"ל, ועליהם להביא רא' מכרחת שכן הוא כדבריהם, וכיון שמחשבתם הוא להסיק מהזכ"א

דרך "להקל" ודאי שהם בכלל אותם שנצטוו מפי חז"ל אם ברור לך הדבר כאחותך וכו' אומרהו, ואם לאו לא תאמרהו (שבת קמ"ה:).

סימן ו'

גדר תוספת אורה בהדלקת הנרות

ע"י בפמ"ג (א"א סק"א) שכ' לפרש דברי המג"א דכוונתו לומר דבאופן שהוא בטוח שיאיר אור לכשתחשך גם בלא הדלקת נרותיו כגון אור הלבנה בבית אכסדרה וכיוצ"ב, הוי הדלקתו רק כתוספת אורה ואין מברך עלה כשאינו משתמש שם עכ"פ צרכי סעודתו, דאפי' לרמ"א שמנהגינו להדליק ולברך גם בתוספת אורה, הוא רק להטעם משום עונג הסעודה, אבל בשביל שלא יכשל בעץ ואבן, אין שייך להדליק ולברך בשביל תוספת אורה, להיות דבכה"ג אין יתרון למניעת הכשלון, וכיון שאין תועלת בהדלקתו, איך יאמר וצונו להדליק, ולפ"ז להמחבר (ס"ח) שאין מברכין על תוספת אורה אפי' כשהיא בשביל עונג הסעודה, צ"ב האיך יתפרש הדלקת ב' נרות בשביל זכור ושמור, והלא הדלקת נר השני הוא בידו ודעתו [אינטערעסירט] על כך ולא נחשב כמחוסר מעשה, ולפ"ז נאמר על נר הראשון שהוא רק בגדר תוספת אורה ואין עלה שם מצוה, ובפרט על נר השני ודאי י"ל שאינו בגדר מצוה דהלא מדליקו בפועל רק כתוספת אורה, ולפ"ז לא מבעיא שאין כאן הדלקת ב' נרות, אלא אולי אף נר אחד של מצוה אין כאן, וכן למנהגינו שמוסיפין להדליק נר בהולדת כל ילד וילד עד כמה במספר, נאמר על הראשונות שהן רק כתוספת אורה על האחרונות וה"ה להיפוך, ואינן בגדר מצוה כלל.

ובן צ"ב מ"ש המחבר (ס"ח) בהדין דב' וג' בעלי בתים אוכלין על שלחן אחד שלא יברכו כ"א לעצמו אלא א' מברך ואח"כ ידליקו כ"א נרותיו בלא ברכה, דלכאורה האיך מברך הא' במקום שיודע "והוא בטוח" שגם השנים האחרים מדליקין עמו כאן על השלחן, והלא כמו באופן שמברכים לעצמן הוי הדלקת כ"א מהם רק כתוספת אורה על האחרים ואף א' מהם לא יצא ידי חובתו, שהרי לשון המחבר (ס"ח) שכ' בסתמא י"א שכ"א מברך וכו' ויש מגמגם בדבר ע"כ, משמע שהגמגום הוא על כ"א מהם ולא רק על שנים האחרונים, וכן הבין הפמ"ג מ"ש המג"א (סק"ט) דהסומא לא תברך שהדין הוא כן אפי' מדלקת תחלה והשאר מדליקין במאוחר ממנה, וראי' לזה מהמחבר (ס"ח), ומבואר בזה שמפרש דברי המחבר שאפי' במדליקין במאוחר א' מחבירו אם כולם מברכים, גם הדלקת הראשון הוא בתוספת אורה, ולפ"ז גם כשרק א' מברך נאמר שהדלקתו הוא רק כתוספת אורה על האחרים, דמאיזה טעם נחלק ביניהם.

אלא ודאי פשוט הוא דבמדליק לעצמו ב' נרות ואפי' מוסיף עליהן כמה במספר, נחשב הכל כמצוה אחת, והברכה קאי על כולן כאחת, ולא נחשב שנר אחד הוא כתוספת אור על האחרות, וה"ה ב' או ג' בע"ב שמדליקין על שלחן אחד וכ"א אוכל משל עצמו, אם א' מברך לכולן אין זה כתוספת אורה, אלא נחשב הדלקת שלשתן כמצוה אחת בשותפות ויוצאין ידי חובתן אפי' לשיטת המחבר, והוא ע"פ שיתל"ק (סי' ז') דלפי"מ שהבין העו"ש והפמ"ג מיירי שכולן הם בע"ב וכשותפים בהבית או שהחדר מיוחד לכולן כא', דבכה"ג הם שותפים בהמצוה ונחשב כמצוה אחת לכולן, משא"כ בהדין דב' וג' בע"ב שכ' המחבר (ס"ח) שכ"א מהם "מברך לעצמו" כשמדליק מנורה שלו, זהו שעושה אותן למצות חלוקות, והנרות של כ"א מהם חלוקות מהנרות שהאחרים מדליקין, לכן נחשב הדלקת כ"א מהם רק כתוספת אורה על האחרים.

סימן ז'

ב' פירושים בדברי המחבר (סי' רס"ג סעיף ח')

א] והנה בכה"ג שב' או ג' בע"ב שמדליקין בשלחן א' וכ"א מהם מברך לעצמו אפי' מדליקין במאוחר א' מחבירו, נחשב גם המדליק הראשון רק כתוספת אורה על המדליקין לאחריו, וכסתימת לשון המחבר דמשמע שהגמגום הוא גם על הראשון שמדליק בברכה, והטעם בזה, דכיון שהוא בטוח ע"ז שהם ידליקו אחריו על אותו השלחן, וכל שבידו ודעתו על כך לא נחשב כמחוסר מעשה, אין שייך ציווי עליו שידליק אפי' הוא הראשון להדלקה, אבל "אם רק אחד מהם מברך" הגם ששנים האחרים מדליקין עמו כ"א במנורה שלו, כיון שהוא בברכה אחת, הר"ז כמצוה אחת שנעשה בשותפות, ואין נחשב הדלקת אחד מהם כתוספת אורה על שנים האחרים וכ"א מהם יוצא ידי חובתו, כמו בבעה"ב בביתו שמדליק לעצמו הרבה נרות כמה במספר שכולן נחשבות כמצוה אחת.

שוב מצאתי כדברינו בספר עולת שבת (סי' רס"ג סק"ד) וז"ל, ונכון שיעמדו אצל המברך ויכונו לברכתו וכו', ע"כ. ומדכתב "ונכון" שיעמדו וכו', משמע דבכה"ג שרק א' מברך, סגי מעיקר הדין אפי' אם ידליקו כ"א במאוחר מחבירו, ולא נחשב הדלקת השני כתוספת אורה על הדלקת הראשון, דכמו שהם שותפים בהמקום שמחייב אותם להדליק, כן נחשבים כשותפים בפעולת ההדלקה, ובכך הדלקת כולם נחשב כמצוה אחת, וכבעל ואשתו דהדלקת שניהם היינו אשתו על השלחן והבעל בשאר החדרים, נחשב כמצוה אחת, דמה"ט לאחר שהאשה בירכה על השלחן, אין הבעל מברך על הדלקתו בשאר החדרים אף שלא שמע ממנה הברכה, ואפי' הוא מדליק במאוחר

קצת מהדלקת אשתו. אלא דמ"מ כ' העו"ש דנכון הדבר שהאחרים ישמעו בפועל הברכה מהראשון, ושומע הוא כעונה ונחשב כאלו בירך בעצמו בפועל".

ולפ"ז מבואר להדיא דמפרש דברי המחבר (ס"ח) שהב' או ג' בע"ב דרים כשותפים בהבית או שנמצאים שם כאורחים, באופן שהבית מיוחד לשלשתן לאכילה ושינה כמו שהוא בהירידים ונחשב כדירתן, דבשני האופנים הנ"ל "השותפות מאחדן" והדלקת כולם נחשב כמצוה אחת הנעשית בשותפות כולן, בלא נפק"מ אם מדליקין כולן בזמן אחד או מאוחר א' מחבירו.

וב"ז הוא כשרק אחד מהם מברך על הדלקתו דהברכה קאי גם על הדלקת האחרים כיון שהכל הוא מצוה אחת, אבל אם כ"א מברך לעצמו על מנורה שלו, הרי הברכה מחלקתן להיות הדלקת כ"א מהם כמצוה בפנ"ע, והוי כ"א מהם כתוספת אורה על האחרים, ואפי' א' מהם לא יצא חובת הדלקתו לשיטת המחבר, אפי' כשמדליקין על השלחן משום עונג אכילה, וכנ"ל דמ"ש המחבר ויש מגמגם בדבר, משמעותו שהגמגום הוא על שלשתן, ולהרמ"א (והפוסקים דנקטו כוותי' דלא כמהרי"ל) דינא הכי עכ"פ כשאין אוכלין שם אלא מדליקין בשביל שלא יוכשלו בעץ ואבן, וכהגדון בעו"ש הנ"ל בהירידים.

ומכלל הן אתה שומע לאו, דאם שלשתן נמצאים כאורחים בבית שאינו מיוחד להם, וחיוב הדלקתן הוא רק משום עונג האכילה, הנה כיון שאין דרים שם כשותפים ואינו אפי' מיוחד להם, אין כאן דבר המאחדן, ונחשב הדלקת כ"א הם כמצוה לעצמו, ולכן אפי' כשרק א' מהם מברך והשנים האחרים מדליקין במאוחר ממנו בלא ברכה, אין יוצאים האחרים ידי חובת הדלקתן [להמחבר] אפי' מדליקין על השלחן משום עונג האכילה, אבל הראשון יצא ידי חובתו (וכמשית"ק סי' ט'). וכשמדליקין בזמן אחד אף אחד מהם לא יצא ידי חובתו, שהדלקת כ"א מהם נחשב כתוספת אורה על האחרים, ואותו שבירך הוא לבטלה.

ב] אמנם בשוע"ה (סי' רס"ג ס"י) שכ' בזה"ל, ב' או ג' בעלי בתים וכו' שכבר יש שם אורה מרובה מנורות שהדליק "הראשון" וכו', ולד"ה יכול השני לברך בחדר המיוחד לו וכו' ע"כ, וכן המשנ"ב (סי' רס"ג סקל"ו) שכ' בזה"ל, דבלא"ה יש שם אורה מרובה מנורות שהדליק "הראשון", ע"כ משמע שהנידון הוא רק על שנים האחרונים אם ברכתם הוא לבטלה כיון שהדלקתם הוא בתוספת אורה על הראשון, אבל הראשון גופא אין לגמגם עליו כלל לומר שמברך לבטלה כיון דכשהוא מדליק עדיין לא נמצא שם שום נר אחר, והרי כ"כ הרב ז"ל לקמן (סי"ב) על הדין שכ' המג"א (סק"ט) דסומא האוכלת על אחרים בשלחן לא תברך ע"כ, דזהו כשמדלקת אחר שבירכו והדליקו האחרים, אבל אם

הערות וביאורים

^ד ועיין בקצות השלחן (סי' ע"ד) בדי השלחן (אות כ"ב) שנשאר בקושיא על העו"ש דלמה צריך שישמעו הברכה אפי' על דרך "נכון הדבר", והלא באשה ובעלה לא מצינו מי שיאמר כזה שנכון הוא שהבעל ישמע ברכת אשתו ויכונו זה על זה לצאת בברכתה, כיון שהכל היא מצוה אחת, וה"ה כאן בירידים הכל היא מצוה אחת בשותפות.

מדלקת בתחלה והשאר מדליקין בברכה רק אחריה, שפיר מברכת, והמג"א (הנ"ל) הלא ציין על דין זה דברי המחבר (ס"ח), ועכ"ח דלהרב ז"ל משמע ל' שם שעל הראשון אין שום גמגום וכן"ל.

ולפי הנת"ל עכ"ח מפרש הרב ז"ל דברי המחבר הנ"ל דמיירי רק באורחין שאין הבית מיוחד להם והשנים האחרים מדליקין במאחר מהראשון, ולכן הראשון יכול לברך על הדלקתו ויוצא ידי חובתו אפי' שנים האחרים ידליקו בברכה, כיון שאינו בטוח על האחרים שידליקו כאן ומוטל עליו הזהירות שידליק הנרות משום שלא יכשל, אבל שנים האחרים אינם יוצאים ידי חובתם אפי' מדליקין כאן בלא ברכה, דכיון שאין דבר המאחדן, הרי הדלקתן הוא רק תוספת אורה על הראשון, ובכך אין פתרון על הדלקתן אלא אם ידליקו בחדר אחר שיהיה מיוחד להם, והמשנ"ב (סקל"ו) משמעותו ג"כ כפירושו של הרב ז"ל הנ"ל^ט.

סימן ח'

ביאור המג"א (רס"ג סק"ט) עפ"י הפמ"ג (א"א שם)

הנה כדי להבין דבריהם על אשורם, נקדים לפרש דברי הקיצור שו"ע (סי' ע"ה סי"ג) שהעתיק דברי המג"א וגם מה שהוסיף עליו הפמ"ג וז"ל, אשה סומא אם יש לה בעל, ידליק הבעל ויברך, ואם אין לה בעל והיא דרה לבדה מדלקת ומברכת, ואם דרה עם אחרים בבית אחד והאחרים מדליקין, מדלקת הסומא בלא ברכה (והם דברי המג"א), אך אם היא עקרת הבית, תדליק היא תחלה ותברך, ואח"כ ידליקו האחרים ויברכו (והם דברי הפמ"ג בא"א), ע"כ.

והנה מכלל הן אתה שומע לאו, והיינו מדכ' הקישו"ע בסיפא כשרק הסומא היא העקרת הבית דאינה יכולה להדליק אחרי האחרים אבל יכולה להדליק תחלה, הרי משמע דהדברים ברישא, ואם דרה עם אחרים בבית אחד והאחרים מדליקין "מדלקת בלא ברכה", ולא קאמר שום צד היתר שתוכל לברך, עכ"ח הכוונה שגם במדלקת בתחלה לא תברך. ובפשטות מבואר בדבריו דכמו בהסיפא (החי')

הערות וביאורים

^{טו} ועיין לקמן מה שיתבאר שב' הפירושים קיימים להלכה, דלא מצינו בדבריהם איזה משמעות של חילוק סברות אלא משמעות דורשין, והיינו דמ"ש המחבר ויש מגמגם בדבר, אם הכוונה על ברכות של שלשתן או רק על ברכות שנים האחרונים, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ומזה הוא דמסתעף שהעו"ש מפרש דברי המחבר (ס"ח) ב' או ג' בע"ב דהיינו שדרים כאן כשותפים בהבית, או שהבית מיוחד להם לאכילה ושינה, והרב ז"ל והמשנ"ב מפרשים דמיירי באורחין שהבית אינו מיוחד להם, ומדציין המג"א (סק"ט) בנדון הסומא שלא תברך שהוא כסברת המחבר (ס"ח), מפרשים כ"א מהפוסקים הנ"ל נידון הסומא כפי שהבינו לפרש דברי המחבר הנ"ל. ועי"ע לקמן מה שיתבאר שהפמ"ג בא"א (סק"ט) מפרש ג"כ דברי המחבר והמג"א הנ"ל כהעו"ש.

של הפמ"ג) מיירי שהסומא הוא עקרת הבית, גם ברישא (דברי המג"א בג' האופנים) מיירי בכה"ג, שהרי כ' באופן הא' אם "דרה" עם בעלה ידליק הבעל, ואופן הב' שאם היא דרה לבדה יכולה להדליק בברכה, והנה בשני דרגות האלו ודאי דמ"ש הקישו"ע "דרה", הכוונה שזהו בקביעות דירתה כשאר בעה"ב בדירת ביתו, ועל סגנון זה הוא שמוסיף המג"א אופן הג' שאם "דרה" עם אחרים אינה יכולה לברך ע"כ, ומבואר בזה שהמשמעות הוא ג"כ כשני אופנים הראשונים, שהסומא נמצאת בדירתה הקבוע לה והאחרים דרים עמה שם, וכפי הנראה בכוונה שינה הקישו"ע לשון המג"א "אם אוכלת עם אחרים", דבפשטות מתפרש שהתחברותן היא רק "בהאכילה", וכדי שיובן אמיתית הכוונה שהתחברותה עמהן היא בהדירה, שינה לשונו וכתב "שדרה" עם אחרים.

ובן מדייק הפמ"ג (א"א סק"ט) בלשונו בדין ואופן הג' וז"ל, הסומא אם מדליקין [אחרים] בבית "זה", היא אינה מברכת, ע"כ. ולשון "בית זה" הרי משמעותו הבית שנאמר בו הדין בב' האופנים הראשונים, קאמר המג"א להוסיף אופן הג' שאם אחרים מדליקין בדירת הסומא, אינה מברכת, וע"ז הוא שמוסיף הפמ"ג בחידושו אופן הד' שאם הסומא היא עקרת הבית, יכולה לברך אם מדלקת בתחלה והאחרים מדליקין אחריה. ויש להוסיף עוד להכריח כן מדברי המג"א גופא, דהלא אם נפרש אופן הג' של המג"א שהסומא מתארכת אצל אחרים באופן שהבית מיוחדת להאחרים, אבל הסומא אין קביעת דירתה שם ואין הבית מיוחדת לה כלל, א"כ הא דאינה יכולה להדליק להטעם משום עונג האכילה, הלא כ' המג"א שהוא משום דאין שמחה לגבה, והא דאינה יכולה לברך להטעם משום שלא יכשל, הלא הוא משום שאין הבית מיוחדת לה וכמ"ש המג"א לקמן (סקכ"א) וז"ל, ומיהו דוקא כשיש לו חדר מיוחד ולא בירך על נר אחר וכמ"ש ס"ו ע"כ, וז"ל הלבוש"ש, ר"ל דצריך לזה ב' תנאים. א] שהחדר מיוחד לו, והיינו שכ' בס"ו להדליק בחדרים המיוחד להם. ב] שלא בירך על נר אחר וכמבואר ס"ו וכו', ע"כ.

ולפ"ז אפי' האחרים לא היו מדליקין שם ואין שום נר אחר בהחדר, ג"כ אינה יכולה לברך על הדלקתה אע"פ שאינה בתוספת אורה¹⁰, ומעתה יוקשה על המג"א דמהו זה שכ' דהא דאינה יכולה להדליק הוא משום שאוכלת עם אחרים על השלחן, וכמ"ש הפמ"ג כאן (א"א סק"ט) לפרש דברי המג"א באופן הג' שהחסרון בהדין שהסומא אינה מדלקת בברכה הוא משום שהאחרים "מדליקין בפועל" בחדר זה, והלא גם בלא"ה, והיינו אפי' אין כאן אחרים שמדליקין, ג"כ אין מדלקת הסומא בברכה משום שלא יכשל כיון שאין החדר מיוחדת לה. אעכ"ח דפשיט הוא לפרש דברי המג"א באופן הג', דמיירי שהסומא נמצא במקום דירתה הקבועה לה והיא העקרת הבית כמו בב' האופנים הראשונים, ומה"ט אם לא היו האחרים מדליקין, שפיר מדלקת הסומא בברכה, וזהו אופן הראשון במג"א הנ"ל ואופן השני בהקישו"ע הנ"ל, אלא דכיון שהאחרים מדליקין כאן, הוי הדלקת הסומא רק תוספת אורה ואין מברכין בכה"ג להטעם שלא יכשל בעץ ואבן.

הערות וביאורים

¹⁰ ודלא כהמהרי"ל ופנמ"א דס"ל שיכולים להדליק בברכה בשביל אחרים אפי' להטעם שלא יכשל בעץ ואבן.

שוב מצאתי בדרך החיים (סי' נ' סקי"ב) שהבין ג"כ בהמג"א (הנ"ל) כהקישו"ע בשם הפמ"ג, והדגיש עוד ביותר ממנו, והיינו שמשנה ג"כ לשון המג"א וכ' בזה"ל, ואם דרה עם אחרים בבית אחד ע"כ, ועוד זאת שמשנה גם הסדר שכ' המג"א, והיינו שלאחר שכ' כנ"ל, כ' הדין של המג"א ואם יש לה בעל וכו', וגם בזה גופא שינה מדברי המג"א, וכ' ואם יש לה בעל אף שדרים עם אחרים בבית אחד וכו', דיש בזה יותר משמעות דמ"ש קודם זה ואם דרה עם אחרים בבית א', דהכוונה הוא שקביעת דירתה היא עם האחרים וככל דברי הקישו"ע, ולכן כ' גם הוא הדברים בסתמא שלא תברך, ואינו מחלק אם מדלקת בתחלה או אחר שמדליקין האחרים.

והנה פשוט הוא מלשון הפמ"ג באופן הד' שכ' "ומכל מקום" אם היא וכו', וכן הקישו"ע שכ' "אך" אם היא וכו', דמשמעותן שיש חילוק מציאות בין אופן הג' לאופן הד', ומזה הוא שמסתעף לחלק ביניהן גם לענין דין. ולפ"ז מדכ' באופן הד' שאינה יכולה לברך רק בתחלה, הרי משמע דבאופן הג' גם בתחלה לא תברך. ולכאורה מהו החילוק בציור שני האופנים האחרונים דמשו"ז יש ביניהם חילוק דין להלכה אם יכולה להדליק בתחלה, והלא בשני האופנים נמצאת הסומא בדירתה הקבוע לה "והיא" העקרת הבית.

ועכ"ח צ"ל שהדגוש באופן הד' בהתנאי שכ' הפמ"ג ומ"מ "אם" והקישו"ע אך "אם", לא קאי על תיבת "עקרת הבית", דבזה אין חילוק ביניהם, אלא קאי על תיבת "היא", והיינו דבאופן הד' מיירי "שרק" הסומא היא העקרת הבית, אבל האחרים שמדליקין שם המה אורחים שאין הבית מיוחד להן, משא"כ אופן הג' בהמג"א מיירי שאין היא לבדה העקרת הבית, אלא כולן הן כשותפים בהדירה.

ולפ"ז דברי הפמ"ג צ"ב, דמהו יסוד הדבר שמחלק הדין בין הסיפא [החידוש שהוסיף הפמ"ג] שמדלקת תחלה להרישא [אופן הג' בהמג"א] שגם בתחלה אינה מדלקת. דלכאורה מהו הנפ"מ בזה שרק הסומא היא עקרת הבית והאחרים הן אצלה רק כאורחים שאין הבית מיוחד להם שזהו הציור בהסיפא, והלא גם בהרישא שדרה עם אחרים כשותפים, מסתבר לומר דמטעם זה גופא שעכשיו כשמדלקת בתחלה עדיין לא נמצא נר דלוק בבית, אינו בגדר תוספת אורה, ושפיר יכולה לברך בשביל הטעם שלא יכשל ע"י עזרה מהאחרים. - ועוד דמעיקרא דדינא פירכא, דלפמ"ש הפמ"ג לקמן (א"א סקכ"א) לפרש דברי המג"א דבבית אכסדרה אין מברכין אם אין משתמש שם צרכי אכילה, הוא משום דכיון דכשתחשך תאיר שם אור הלבנה וכבר אין חשש כשלון בעץ ואבן, אין שום תועלת בתוספת אורה, וכ"כ בלבושי שרד לפרש דברי המג"א הנ"ל, והכוונה בזה י"ל, דהגם שעכשיו בעת הדלקת הנרות אפי' כשנראית הלבנה ברקיע, אין שום השפעה ממנה להאיר הבית אכסדרה והוי כאלו אינו, מ"מ כיון שהוא בטוח ע"ז דכשתחשך תאיר הבית ממנה, אין שייך לומר "וצונו להדליק", שהרי כל הציורי של הדלקה עכשיו כשעדיין נמצא אור היום, הוא רק בשביל הזמן במאוחר כשתחשך, ואם גם אז לא יהי' שייך חשש כשלון בעץ ואבן כיון שהלבנה מאירה את הבית, על מה ולמה נצוה לו להדליק נרות במקום שלא יצטרך לו אור הנר אפי' כשתחשך.

ולפ"ז הר"ז סתירה למ"ש הפמ"ג כאן (סק"ט) דאם רק הסומא היא העקרת הבית יכולה לברך כיון שעכשיו לא נמצא נר בהבית, ומה בכך, סוף סוף כיון שנמצאים כאן אחרים שידליקו נרות,

ולכשתחשך לא יצטרכו הנרות של הסומא משום שלא יכשל, הרי אין עליה ציווי להדליק נרות כהכנה על הזמן כשתחשך כדי להנצל מכשלון בעץ ואבן, דמהו הנפ"מ אם הבטוחות הוא מצד טבע הבריאה דכשתחשך יגיע אור הלבנה בהבית אכסדרה, או הבטוחות הוא מצד רצון ודעת האחרים להדליק כאן על השלחן, והלא קיי"ל כל שבידו ודעתו [אינטערעסירט] על כך, לא נחשב כמחוסר מעשה, עיין מזה תוס' זבחים (ל"ד: ד"ה כל שבידו), ועיי"ע שו"ת חכם צבי (סי' ו') שסמך ע"ז אפי' לקולא, ולפ"ז מצד הדין כאן במג"א (סק"ט) הוא בטוחות יותר מהנדון של המג"א (סקכ"א), שהרי כאן מצד הדין נחשב כאלו כבר נעשה, משא"כ בהנדון של בית אכסדרה במג"א (סקכ"א) הרי השי"ת משנה עתים ומחליף את הזמנים, ובקל יכול להיות שיתכסה השמים בעבים באופן שלא יגיע מהלבנה שום אור למטה בבית האכסדרה כשתחשך, ולפ"ז בודאי שאין זה בטוחות כהדין בהלכה הנ"ל שכל שבידו ודעתו על כך נחשב כאלו כבר נעשה בפועל, והיתכן שיציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא.

ועכ"ח לנו לומר שיש חילוק בין הנידונים, והיינו דלקמן (בסקכ"א) שהנידון הוא דכשתחשך מאירה הלבנה, הר"ז כוודאות כיון שבדרך הרגיל בעת הקיץ אין שכיח גשמים ואין עננים שיסתירו הלבנה מלהאיר, ולכן אין ציווי על ההדלקה מבעוד יום, משא"כ בסק"ט שהנידון הוא שהאחרים ידליקו בבית זה, הנה כיון שהפמ"ג נתן תנאי בזה שרק הסומא היא עקרת הבית, הר"ז במשמע שהאחרים הם כאורחים אצלה באופן שאין הבית מיוחד להן, לכן הגם שהוא בידם של האורחים ודעתם על כך, הרי לעומת זה אמר קרא ובן אדם ויתנחם, ויכול להיות שישתנה דעתם להתארח אצל אחרים ולא כאן אצל הסומא, ואין כאן סמיכת דעת של ודאות בהסומא שבודאי ידליקו אחרים כאן, ומצד הדין אינה רשאית לסמוך עליהם, וחל עליה הציווי להכין אור על הזמן כשתחשך, והיינו להדליק נרות להנצל מכשלון בעץ ואבן.

הערות וביאורים

י" והנה קצת בני תורה מחזיקין לומר על דיוק בפמ"ג שאינו בדוקא. וכמו"כ בפמ"ג הנ"ל שכ' בזה"ל, אם היא עקרת הבית תדליק היא תחלה ע"כ. - וכתבנו בכוונתו שדייק לומר כן להיות שיש תנאי בהדין, והיינו שאין יכולה הסומא להדליק תחלה אלא כשהאחרים הם רק כאורחים שאין הבית מיוחד להם. - שמעתי מכמה בנ"ת דס"ל לומר דמ"ש הפמ"ג עקרת הבית היא לאו דוקא, והוא עפ"י ב' דרכים.

א) שמעתי לומר דלא כ"כ רק משום שכן הוא דרך העולם שהעקרת הבית מדלקת תחלה ואחריה מדלקת המארכת אצלה, ומה"ט כ' המג"א באופן הג' שהסומא אינה מברכת, דמיירי שמתארכת אצל האחרים שהן בעלי הבית ואין לה מבוא להדליק אלא לאחר שהן כבר הדליקו, ובכה"ג אינו רק תוספת אורה, אבל גם בכה"ג אם האחרים מסכימים שתדליק תחלה, ג"כ יכולה לברך בשביל שלא תכשל בעץ ואבן, אע"פ שהאחרים בעלי הבית ידליקו אחריה משום עונג אכילה, ולא נחשב הדלקתה בתוספת אורה. וכפי הנראה הלומדים הנ"ל אישתמיט להו מ"ש המג"א (סקכ"א) דאין מדליקין בשביל שלא יכשל אלא כשהבית מיוחד להאורח ולא זולת הכל כהנח' בפנים.

ב') שמעתי לומר דהא דכ' הפמ"ג באופן הד' כשהסומא היא העקרת הבית, משום דרק בכה"ג יכולה להדליק בשביל שלא יכשל וכמ"ש המג"א (סקכ"א) הנ"ל, ומה"ט כ' המג"א באופן הג' שאינה מדלקת בברכה כיון דמיירי שהסומא מתארכת אצל האחרים שהם בעלי הבית ואפי' יסכימו שהסומא תדליק תחלה אינה מברכת, כיון שהחזיר אינו מיוחד בשבילה, אבל באופן שהסומא דרה עם האחרים כשותפים בהבית, שפיר מדלקת תחלה בברכה ואין לה לחשוש על

אמנם כ"ז שייך בהאופן שהוסיף הפמ"ג בחידושו והתנה שרק הסומא היא העקרת הבית, אבל בנידון של המג"א באופן הג' שכ' בסתמא שלא תברך דמשמע אפי' היא מדלקת תחלה, הבין הפמ"ג דמיירי עכ"ח באופן שהסומא דרה עם אחרים כשותפים בבית אחד, ולכן אפי' הסומא תדליק בתחלה כשעדיין לא נמצא נר דלוק בבית, כיון שהאחרים שידליקו אחריה הם ג"כ בע"ב, אין שייך לחוש שישתנה דעתם להתארח אצל אחרים, דבלא סיבה ידיעה מקודם, אין זה אלא היפוך לגמרי מסדר העולם שישנו דעתם מלהדליק כאן ולהתארח אצל אחרים, ולכן הוי כוודאות שגם שאר בעה"ב ידליקו אחריה בבית זה, והיינו דגם בלא הדלקת הסומא יהיה אור בבית זה כשתחשך ואין שייך לצוות הסומא שתדליק, וכמ"ש המג"א (סקכ"א) לפי הפמ"ג ולבו"ש דבבית אכסדרה שבודאי תאיר אור הלבנה, אין ציווי להדליק משום שלא יכשל בעץ ואבן, ויש להשים לב בהנדון ולהבין דכאן הכל תלוי בהוודאות והבטחות, שזהו הגורם שאפי' מדלקת הסומא בתחלה א"א לה לברך, ולאחר שכ' המג"א לקמן (סקכ"א) דזה שהלבנה תאיר כשתחשך נחשב כודאות ובטחות והגם שאין זה נגד טבע הבריאה שישתנה המצב ויתכסה השמים בעננים ולא תאיר הלבנה כלל בהבית אכסדרה, מ"מ כיון שבדרך הרגיל אינו כן בזמן הקיץ, כבר הוא בדרגא כזו הגורם שא"א להדליק אפי' עדיין לא הגיע הזמן שתאיר הלבנה בהבית אכסדרה, כש"כ בהנדון שכ' המג"א כאן (סק"ט) שהאחרים הם ג"כ בע"ב ושותפים בהבית, ודאי שהוא כודאות ובטחות שידליקו אחריה כאן על השלחן, להיות שזה נגד טבע בני אדם שבפתע פתאום ישנו דעתם מלהדליק בביתם אלא שידליקו במקום אחר". ולכן כ' המג"א

הערות וביאורים

מה שהאחרים עומדין מוכן להדליק אחריה, ולא נחשב הדלקת הסומא כתוספת אורה. וע"פ הנת', גם דרך זה השני נסתר בדרך ממילא, ואדרבה יש להכריח מכמה טעמים שהמג"א באופן הג' מיירי דוקא בכה"ג שדיין כולן כשותפים בהבית ומ"מ אין הסומא מברכת אפי' מדלקת תחלה, משום דבכה"ג הוי הדלקתה רק כתוספת אורה ואין מברכין עלה להטעם שלא יכשל בעץ ואבן.

^{ה'} והא דכתבנו דיש להשים לב וכו', רצוני לומר דבזה נסתר לגמרי מה ששמעתי מלומדי זמנינו לפרש הא דכ' הפמ"ג (א"א סק"ט) דאם הסומא היא עקרת הבית תדליק הוא תחלה ויכולה לברך עלה אע"פ שידליקו אחריה אחרים על השלחן, ולכאורה הר"ז סתירה למ"ש הפמ"ג (א"א סקכ"א) לפרש מש"כ המג"א דבבית אכסדרה אינו מדליק להטעם שלא יכשל כיון שאין זה אלא הדלקה בתוספת אורה שהרי גם בלא הנרות תאיר שם אור הלבנה כשתחשך, דמאי שנא ממ"ש הפמ"ג לעיל (א"א סק"ט) דאם הסומא היא עקרת הבית תדליק היא תחלה, ולא אמרינן שהיא רק כתוספת אורה אף שמדליקין אחריה שם על השלחן, וס"ל להלומדים הנ"ל דדוקא הלבנה שמאיר מצד טבע הבריאה, הר"ז גורם שהדלקת הנרות הן רק תוספת אורה, אבל המדליקין אחר הדלקת הסומא (עקרת הבית) דתליא בבחירת בני אדם אין צריך להתחשב עמהם עכ"ד. ולקושטא דמילתא לענ"ד אינו מובן כלל סברת חילוקם, שהרי כיון דיסוד הדבר הוא דהכל תלוי בהוודאות ובטחות, מאי נפ"מ באיזה אופן יבוא האור בהבית לכשתחשך, אם מצד הטבע או בבחירת האדם, ובפרט דלפי הנת"ל יוצא דהבטחות במג"א (סק"ט) הוא בדרגה יתירה מהבטחות במג"א (סקכ"א). אלא דאין צריך לזה וסתירת דבריהם מתקיים וכולט בדרך ממילא מדברי המ"א גופא, והיינו מש"כ המג"א דכשהסומא דרה עם האחרים כשותפים בהבית, א"א לה לברך אפי' תדליק בתחלה כיון שהאחרים שהן ג"כ בעה"ב ידליקו אחריה, ולסברת הלומדים הנ"ל מהו החסרון, והלא הדלקת האחרים הוא דתליא בבחירתם ולא מצד טבע הבריאה, אלא עכ"ח שאין שום נפ"מ בזה, ונשאר לנו לחלק רק כדברינו לעיל שיסוד החילוק הוא בהוודאות ובטחות, וכדברי הפמ"ג שהוסיף על המג"א שדייק לומר דרק כשהסומא לחוד היא העקרת הבית, והיינו באופן

כאן (סק"ט) הדברים בסתמא שלא תברך, בלא חילוק אם היא מדלקת בתחלה או לאחר שהדליקו האחרים, דבכה"ג הוי הדלקת הסומא רק כתוספת אורה אפי' מדלקת בתחלה.

*

והנה לכאורה עדיין יש קצת דיוק על הפמ"ג, דלמה הצריך בהחידוש להרחיק דרגתן כ"כ והיינו שהסומא היא עקרת הבית והשאר הן אורחין דסתמא, היינו שאין הבית מיוחד, ולא קאמר רבנא יתירה דאפי' כשכולן שוין בדרגתן, והיינו שהסומא עם האחרים הם אורחים שהבית מיוחד להם מדלקת בתחלה, והיינו שהסומא מדלקת משום הטעם שלא יכשל, ושנים האחרים משום עונג האכילה, ולא נחשב הדלקת הסומא כתוספת אורה, דכיון ששנים האחרים הם רק כאורחים, יש לחוש שישנו דעתם לסעוד במקום אחר, ואין זה ודאות ובטוחות שידליקו כאן.

אמנם פשוט הוא דזה אינו, שכבר כ' העו"ש (רס"ג סק"ד) להשוות לדין המחבר (ס"ח) שב' או ג' בע"ב דרים בבית אחד כשותפים, גם הנדון בירידים שכמה בע"ב דרים בחדר אחד, שזהו אופן הנ"ל שהן אורחים ממקום אחר אלא שהבית מיוחד לכולן, דגם בכה"ג נחשב הדלקתן כמצוה אחת כשרק אחד מהן מברך, אבל אם כ"א מברך לעצמו על מנורה שלו, הר"ז מחלק הדלקתן ונחשב הדלקת כ"א מהם רק כתוספת אורה על הדלקת האחרים, ולהמחבר אינם יוצאים ידי חובתם אפי' מדליקין על השלחן משום עונג האכילה, ולהרמ"א אינם יוצאים ידי חובתם אם ההדלקה הוא רק משום שלא יכשלו בעץ ואבן, ולכאורה כשמדליק זא"ז א' מאוחר מחבירו נאמר על הראשון שיוצא ידי חובתו בכל האופנים, דכיון שהן רק כאורחים הגם שהבית מיוחד גם להם, סוף סוף אין זה ודאות ובטוחות שידליקו כאן אחריו, שהרי יכולין להתנחם לשבות במקום אחר ולהדליק שם, אלא ודאי כיון שהבית מיוחד להם, נחשבים לענין זה שדרים כשותפים בגוף הבית, שמדרך בני אדם הוא להיות שווה להם "היחוד" "כביתם" ומקומם, ואין עולה עה"ד שישנו דעתם לילך למקום אחר. ולכן דייק הפמ"ג שהסומא "היא" עקרת הבית, ועיקר כוונתו בזה הוא לומר שהאחרים הן רק כאורחים שאין הבית מיוחד להם.

ועפ"י האמור מצינו בהמג"א והפרמ"ג ד' אופנים בהדלקת הסומא, וכולן כשהיא העקרת הבית, והיינו דאופן הראשון שדרה לבדה, ואופן השני שדרה עם בעלה דמיירי בהו המג"א הסומא לבדה מדלקת בבית זה, אלא שהוסיף באופן השני שטוב יותר שבעלה שהוא פיקח ידליק במקומה, ואופן השלישי בהמג"א עם אופן הרביעי בהפרמ"ג מיירי שגם אחרים מדליקין בבית זה, אלא דבאופן השלישי האחרים הם שותפים עם הסומא בהדירה, ולכן אין מדלקת הסומא בברכה אפילו כשהאחרים עדיין לא הדליקו, ובאופן הרביעי האחרים הם רק כאורחים הבאים לעזרתה, אלא

הערות וביאורים

שהמדליקין אחריה המה רק אורחים שאין הבית מיוחד להם, אז יכולה הסומא להדליק בתחלה, והוא משום דבכה"ג אין הדלקתן בגדר ודאות ובטוחות.

שאוכלים כאן משלהם עם הסומא בשלחן א', דבכה"ג מדלקת הסומא בברכה כשעדיין לא הדליקו האחרים.

סימן ט'

ביאור המ"א (סי' רס"ג סק"ט) ע"פ פירוש השוע"ה ומשנ"ב

ע"יין בשוע"ה (סי"ב) ומשנה ברורה (סקי"ד) שהבינו דברי המג"א שכ' שהסומא לא תברך, שהוא רק אם מדלקת אחר שהאחרים ברכו והדליקו, אבל אם מדלקת בתחלה שפיר יכולה לברך, ולהנת"ל צע"ג בדבריהם, דמהו שהכריח להם לפרש כן כוונת המג"א במקום שהדברים נאמרו בסתמא שלא תברך. וביותר יקשה עליהם, כיון שדברי הפמ"ג הוא פשוט בהלכה, דהלא קיי"ל כל שבידו ודעתו [אינטערעסירט] על כך, לא נחשב כמחוסר מעשה, ועיין בשו"ת חכם צבי (סי' ו') שסמך ע"ז אפי' לקולא, ולפ"ז הסומא כשדרה עם אחרים "כשותפים" בהדירה כיון ששאר הבע"ב בידם להדליק והוא להם למצוה וגם דעתם על כך, ודאי שנחשב כאלו כבר נעשה. והנוגע לנו מזה הוא שעכ"פ הסומא בטוחה עליהן שבודאי יהיה כאן אור כשתחשך, ואיך נאמר שיש ציווי על הסומא להדליק נר בשביל להציל מכלולן במקום שכבר יהיה נר דלוק בבית מצד המצוה על שאר הבע"ב להדליק והוא בידם וגם דעתם על כך. ועוד זאת יש להוסיף דכללא אית לן דאפושי פלוגתא לא מפשינן, וכיון שדברי הפמ"ג (א"א סק"ט) בדין סומא נאמרו בסברא ישירה מצד הדין דכל שבידו ודעתו על כך לא הוי כמחוסר מעשה, קשה לומר על השוע"ה ומשנ"ב שהמה חולקים עליו.

ולבן צריכין לומר שהשוע"ה ומשנ"ב הכריח להם דברי המג"א דמיירי באופן שרק הסומא היא העקרת הבית, והאחרים הם רק כאורחים אצלה, ובדרך הרגיל אין הבית מיוחד להם, והבינו כן משום דמשמעות המג"א הוא דמיירי בג' אופנים זא"ז, וכ"א מוסיף על שלפניו, א] דהסומא דרה לעצמה בביתה, ובכה"ג תברך על הדלקתה, ב] מוסיף על הנ"ל אם יש לה בעל פקח טוב יותר שהוא ידליק בברכה, ג] מוסיף על הנ"ל שאם גם אחרים "אוכלים עמה על השלחן", בכה"ג לא תברך כיון דליכא גבה שמחה. ולשון המג"א אוכלת בשלחן אחד עם אחרים ע"כ, משמע דהשייכות עם האחרים באופן הג' אינה רק גוף האכילה בשלחן אחד, אבל מצד הבית אין להם שום שייכות זע"ז, והיינו שאין דרים שם כשותפים בהבית, וכן הבית אינו מיוחד להם רק להסומא שהיא עקרת הבית כמו בב' אופנים הראשונים. ועד"ז דברי המג"א הם באופן שווה מצד הסומא, אלא שכל ענין מוסיף פרט א' על שלפניו.

והנה בב' אופנים הראשונים ודאי דמיירי שהסומא לחודה היא העקרת הבית, א"כ גם באופן הג' סתמא מיירי בכה"ג "שרק" הסומא היא העקרת הבית, אלא שמוסיף לומר שגם אחרים אוכלין עמה על השלחן. והמובן בזה באופן הג' הוא, דלאחר שהסומא לחודה היא העקרת הבית, א"כ האחרים הם רק כאורחים שחדר הזה אינו מיוחד להם, וכבר נת"ל (סי' ח' בביאור הפמ"ג) דבכה"ג אין בהסומא סמיכות דעת של ודאות שבודאי ידליקו כאן האחרים, שהרי יכול להיות שישתנה דעתם להתארח אצל אחרים, ושפיר חל על הסומא הציווי להכין אור על הזמן כשתחשך.

ועוד זאת שהמג"א ציין על דבריו מ"ש המחבר (ס"ח) בב' או ג' בע"ב אוכלים במקום אחד, והרב ז"ל הלא הבין בכוונת המחבר דהגם שאין מברכין על תוספת אורה, הנה הראשון שבהם יכול לברך בכל האופנים, והנדון הוא רק על שנים האחרים שאין יוצאין ידי חובתן בהדלקה על השלחן אפי' לא יברכו, אלא צריכין להדליק דוקא בחדר אחר המיוחד להם.

ומובן בזה שהבין בפשטות דברי המחבר דמיירי באופן שהדלקת כ"א מהם הוא מצוה לעצמו שאין להם מה שמאחדן שנוכל לומר שהדלקת כולן הוא מצוה אחת בשותפות, והיינו דמיירי ששלשתן המה רק אורחים שחדר הזה אינו מיוחד להם. ומדציין המג"א באופן הג' על דברי המחבר הנ"ל, הלא משמע שגם המג"א מיירי בכה"ג שהאחרים הם רק כאורחים שאין הבית מיוחד להם, וכמו בהנדון של המחבר, שנים האחרונים אין יכולין להדליק על השלחן משום תוספת אורה אחר שהדליק הראשון, לשיטתו אפי' משום עונג אכילה, כן בנדון של המג"א אין יכול הסומא להדליק משום תוספת אורה אחר שהדליקו האחרים, דכיון שאין שייך אצלה עונג האכילה ע"י הדלקת הנרות, אין מברכין משום תוספת אורה אפי' לשיטת הרמ"א, ומובן בדרך ממילא דכמו בהנדון של המחבר יכול הראשון לברך בכל האופנים ולא נחשב כתוספת אורה, כן בנדון של המג"א יכולה הסומא להדליק בתחלה בברכה משום שלא יכשל, דזה שייך גם אצלה ולא נחשב כתוספת אורה.

ועוד מסייע להו מ"ש המג"א בסיום דבריו דלא תברך כיון דליכא גבה שמחה, והיינו דהמג"א קאי בזה באופן שמצות ההדלקה הוא רק משום שמחה והיינו עונג האכילה, וזה ליכא גבה, ואופן כזה הוא רק כשמדלקת "אחר" שכבר הדליקו האחרים, דמשמע שאם מדלקת בתחלה דבכה"ג מצות ההדלקה הוא גם משום שלא תכשל וזה שייך גם אצלה, שפיר יכולה לברך, והאחרים הגם דלהמחבר אין מקום לומר שידליקו כאן על השלחן אחר הדלקת הסומא רק בחדר אחר המיוחד להם, הנה להרמ"א דנקטינן כוותי', שפיר מדליקין על השלחן בברכה אחר הדלקת הסומא כיון שהן מדליקין משום עונג האכילה, ושייך זה אפי' בתוספת אורה.

הערות וביאורים

^ט דבכה"ג בנוגע לעונג האכילה יש תוספת תועלת, משא"כ בנוגע לשלא יכשל וכו' לאחר שכבר יש נר אחד דלוק, אין תוספת תועלת בשאר הנרות.

אמנם הפמ"ג כפי שאנו רואים שהבין הקישור"ע בדבריו, לא ראה בדיוקים הנ"ל שום משמעות להכריח הפירוש של הרב ז"ל והמשנ"ב, דהן אמת דאופן הג' הוא כשני האופנים הראשונים אלא שמוסיף עליהם, הנה כן הוא גם כשנאמר שהסומא אוכלת עם אחרים שדרים אצלה בגדר בעה"ב שווה לגדר הבעלות של הסומא, והיינו שהן שותפים בהבית, ולשון המג"א "אוכלת בשלחן א' עם אחרים", הוא כלשון המחבר (ס"ח) ב' או ג' בע"ב "אוכלים" במקום אחד, ועכ"ז מפרשינו כוונתו שדרים בהבית כשותפים, או ששלשתן הם אורחים אלא שהבית מיוחד להם, וכן הבין בדבריו העו"ש (סקי"ד), והוא משום שהבינו לפרש מ"ש המחבר "ויש מגמגם בדבר", דקאי על שלשתן, והיינו שאם כולם מברכין, אף הראשון שבהם לא יצא ידי חובתו וברכתו הוי לבטלה, וכן להיפוך אם רק אחד מברך, כולן יוצאים ידי חובתן, ומשו"ה סגי לי' להמחבר במ"ש רק ולא יברך אלא אחר, ולא הוסיף הדברים [שכתב הרב ז"ל] שהאחרים ידליקו בחדר אחר המיוחד להם.

ובבר נת"ל (סי' ח') שזהו הכוונה בהקיצור שו"ע שמשנה לשון המג"א "אוכלת" עם אחרים, וכ' שהסומא "דרה" עם אחרים, והיינו דלא תימא לפרש בהמג"א שהתחברותן עם האחרים הוא רק האכילה בשלחן א' ולא יותר, והיינו שהאחרים המה רק כאורחים שאין החדר מיוחד להם [וכדעת הרב ז"ל והמשנ"ב], אלא הבנת הפמ"ג בהמג"א הוא כאילו ה' כתוב "דרה" עם אחרים, והיינו שהתחברותן עם האחרים הוא בגוף הדירה, והמג"א הלא מיירי באופן בג' שהסומא הוא במקום דירתה וכמ"ש המג"א בשני אופנים הראשונים, הנה גם האחרים נמצאים שם בדרגא זו, והיינו שדרים שם עם הסומא כשותפים בהבית, וע"ז הוא שמוסיף הקישור"ע בשם הפמ"ג אך אם "היא" עקרת הבית וכו', והיינו שהדגוש למעט בתיבת "אך" קאי על תיבת "היא", והכוונה דלא כדלעיל שכולן שותפים בהבית, אלא רק "היא" (הסומא) עקרת הבית, והאחרים נמצאים שם רק כאורחים שאין החדר מיוחד להם, שפיר מברכת הסומא אם מדלקת בתחלה.

והא דדייק הרב ז"ל מ"ש המג"א בנתינת טעם שלא תברך שהוא משום דליכא שמחה גבה, אין זה מפקיע משמעות "הסתמא" דלא תברך והיינו אפי' תדליק בתחלה, דכוונת המג"א הוא רק להסביר דמאי שנא הסומא מהאחרים, דהן אמת דמשום הטעם שלא תכשל, אינה מדלקת לא בתחלה ולא בסוף, שהרי הדלקת כולן בכל האופנים הוא רק בתוספת אורה, וגם להרמ"א אין מדליקין להטעם שלא יכשל, אמנם כמו דאמרינן על האחרים דמדליקין בברכה בין בתחלה בין בסוף אע"פ דשני האופנים הם רק בתוספת אורה, והוא משום דנקטינן כהרמ"א דמדליקין על השלחן גם בתוספת אורה, א"כ גם הסומא תדליק מטעם הזה בלא נפק"מ אם בתחלה אם בסוף, ע"ז קאמר המג"א דבסומא אין שייך להדליק מטעם עונג האכילה, רק מטעם שלא תכשל בלחוד, ובכן אינה מדלקת לא בתחלה ולא בסוף, דשני האופנים אינם אלא תוספת אורה, ואין מדליקין אפי' להרמ"א להטעם שלא תכשל בעץ ואבן.

והנה כללא אית לן דתפסת מרובה לא תפסת (סוכה ה'), ולפ"ז ע"פ הנתבאר לא מצינו בדברי הרב ז"ל והמשנ"ב שהסומא יכולה להדליק בתחילה רק כשהיא העקרת הבית, והעיקר בזה הוא שהאחרים המה רק כאורחים שאין הבית מיוחד להם, וכהדין שהוסיף הפמ"ג בדרך חידוש על דברי

המג"א, אבל בלא"ה גם הם ס"ל כהפמ"ג, והיינו דכשהסומא דרה עם אחרים כשותפים בהבית או שכולן הן כאורחים אלא שהבית מיוחד להם, אין מברכת הסומא אפי' אם מדלקת בתחלה, והיינו דמונח לפנינו ב' דרכים לפרש דברי המג"א, ופלוגתתם הוא רק איזה הדרך נדחית מפני האחרת, אבל בנוגע להדין וההלכה, שני הפירושים אמיתיים ואינם סותרים זא"ז.

ומלבד כל הנ"ל יש גם כדמות ראי' ע"ז שהרב ז"ל עם המשנ"ב לא פליגי על סברת הפמ"ג בפירושו דברי המג"א (סק"ט, סקכ"א), והוא ממה שאנו רואים בהמשנ"ב שלא העתיק כלל דברי המג"א (סקכ"א) בנוגע הדין בבית אכסדרה, וזה מכריח לנו דס"ל לפרש דברי המג"א כהפמ"ג ולבו"ש, שעד"ז כיון שעיקר הענין היוצא מדברי המג"א הוא דהגם שעכשיו כשמדליק הנרות בעוד יום אינו מאיר שם אור הלבנה, רק הוא בטוח דלאח"כ כשתחשך יהי' שם אור, וגם בלא הדלקת נרותיו לא יכשל בעץ ואבן, גם זה הוה כמדליק בתוספת אורה, יש לומר שזהו דבר פשוט מצד השכל, ולא ראה המשנ"ב נחיצות להעתיקו דל"ל קרא סברא הוא, משא"כ אם נאמר דהמשנ"ב מפרש דברי המג"א (סקכ"א) כהרב ז"ל ודאי יש חידוש בהדברים, והיינו דכשמדליק בשביל אחרים, יש חילוק אם היא בשביל צרכי אכילה או בשביל שלא יכשל בעץ ואבן, דלכאורה בהשקפה ראשונה שני האופנים הם מתקנת חכמים, וכמו שיכול להיות שליחו להדליק בברכה משום צרכי אכילה, כן יכול להיות שליחו להדליק בברכה משום שלא יכשל, ולקושטא דמילתא יתבאר לקמן דהמהרי"ל ופנמ"א ס"ל דשפיר מברכין בשביל אחרים גם להטעם שלא יכשל בעץ ואבן, ולאחר שהמג"א מחדש לומר דלא כוונתייהו אלא שיש חילוק ביניהם, למה השמיט המשנ"ב את כל הענין, אלא ודאי הוא כהנח"ל שמפרש דברי המג"א סקכ"א כהפמ"ג. ולפ"ז הא דמפרש המשנ"ב דברי המג"א (סק"ח) בסומא שאם מדלקת בתחלה שפיר יכולה לברך דלא כהפמ"ג, עכ"ח הוא משום דהבין דברי המג"א באופן הג' שהסומא אוכלת בשלחן עם אחרים כהרב ז"ל, והיינו שרק הסומא היא העקרת הבית, אבל האחרים המה רק אורחים וכמשנת"ל, והכריח להם לפרש כן דברי המג"א בין מצד סגנון הלשון "שאוכלת בשלחן עם אחרים" ובין ממה שציין המג"א לדברי המחבר (ס"ח) שהבינו בדבריו שהראשון יוצא ידי חובתו בכל האופנים אפי' אם שנים האחרים ידליקו שם בברכה, והנדון הוא רק על שני הבע"ב שמדליקין אחריו, וזהו רק כשכולן הם רק אורחים והחדר שנמצאים בו אינו מיוחד להם, וכן בהנדון של המג"א כשהסומא מדלקת בתחילה יוצאת ידי חובתה, והיינו כשרק "היא" העקרת הבית, דבכה"ג אינה בטוחה שאכן האחרים ידליקו אחריה, ושפיר יכולה לברך, משא"כ הפמ"ג שהכריח לו לפרש דברי המג"א שהסומא דרה עם אחרים, והיינו שכולן הן שותפים בהבית, דבכה"ג אפי' אם תדליק בתחלה, מ"מ ה"ה בטוחה שהבעה"ב שדרה עמהם ידליקו אחריה, הוי הדלקת הסומא רק כתוספת אורה כהדין במג"א (סקכ"א) בבית אכסדרה. ועפ"ז יוצא לנו שהפמ"ג עם המשנ"ב בנוגע להלכה שוים בשיטתם בכל הפרטים.

ולאחר שמבואר לנו מהמשנה ברורה דהגם שמפרש בהמג"א (סק"ט) דמיירי כשהסומא מדלקת אחר האחרים, אבל אם מדלקת בתחלה שפיר יכולה לברך, הנה פשוט הוא אצלו מסברא דבאופן שהוא בטוח שיידליקו אחריו, והיינו שגם בלא הדלקתו יהיה אור בהבית לכשתחשך, אין מברך על

הדלקתו, א"כ ודאי הוא לנו שכן הוא גם דעת הרב ז"ל, דהגם שמפרש בדברי המג"א (סק"ט) דאם הסומא מדלקת תחלה מברך עלה, אין זה רק משום דמצד ההכרח כנ"ל הבין בהמג"א דמיירי שרק הסומא היא עקרת הבית, והאחרים המה רק אורחים בבית הזה, ואין בטוחות שאכן ידליקו אחריה כאן בהבית, אבל בבית אכסדרה שהוא בטוח שיאיר לכשתחשך אור הלבנה, אין מברך על הדלקה משום שלא יכשל, וגדר "בטוחות" כיון שמצינו בהפמ"ג (א"א סק"ט) שהדלקת בעה"ב לאח"כ הוי גדר בטוחות, פשוט הוא דילמוד סתום מהמפורש שגם הרב ז"ל והמשנ"ב ס"ל כן.

תובה"ד ע"פ הנ"ל: דהמג"א (סק"ט) מיירי בג' אופנים והפמ"ג הוסיף אופן רביעי, והרב ז"ל מפרש אופן השלישי של המג"א דמיירי כאופן הרביעי שמוסיף הפמ"ג, וכ"א לפי שיטתו בפירוש הנידון בהמחבר (ס"ח), מפרש אופן השלישי בהמג"א, כיון שהמג"א (שם) ציין לדבריו דברי המחבר הנ"ל.

ולפי הנת' הפמ"ג הבין דמש"כ המחבר הנ"ל ב' וג' "בעלי בתים" הר"ז תואר עליהם, במה שהם "שותפים בהבית" והחדר מיוחד לכולם בשווה, אבל הרב ז"ל הבין שהוא תואר עליהם, משום שכ"א מהם אוכל משלו ואינו סמוך על שלחן אחרים, הגם שבנוגע להדירה המה רק כאורחים, שבעה"ב מסר להם חדר זה להשתמש, אבל לא יחדו להם לבדם, ולא שייך שידליקו מהטעם שלא יכשל והרמ"א דקאי על המחבר והביא המנהג להדליק גם בתוספת אורה, יש להסתפק אם הוא בדוקא על האופן של המחבר שהוא אוכל משלו, או הוא גם באופן שהוא רק סמוך על שלחן בעה"ב, ומשו"ז כ' הרב ז"ל הדברים בסעי' ט"ו בין חצאי עיגול.

סימן י'

דין הדלקת הנרות בחדר שיאיר אור העלעקטע"ר כשתחשך

והנה כל האריכות הנ"ל הוא יסוד והקדמה להנוגע בזמנינו להאברכים בשנה ראשונה, או גם בהשנים שלאח"כ בימים טובים וכיוצ"ב שרגילין לאכול סעודת הלילה אצל הוריהם, ומדליקין הנרות שבת ויו"ט בביתם, וכן המחנותנים כליל שבת קודם החתונה וכליל שבת שבע ברכות שעורכים סעודתם חוץ לביתם בהיכלות המיוחדות, וכן כליל יוהכ"פ שאינו זמן אכילה ושתי'. ולהיות שרוצים שהעלעקטע"ר יאיר להם במשך הלילה ולאחריה גם ביום, נתעורר השאלה אם מדליקין בברכה, דהלא כיון שההדלקה אינה במקום סעודה, אין מברכין עלה וצונו להדליק וכו', אלא מהטעם שלא יכשל וכו', וכיון שכבר דולק העלעקטע"ר, אין שייך חשש שלא יכשל וכו' כלילה כשתחשך, והדלקת הנרות אינה רק תוספת אורה, ולמסקנת הפוסקים [דלא כהמהרי"ל] אין מברכין על תוספת אורה משום שלא יכשל, וכפי הנשמע בשם קצת בעלי הוראה, יוצא מדבריהם שיש דרך היתר לצאת ידי

שניהם [הדלקת הנרות והעלעקטע"ר] והוא באופן שהעלעקטע"ר יהא כבוי בעת הדלקת הנרות בברכה, שעד"ז בעת קיום המצוה הדלקת הנרות הוא עיקר האור ולא תוספת אורה, ולאח"כ ידליק הבעל את העלעקטע"ר, דבכה"ג אור העלעקטע"ר נזדמן בסיבה צדדית, ואינו סותר הדלקת הנרות שכבר נעשה ע"י האשה.

אמנם לפי הנת' דברי המג"א (סק"ט, סק"א) ע"פ הפמ"ג הנה כמו שהוא הדין בבית אכסדרה דכיון שידוע מקודם דלכשתחשך יאיר הלבנה בהבית אכסדרה, כבר אין ציווי להדליק משום שלא יכשל כיון שהדלקת הנר אינו אלא כתוספת אורה על מה שיאיר הלבנה, כמו"כ בנידון הנ"ל כיון שידוע מקודם שהבעל ידליק אח"כ העלעקטע"ר ויומשך להאיר הבית לכשתחשך, הוי הדלקת הנרות ע"י האשה רק כתוספת אורה על מה שיאיר העלעקטע"ר, ואין מברכין עליהן להטעם משום שלא יכשל וכו'.

ובהמדובר עם בנ"ת מענין זה, ענו ואמרו דיש לחלק בין הוודאות של אור הלבנה כשהוא בטבע הבריאה, משא"כ הדלקת הבעל שתלוי בבחירתו, אינו כ"כ בגדר ודאות, ובכן עדיין מוטל על האשה הזהירות להכין אור הנרות כדי להשלים הבטוחות שלא יכשל בעץ ואבן.

אולם ע"פ דברי הפמ"ג לעיל (סק"ט) מבואר בהמג"א בדין הסומא שמדלקת רק בשביל שלא יכשל וכו', אם יודעת מקודם שאחרים יבואו אחריה להדליק כאן על השלחן והוא באופן של ודאות כיון שגם הם קביעת דירתם הוא בבית הזה, אין יכולה הסומא להדליק בברכה אפי' קודם להם שאין זה אלא כתוספת אורה על הדלקתם. והרי הדלקת האחרים אינו בטבע הבריאה אלא תלוי בבחירתם, ועכ"ז הוא בגדר של ודאות, דכיון שהוא בידם ודעתם על כך לקיים מצות הדלקת נרות, לאו כמחוסר מעשה דמי, והדלקת הסומא אינו אלא כתוספת אורה.

ובמו"ב הדלקת העלעקטע"ר ע"י הבעל כיון שהוא בידו ודעתו על כך, שהרי סוף מעשה של הדלקת העלעקטע"ר ע"י הבעל, הוא במחשבה תחילה באופן של הכרח בין להאשה בין לבעלה, דלפי מהותם בלא העלעקטע"ר הוא להם יום השביתה בחסרון מנוחה, לא רק בלילה אלא גם במשך היום, דלפי רגילותם בימי החול גם במשך היום מאיר להם אור העלעקטע"ר, וכש"כ בלילה דלא סגי להם אור הקלוש משתי הנרות של זכור ושמור, ופשוט הוא מצד הדין דלא נחשב כמחוסר מעשה כיון שהוא בידו ודעתו, ע"כ מצד הכרח בדומה להנידון בהמג"א הנ"ל בדין הסומא שהדלקת האחרים לא נחשב כמחוסר מעשה כיון שהוא בידם ודעתם על כך מצד קיום המצוה.

ויש להוסיף עוד בזה, דכבר נת' בדברינו לעיל דטבע הבריאה שיאיר הלבנה בבית האכסדרה לכשתחשך אינו ודאות "במאה אחוזים", שהרי לעומ"ז מצד טבע הבריאה יכול להיות גם התפשטות עננים שיכסו הלבנה ולא יגיע אורה בבית האכסדרה, אלא דעכ"ז צ"ל דס"ל להפמ"ג ולכו"ש דבימי הקיץ שהוא הזמן שמתעכבין בלילה בבית אכסדרה, הנה בדרך הרגיל אין מזדמן כזה בפתע פתאום, ולכן בנוגע להזהירות שיאיר אור בלילה בבית האכסדרה כשתחשך, גם זה נחשב

כוודאות, ואין מוטל על האדם להכין שם אור הנרות כדי שלא יכשל בלילה כשתחשך, והוי ההדלקה רק כתוספת אורה.

וע"פ הנהגת גדר "הוודאות" נלמד מהמג"א (סקכ"א), שאפילו אינו ודאות "במאה אחוזים" רק ודאות של "דרך הרגיל", כבר אין לברך "וצונו" להדליק נר של שבת, וגדר "סיבה הצדדית" שאין חילוק אם האור הוא מצד טבע הבריאה כאור הלבנה או הוא ע"י פעולת האדם שתלוי בבחירתו כאור העלעקטע"ר, הר"ז נלמד מהמג"א (סק"ט) בדין הסומא כשהיא דרה עם אחרים בבית אחד.

ואשר על כן באופנים הנ"ל שאין עורכים הסעודה אצל הנרות,^כ או בליל יוהכ"פ שמצד הזמן אין בו אכילה ושתי', צריך לסדר הדלקת הנרות ביחד עם עריכת שב"ת זייגע"ר, שהעלעקטע"ר יהא כבוי עד הלילה באופן שבלא אור הנרות הוא אישון אפילה בהחדר,^{כא} והיינו שאין נכנס איזה אור מהרחוב דרך החלון, וכן שאין נכנס לשם אור מחדר הסמוך לו,^{כב} והאשה תמתין בביתה עד אחר שהגיע זמן הנ"ל, ואז ידליק הזייגע"ר את העלעקטע"ר.

ואם הנרות ארוכות באופן שברור להם שידלקו גם כשחוזרים מהסעודה לביתם, אין חסרון במה שהעלעקטע"ר מאיר אפי' בעת הדלקת הנרות, אלא שיעריך הזייגע"ר שבשעה שחוזרים מהסעודה לביתם, יכבה הזייגע"ר את העלעקטע"ר על זמן קצר מסויים שבעת ההיא יש תועלת מהנרות שלא יכשל, ואח"כ יחזור וידלקנו הזייגע"ר כדי שיאיר להם במשך השבת.

ובן בליל יוהכ"פ שהולכים לביהכ"נ בעוד יום, תדליק נרות ארוכות באופן שעדיין יודלקו כשחוזרים מביהכ"נ אחר התפלה,^{כג} ויעריך הזייגע"ר שיכבה העלעקטע"ר אחר הליכתם לביהכ"נ, וישאר כבוי עד אחר חזרתם מביהכ"נ לביתם, ואז אחר זמן קצר יחזור וידלקנו הזייגע"ר שיאיר להם העלעקטע"ר אם יצטרך להם.

ולפי"ז בנידון דידן דהדלקת הבעל את העלעקטע"ר הוא כש"כ פי כמה מאור הלבנה בבית אכסדרה להחשב כוודאות כיון שהוא בקפידא באופן שא"א להם בלא"ה, א"כ מצד הדין הדלקת הנרות ע"י האשה אינו אלא כתוספת אורה על העלעקטע"ר, ואין מברכין עלה "וצונו" להדליק נר שבת, כיון דגם בלא"ה אין חשש שלא יכשל מצד העלעקטע"ר שיאיר בהבית לכשתחשך.

הערות וביאורים

^כ כגון האברכים בשנה ראשונה, או ההולכים לסעוד אצל ההורים בימים טובים, או ההורים בעצמם בעת נשואי בניהם כשסועדים בליל שבת בהיכלות המיוחדים לשבת באווארפן או שבע ברכות.

^{כא} הרב ז"ל (סי' רס"ג סי"ג), ועיי' עוד בקצות השלחן (סי' ע"ד) בדי השלחן (סק"א) שכ' בזה"ל, ואם יש לו חדר שיצטרך ליכנס שמה "בין השמשות" שהוא חושך צריך להדליק, ע"כ. ומבואר בזה דבזמן ביהש"מ אחר שקיעה שניה הוא כבר בגדר אישון אפילה.

^{כב} קצות השלחן (סי' ע"ד) בדי שלחן (אות ט"ו).

^{כג} מחבר (סי' רס"ג ס"ט) והרב ז"ל (סי"ג).

סימן י"א

ביאור דברי המגן אברהם (סי' רס"ג סקט"ו)

הנה המג"א מעתיק דברי המהרי"ל בתשובה (סי' נ"ג), והתחכם לשנות קצת מלשון המהרי"ל, והיינו דהמהרי"ל האריך לומר "שאם מברכין" על שלא יכשל וכו', שייך לברך גם על תוספת אורה בשלא יכשל, אמנם על עיקר הדין שאכן מברכין על שלא יכשל, לא כ' דבר ברור להיתר, דמההדלקה ביוהכ"פ אין ראי' ברורה, דבימיו עדיין לא הי' זה מנהג קבוע להדליק בליל יוהכ"פ, דיש שחששו לשיטת הסמ"ג שאין מדליקין בליל יוהכ"פ כיון שאינו זמן אכילה, והגם שיש לכאורה ראי' מהא דמדליקין בבית ואוכלין בחצר, וכיון שאין האכילה אצל הנרות, עכ"ח שסומכין על מה שדולקין הנרות כשחוזרין מהחצר לבית בלילה אחר הסעודה, ותועלת ההדלקה הוא כדי שלא יכשל בעץ ואבן, הנה חזר גם מזה דאולי אין כוונתם בההדלקה שלא יכשלו בעץ ואבן בלילה, אלא על מה שמשמשים שם לצורך הסעודה קודם יציאתם לחצר, והיינו הכנת המאכלים וכלי הסעודה, ובזה פשוט הוא שמדליקין אפי' בתוספת אורה כמו שמדליקין בכה"ג עבור גוף הסעודה, וכמש"כ הרמ"א (ס"ח) שחד טעמא הוא לתרווייהו, והיינו משום עונג אכילה, ולפי"ז גם עיקר הדין שמדליקין נרות בשביל שלא יכשל, עדיין תלוי בהמנהג של כאו"א בליל יוהכ"פ אם מדליקין או לא, ולכן סיים המהרי"ל דאם השואל וכו' הוא מאותן החוששין לשיטת הסמ"ג שאין מדליקין בליל יוהכ"פ, איה"נ צריכין הנשים להשתמש בביהכ"נ איזה צרכי אכילה, אמנם בזמנו של המג"א כבר הי' המנהג קבוע להדליק בליל יוהכ"פ כמו בשאר שבתות השנה, ולכן השמיט לגמרי מש"כ המהרי"ל לדון בשיטת הסמ"ג, ואדרבה מביא ראי' על עיקר הדין דמברכין על הדלקה משום שלא יכשל מהא דמדליקין ביוהכ"פ, והוסיף גם הראי' של המהרי"ל שמדליקין בבית ואוכלין בחצר וסומכין על מה שדולקין הנרות גם בלילה לאחר שחוזרין מהחצר לבית אחר הסעודה, ומועיל ההדלקה משום שלא יכשל.

ועיין במחצהש"ק מש"כ בזה"ל, ואע"ג דמ"מ בבה"כ גרע וכו', לכן התחיל המג"א וכו' וכן מה שנוהגות הנשים וכו', ה"ה די"ל כן בבה"כ, ע"כ. פי' דהוקשה לו להמחצהש"ק דדברי המג"א בשם המהרי"ל אין להם מובן, דהתחיל לבאר הא דמדליקין הנשים בביהכ"נ אין למחות בידם, והוא מדברי המהרי"ל שמדליקין משום שלא יכשל אפי' בתוספת אורה, ולא הביא המג"א מ"ש המהרי"ל הטעם והסברא על מה ולמה נוהגין כן, ושהוא ע"פ דברי מהר"ם מרוטנבורג דבתוספת אורה יש תוספת מצוה.

ועי"כ המחצהש"ק דמשו"ז התחיל המג"א בזה"ל "וכן" מה שנוהגות הנשים וכו', ע"כ. והיינו דהמג"א קאי אשלפניו, שכ' להסביר טעם ההיתר שכ' הרמ"א בתוספת אורה בעת הסעודה,

דטעם זה גופא שייך גם בתוספת אורה שלא יכשל, אלא שגם עיקר הדין אם מדליקין משום שלא יכשל, יש בו דין ודברים בין הפוסקים וכמ"ש לעיל (סקי"ג) בשם המרדכי והסמ"ג, לכן הביא ראי' מהא דלדידן מדליקין ביוהכ"פ, וגם מנהג העולם הוא להדליק בבית ואוכלין בחצר על סמך שעדיין יודלקו הנרות גם בלילה, ויש תועלת מהן שלא יכשלו בעץ ואבן באישון אפילה בלילה כשחוזרין מהחצר לבית אחר הסעודה, והרי בדרך ממילא מיושב מנהג הנשים להדליק גם בתוספת אורה במה שהוא דומה למה שכ' הרמ"א להדליק בתופסת אורה על השלחן.^{כד}

ושוב ממש"ך המג"א דברי המהרי"ל מש"כ לסתור הראי' מהמנהג להדליק בבית ולסעוד בחצר, די"ל ביסוד ההיתר של המנהג שאינו משום דסומכין על מה שיהיו דולקות בלילה אחר הסעודה, אלא על מה שמתעכבין בהבית אחר ההדלקה עבור הכנות צרכי האכילה, ומטעם זה ודאי הוא שמדליקין אפי' בתוספת אורה כמו בההדלקה עבור גוף הסעודה, דטעם אחד הוא לשניהם להיות תוספת עונג בעת האכילה, והמהרי"ל נקט סתירה זו לדבר עיקרי (לשיטת הסמ"ג), ומסיים דבריו להשואל דאיה"נ יש לצוות להנשים שיעשו בביהכ"נ איזה השתמשות לצורך הסעודה וקל למצוא.

והנה יש כאן איזה דיוקים בדברי המ"א, א[על מה ולמה השמיט המג"א מה שהביא המהרי"ל שיטת הסמ"ג שאין מדליקין משום שלא יכשל, ולא הכריע להשואל היאך יתנהג בזה, אלא אם אכן ס"ל להשואל לחומרא, אז יעשו הנשים איזה צרכי אכילה בביהכ"נ, והלא אין זה דרך הרגיל להביא דברי הפוסק ולשנות דבריו, והגם שהאמת הוא כן שנקטינן להדליק ביוהכ"פ, מ"מ כיון שאין זה הדבר שדנין עליו, ולמעשה נשאר המהרי"ל שיעשו איזה צרכי אכילה בביהכ"נ, וגם המג"א נשאר בזה כסיום דברי המהרי"ל, א"כ מהו שהרויח המג"א במה ששינה לשון המהרי"ל. ב[לאחר ששינה המג"א מדברי המהרי"ל, וכ' להכריע שאכן מדליקין ביוהכ"פ משום שלא יכשל שלא כדברי הסמ"ג, למה הצריך להוסיף גם הראי' מהא דמדליקין בבית ואוכלין בחצר, דבשלמא המהרי"ל שלא ראה לנכון להביא ראי' מהא דמדליקין ביוהכ"פ כיון שבימיו עדיין הי' זה תלוי בספק מטעם פלוגתת הפוסקים, נחית לנסות ולומר דיש ראי' מהמנהג כשמדליקין בבית ואוכלין בחצר שמדליקין ומברכין מהטעם שלא יכשל, והרי שהמנהג מכריע את הדין להקל ודלא כהסמ"ג, ובדרך ממילא מדליקין גם בתוספת אורה משום שלא יכשל, ואתי שפיר מנהג הנשים, אבל המג"א שכבר כ' להכריע דלא כהסמ"ג מהא דבימיו הכריעו הדין דמדליקין ביוהכ"פ, דמשו"ז כ' בלשון פשיטות "מידי דהוה אהדלקה ביום הכיפורים", הרי ראי' השני' הוא ללא תועלת של כלום, ובפרט במקום שסוף מעשה כבר הי' במחשבה תחלה, שהראי' הוא רק ע"ד בונה ע"מ לסתור, והכל הוא בכדי.

הערות וביאורים

^{כד} והנה ראיתי לנכון לבאר זה, כדי להוציא מדעת מקצת הלומדים דס"ל בשגיאה דלהמחצהש"ק מועיל הדלקת תוספת אורה גם בשביל שלא יכשל וכו', ולקושטא דמילתא כ' המחצהש"ק כ"ז רק לבאר תחילת דברי המג"א [שהוא שיטת המהרי"ל לעצמו], אבל אין זה מסקנת המג"א בנוגע למעשה, והיינו דלהלכה ס"ל להמג"א שאין מדליקין בתוספת אורה בשביל שלא יכשל וכו'.

אמנם שני הדיוקים באחת יבוארו, והיינו דכוונת המג"א הוא להשמיענו דהן אמת שהעתיק דברי המהרי"ל בהיתר הדלקה בתוספת אורה משום שלא יכשל, אין זה אלא משום סוף דבריו שמדליקין גם בשביל צרכי סעודה ואפי' בתוספת אורה, וא"א להביא רק סיום הדברים דלא יובנו על מה הם סובבים, לכן הי' לו להכרח להביא גם תחילת הדברים, וע"ז הוא שהתחכם המג"א באמרו שאם יעתיק דברי המהרי"ל כהווייתן, שמיוהכ"פ אין ראוי, לכן יש לנסות להביא ראוי מהמנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר, הרי יש מקום לדייק ולומר דכל מה שמחמירין לומר שהנשים יעשו צרכי אכילה בביהכ"ג, הוא משום דלא נתברר בודאות עיקר ההדלקה בשביל שלא יכשל [שהוא שיטת הסמ"ג], אבל באופן שיכריעו למעשה דלא כהסמ"ג אלא שמדליקין אפי' בשביל שלא יכשל, אז בדרך ממילא יש להדליק ולברך גם בתוספת אורה בשביל שלא יכשל, בדומה למש"כ הרמ"א בהדלקה על השלחן שמדליקין גם בתוספת אורה, והרי זהו משמעות המהרי"ל, והמג"א הלא העתיק שיטתו להלכה.

לבן התחכם המג"א להשמיט שיטת הסמ"ג, וכ' שנקטינן למעשה להדליק משום שלא יכשל והא ראוי מיוהכ"פ, ומוסיף גם הראי' מהמנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר, על סמך שמועיל ההדלקה כשחוזרין מהחצר לבית אחר הסעודה והיא אישון אפילה בלילה שלא יכשל בעץ ואבן, והוא ע"מ לסתור הראי', ומפרשין דההדלקה הוא בשביל תוספת אורה להכין צרכי הסעודה קודם שיוצאין לסעוד בחצר, והיינו שעיקר המנהג הי' להדליק סמוך לשקיעה, ובעוד כשמכינים צרכי הסעודה הוא כבר אחר השקיעה וה"ה "קצת חושך", והנר מוסיף אורה, והגם שבזה כבר שייך לומר שמדליקין בשביל תוספת אורה שלא יכשל במשך הזמן שמכינים צרכי סעודה, מ"מ אין לנו "ראיה" ע"ז, ותפסת מרובה לא תפסת (סוכה ה.). ומשו"ה נשאר המהרי"ל [והמג"א אפי' לעצמו וכדקלמן] שצריך להודיע להנשים שיעשו איזה צרכי סעודה בביהכ"ג.

והנה המג"א פסק ותני דנקטינן להדליק ביוהכ"פ דלא כהסמ"ג, ולפי"מ שכ' הרמ"א דמדליקין בתוספת אורה בההדלקה שעל השלחן, הנה לפי שיטת המהרי"ל כבר יש לנו היתר בדרך ממילא להדליק בתוספת אורה אפי' להטעם שלא יכשל וכו', ואדרבה יש לפרש גם המנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר שהוא מטעם זה, והיינו תוספת אורה בשביל שלא יכשל במשך הזמן שמכינים צרכי הסעודה, כיון שהוא עכ"פ אחר השקיעה וכבר יש "קצת חושך" בלא הדלקת הנרות וכנ"ל. ועכ"ז מסיק המג"א כהמהרי"ל להודיע להנשים שלא ידליקו בביהכ"ג רק באופן שיעשו שם איזה צרכי סעודה, הנה זהו שמביא התמוה על המג"א דנקט כסיום המהרי"ל שנאמרו רק לשיטת הסמ"ג, והוא היפך היוצא מתחילת דבריו דנקטינן להדליק ביוהכ"פ דלא כהסמ"ג, ומה"ט הי' לנו לומר שמדליקין בתוספת אורה אפי' להטעם שלא יכשל וכתחילת דברי המג"א, והר"ז סתירה מני' ובי', ובודאי שיבוא להמסקנא דתפוס לשון אחרון, ולא שייך לומר כאן דכיון ששתיהן (ענין הראשון והאחרון) לפנינו האי מינייהו מפקית, דחילוק גדול יש ביניהן, דבשלמא אם נאמר דענין האחרון הוא העיקר, יש לפרש כוונת המג"א במה שהביא גם ענין הראשון, והוא דלא שייך להביא המסקנא בלא ההתחלה, אבל אם ענין הראשון הוא העיקר, ודאי דקשיא על המג"א על מה ולמה המשיך המג"א גם

בענין האחרון שהוא מסקנת דברי המהרי"ל, והר"ז רק לשיטת הסמ"ג ואנן לא נקטינן כוותי', והא ראי' דהתו"ש (סק"כ) שאכן נקט כהמהרי"ל, לא העתיק רק תחילת הדברים, וכמו שדייק כן בשיטתו גם הפמ"ג (א"א סקט"ו), אלא ודאי מוכרח הוא בהמג"א דכל כוונתו הוא רק על ענין האחרון שהוא מסקנת המהרי"ל, והוא משום שאין מתקבל אצלו שיטת המהרי"ל לדמות תוספת אורה משום שלא יכשל למש"כ הרמ"א להתיר תוספת אורה בשביל עונג אכילה, והרי יש לחלק ביניהם טובא כיון שאין מהותן שווה, שלא הרי הרגש עונג מנוחת הנפש שלא יכשל כשהוא בתוספת אורה כהרי הרגש עונג אכילה כשהוא בתוספת אורה, וממה שכ' הרמ"א להתיר ההדלקה בתוספת אורה בעונג אכילה, עדיין אין ראייה להתיר גם ההדלקה בתוספת אורה משום שלא יכשל וכו', וכדמצינו כן במהרי"ל עצמו בתשובה שמחלק בין תוספת אורה בהדלקת נרות ביהכ"נ ביו"ט כשמאיר היום אע"פ דשרגא בטיהרא מאי מהני, מ"מ יש תוספת כבוד הוי' ויש תוספת מצוה, משא"כ בהדלקת נרות שבת על השלחן לאחר פלג המנחה, פשוט לי' שאין תועלת בתוספת אורה בשביל עונג האכילה כיון דשרגא בטיהרא מאי מהני,^כ ומהמנהג שמדליקין בבית ואוכלין בחצר שסומכין על התוספת אורה בעת ששוהין שם אחר ההדלקה קודם שיוצאין לחצר ושייך הדלקה בתוספת אורה בשביל שלא יכשל אין ראייה, כיון שי"ל שסומכין להתיר בשביל תוספת אורה לצרכי הסעודה ושלא משום שלא יכשל, ותפסת מרובה לא תפסת, וכל מה שהביא המג"א תחילת דברי המהרי"ל, הוא רק משום החידוש בסיום הדברים שמדליקין ומברכין גם בשביל צרכי אכילה ואפי' בתוספת אורה וכדנת"ל, שהכל הוא טעם אחד עם ההדלקה בתוספת אורה אצל השלחן.

סימן י"ב

ביאור דברי הפמ"ג (א"א סקט"ו)

הנה הפרמ"ג יסד דבריו על מ"ש המג"א מידי דהוי איוהכ"פ או שמדליקין בבית ואוכלין בחצר [וע"ז כת' לציין מ"ש המג"א סקי"ז]. דבריו סתומים וחתומים עד למאד, ועכ"ז נאמר לפרשם, שכוונתו למה שכתבנו לעיל לבאר דברי המג"א, והיינו שגם עד"ז דנקטינן כהמהרי"ל בהפרט שמדליקין ומברכין בשביל שלא יכשל וכו',^כ מ"מ אין להתיר הדלקת נרות של הנשים בביהכ"נ שהוא בתוספת אורה רק אם משתמשין שם צרכי אכילה, וכדכ' המג"א כאן בסיום דבריו בשם המהרי"ל, אבל בשביל

הערות וביאורים

^כ ועיין באליהו רבה (סקי"ח) שכ' להקל גם בזה, ודלא כמהרי"ל הנ"ל.

^כ ודלא כהסמ"ג.

שלא יכשל אין מדליקין בתוספת אורה. אבל המהרי"ל שכ' כל ענין צרכי אכילה רק לשיטת הסמ"ג, הרי הוא לעצמו דלא ס"ל כהסמ"ג נשאר להלכה כתחילת דבריו שמדליקין בתוספת אורה בשביל שלא יכשל, אלא דהמג"א חולק עליו וס"ל דאפי' לדידן דלא ס"ל כהסמ"ג צריך דוקא צרכי אכילה, ותחילת דברי מהרי"ל לא הביאם המג"א אלא בשביל שא"א להבין המסקנא אלא כהמשך לתחלת הדברים, וראי' ברורה ע"ז הוא מה שאנו רואים שהתחכם המג"א והעתיק דברי מהרי"ל בהשמטת שיטת הסמ"ג שלא הזכירו כלל.

וזהו שהוסיף הפמ"ג עמ"א אות י"ז, והיינו דלפי"מ שכ' המג"א כאן להדיא צרכי אכילה, נפרש עכ"ח מ"ש המג"א לקמן (סקי"ז) השתמשות שום דבר [בתוס' אורה], דהכוונה צרכי אכילה דוקא, וזהו ג"כ כוונת הפמ"ג (סקי"ז) שציין על מ"ש לעיל (סקט"ו), והיינו דדברי המ"א כאן מקורן ממסקנת המ"א לעיל (סקט"ו) שמועיל גם השתמשות של צרכי אכילה, דכמו כן הוא הכוונה כאן (סקי"ז). וזהו ג"כ כוונת הפמ"ג לקמן (סקכ"א) במה שציין שם להמג"א (סקי"ז), דכמו בסקכ"א מפורש שצריך צרכי אכילה דוקא, כן לעיל סקי"ז הכוונה שצריך צרכי אכילה דוקא, והגם שכבר מפורש כן במהרי"ל גופא שסיים בזה"ל "וכדפי' לעיל", וקאי על מ"ש לעיל בשיטת הסמ"ג, והוא דמהרי"ל מיירי במדליק בזויות הבית שאינו מקום "הילוך", ולכן אין מועיל רק השתמשות צרכי אכילה, ומשם העתיק המג"א הדין דהשתמשות שום דבר, הנה המג"א לא כ' כלום לפרש מהו השתמשות, וכאן (סקט"ו) הלא מפורש שהכוונה היא צרכי אכילה דוקא, והגם שלעיל (סקי"ג) כבר כ' המג"א דלהסמ"ג מועיל הדלקה בשביל צרכי אכילה, שם מיירי המג"א שההדלקה הוא עיקר האור, וכאן (סוף סקט"ו) יש תוספת חידוש שמועיל גם תוספת אורה לצרכי אכילה, ועפי"ז כ' המג"א לקמן (סקי"ז) שמועיל להדליק גם בתוספת אורה [כשהוא קצת חושך] בשביל צרכי אכילה.

והוסיף הפמ"ג דציין תוס' שבת (סק"כ) שמעתיק רק תחלת דברי המהרי"ל, ועכ"ח דנקט כוותי' להלכה דמדליקין בתוספת אורה משום שלא יכשל, והוסיף עוד לציין מש"כ התו"ש (סקט"ט) בדין סומא, והיינו דאע"פ שמדליקין בתוספת אורה משום שלא יכשל (להתו"ש שנקט כהמהרי"ל), מ"מ הסומא שמברכת רק משום שלא יכשל, אין מברכת בתוספת אורה (אפילו להמהרי"ל), והחילוק פשוט הוא מסברא, שהרי כל מה שמברכת הוא משום הנאתה (שהאחרים יהיו מזומנים לעזרתה בכל המצטרך, משו"ז סגי) אפי' בנר אחד, והתוספת אורה אין מעלה לה כלום להנאתה.

סימן י"ג

ביאור דברי הרב ז"ל (סי"א) מה שהבין בהמג"א (סקט"ו)

הנה במהרי"ל משמע להדיא דאם מדליק סמוך לחדר הנשים וכש"כ בחדר הנשים בפנים, מדליקין אפי' בנרות המיוחדת לביהכ"נ, וכן מפרש המחפש"ק דברי המג"א במ"ש שחדר הנשים הוא

מרתף של השמש. אמנם לקושטא דמילתא לא משמע כן לשון המג"א, שהרי מפורש בדבריו שהחידוש הוא שהשתמשות של השמש הוא צרכי האכילה, ולהנתבאר במחצית השקל הי"ל להמג"א לכתוב אחרת לגמרי, והיינו דבעיר שביהכ"נ של נשים הוי מרתפו של השמש, אין צריך להדליק מביתו אלא סגי בנרות ביהכ"נ, לכן הבין הרב ז"ל בפשיטות שהכל מיירי במדליק נרות מביתו, ובזה הוא שבא המג"א בשם המהרי"ל לדון האיך להדליק, אם בביהכ"נ עצמו משום תוספת אורה שלא יכשל שכ' בהסלק"ד, או צרכי אכילה של עצמן שמועיל בתוספת אורה שבזה הוא שנשאר במסקנא. והא דהוסיף עוד המג"א בענין מרתף של יין בחדר הנשים, כוונתו לומר דבכה"ג שמדליקין נרות עצמן בחדר הנשים בפנים, דבלא נרותיהן אין שם נרות אחרות, אין צריך השתמשות צרכי אכילה של עצמן, אלא סגי צרכי אכילה של השמש כשממשיך יין בלילה, והיינו שמדליקין ומברכין בשביל אחרים, וזהו דוקא בחדר הנשים שאין שם תוספת אורה, אבל בבית הכנסת שיש תוס' אורה, צריך דוקא צרכי אכילה של עצמן. ולפ"ז אין לנו ראי' להתיר הדלקת נרות המיוחדות לביהכ"נ אפי' אם מדליקין בחדר הנשים בפנים, דכיון שמאירים משם גם בביהכ"נ שהרי צריך להן עכ"פ מפני הכבוד, וגם בכה"ג יש כבוד ביהכ"נ, כבר יש לחוש שאין ניכר להדיא שהוא משום "כבוד השבת", ואין מברכין עליהן רק דוקא בנרות עצמן, ודלא כהמחצית השקל בפ"י המג"א (סקט"ו) בשם המהרי"ל.

סימן י"ד

ב' פירושים בדברי המג"א (סי' רס"ג סקב"א)

ב' המג"א (סקב"א) דבבית אכסדרה יכולין להדליק רק בשביל צרכי אכילה ולא מהטעם שלא יכשל, ומצינו בו ב' פירושים.

א) הפמ"ג ולבו"ש מפרשים דמיירי בבעה"ב עצמו שרוצה להדליק שם, אלא שיש לדון בזה דלהיות דכשתחשך יאיר שם אור הלבנה, וכיון שיודע מקודם והוא בטוח ע"ז שאפי' בלא הדלקתו יאיר בית האכסדרה מצד אחר, אין מוטל עליו ציווי הדלקת הנרות בין להטעם משום עונג אכילה בין להטעם משום שלא יכשל, אמנם עדיין שייך להדליק ולומר וצונו, משום שיש בהדלקתו תוספת אורה, ולדידן שפיר מברכין עלה בכה"ג, לכן קאמר המג"א (שם) דמ"מ יש חילוק בין תוספת אורה בעונג האכילה או התוספת אורה משום שלא יכשל, ובאמת לפי פירושם אין שום חידוש בדברי המג"א בשני הענינים, וכמו שציין הפמ"ג ע"ז מה שכבר כ' המג"א לעיל (סקט"ו, סקי"ז) שמדליקין בתוספת אורה משום צרכי אכילה, וכן בא"א (סקט"ו) ציין הפמ"ג למ"ש המג"א (סקט"ט) בדין סומא שאין מדליקין בתוספת אורה משום שלא יכשל, אלא דמ"מ הפמ"ג והלבו"ש לא הבינו דרך אחר בהמג"א הנ"ל.

[ב] בשוע"ה (סוף ס"י) משמע שהבין לפרש דברי המג"א דמיירי באדם אחר שאינו בעה"ב ומדליק בבית אכסדרה מטעם ערבות להוציא את בעה"ב מחיובו, ולכן יכול לברך עלה, ובזה הוא דקאמר המג"א דהיינו דוקא שמדליק להוציא את בעה"ב מחיובו משום צרכי אכילה, אבל להוציאו מחיובו משום שלא יכשל, אין יכול לברך עליו, וזהו כבר חידוש באחד מפרטי הדינים במצות הדלקה.

סימן ט"ו

בענין הדלקת נרות בשביל אחרים להטעם שלא יכשל בעץ ואבן

ע"י שוע"ה (רס"ג סוף ס"ד) דבמדליק בחדר המיוחד לבעה"ב, יש חילוק אם מדליק כדי שיוכל להשתמש שם צרכי אכילה, אז יכול לברך, אבל אם מדליק כדי שלא יכשל בעץ ואבן אינו מברך, ולעומת זה בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ס"ט) כ' במדליק נרותיו בביהכ"נ כדי שהשמש "לא יכשל בעץ ואבן" לכשתחשך אם אין שם נרות דולקות אחרות רק מה שהוא מדליק בשבילו, יכול לברך עליהן.

וחילוק שיטתם י"ל דתלוי בנושא הענין של מצוה זו להדליק בשביל שלא יכשל בעץ ואבן, והיינו דהפנים מאירות מפרש יסוד המצוה שנלמד מקרא דותזנח משלום נפשי, דהכוונה הוא דהדלקת הנר שהוא גדר שלא יארע לו כשלון בעץ ואבן, הר"ז מביא לו "מנוחת הנפש" מצד סילוק המבוא למכשול, ולפ"ז הר"ז מצוה גמורה בקום ועשה כיון דקוטב המצוה היא "החיובי", והיינו שמוטל על האדם להמציא לעצמו מנוחת שלום ושלחה, ועד"ז י"ל דשייך ערבות על אחרים שימצאו את עצמם במהות מנוחת שלום ושלחה, ומה"ט יכול להדליק בשביל אחרים ולברך עלה, כיון שמוטל על כל אחד ערבות על אחרים.

אבל הרב ז"ל ס"ל דבמדליק הנרות בשביל שלא יכשל בעץ ואבן, אינו רק ע"ד גדר וסייג שלא יתבטל אצלו המנוחת שלום ושלחה, וקוטב המצוה הוא רק "השלילי", היינו לשלול מניעת השלום ושלחה, וזהו שנלמד מקרא דותזנח משלום נפשי, והוא בדומה לתיקון העירוב לא בשביל שדעתו לטלטל למחר, אלא בשביל סייג וגדר שלא יפול בכשלון איסור הוצאה בשבת, שכ' הפוסקים (הא"ר החמ"מ התו"ש וכו') דהגם שכ' הטור והמחבר (סי' שס"ו שצ"ה) דמצוה לחזור אחר עירובי חצרות ושיתופי מבואות, אין הכוונה למצוה גמורה, אלא למצוה של זהירות, למהדרין, מצד מדת חסידות, כיון שהמכשול אינו דבר המצוי ובקל יכולין ליהרר מזה, אלא דמ"מ יש עליו גדר מצוה, כיון שעכ"פ בדרך רחוק שייך לעשות בזה גדר וסייג, והגם שמברכין עלה "וצונו" על מצות עירוב, ולכאורה אין זה כלל מתקנת שלמה ובי"ד לחזור אחר תיקון עירובי חצרות, הנה כבר כ' המ"מ (סוף הל' ערובין) שזהו כנטילת ידים ושחיטה דאע"פ שאינן רק בדבר רשות (רמב"ם הל' ברכות פ"א הל' ט"ו), מברכין

עליהן וצונו וכו' ונקראין בתואר עשה (דרבנן), והכוונה הוא דשחיטה ונט"י הן מצות גמורות ושייך לומר קדשנו במצותיו וכו', והגם שלא הטילו חיוב ע"ז [ואינן אלא כשמצטרך לבשר או לאכילת פת], מ"מ שייך לומר "וצונו", דהכוונה הוא שמצוות האלו מסתעפים מהא שיש ציווי וחיוב שלא לאכול אבמה"ח או מהא דיש איסור אכילת פת בידים טמאות, ועד"ז כשמדליק הנר בשביל שלא יכשל, אין ענינו כלל להמציא מנוחה ושלוחה להמדליק, אלא קוטב המצוה [שהוא גדר למנוע ביטול המנוחה והשלוחה של המדליק] היא "השלילי", היינו לשלול מניעת המנוחה והשלוחה, ואיה"נ כמו שתיקון העירוב אינו מצוה גמורה, כן גם הדלקת הנר בשביל שלא יכשל אינו מצוה גמורה, כיון שהמכשול בעץ ואבן אפי' בחדר אפל אינו דבר המצוי ושכיח, שהרי כל אדם דעתו ומחשבתו ע"ז כשנכנס לחדר אפל להשגיח על עצמו שלא יכשל באיזה דבר, אלא דעכ"ז הדלקת הנר הוא "עשה דרבנן" מה שמעמיד מציאות כזה שעכ"פ בדרך רחוק "מועיל" להציל מכשלון עץ ואבן שמפריע מנוחת שלום ושלוחה, ויכולין לומר אשר "קדשנו במצותיו" כיון שהוא עשה, ויכולין לומר "וצונו", והכוונה בזה הוא שצורת מצוה זו מסתעף מהא דיש חיוב "וציווי" על האדם שלא יתהווה אצלו מכשול ע"י עץ ואבן שהוא ביטול המנוחה והשלוחה.¹²

הערות וביאורים

¹² ועד"ז יתל"ק (סי' י"ז) ביאור דברי האשל אברהם (באטשאטש) בהגהותיו לסי' רס"ג (ס"ח), שכוונתו לומר דלאחר שקיים המנהג שהביא הרמ"א שמברכין גם על הדלקה בתוספת אורה, כשהוא משום עונג האכילה, כבר שייך לברך כן גם לשיטת המחבר, והוסיף עוד להסביר, הא דיכולין לברך "וצונו" על הדלקה כזו, והיינו שתוכן הברכה יש בה ב' חלקים, ראשית הא דמברכין אשר קדשנו "במצותיו", והוא משום דלאחר שקיים המנהג להדליק, גם בכה"ג הוי צורת "מצוה", ושנית שעדיין צ"ב האיך מברכין "וצונו", שאין שייך נוסח כזה אלא במצוה חיובית כתקיעת שופר ולולב וכיוצ"ב, ולהדליק בתוספת אורה אינו חיוב כלל מעיקר הדין אלא שהנהיגו עצמן בזה, לכן בא הא"א והוסיף לומר, שהנשים נשואות קבעו ע"ע חובה שלא יחסרו מלהדליק ב' נרות וכו', והכוונה בזה הוא על החיוב מעיקר הדין והוא ציווי חז"ל להדליק משום עונג האכילה באופן של עיקר הדין והיינו כשאנו בתוספת אורה.

ולקושטא דמילתא חיוב זה הוא על הבעל, והאשה ובניהם הגדולים בשווה, והחיוב גם על הנשים בא בדרך ממילא מצד ציווי חז"ל, ולא שמצד "עצמן" קבעו עליהן חובה, ולשון הא"א בזה הוא רק מצד שהחיוב מתייחס על שם הנשים כיון שקבעו עליהן חובה "שעל ידן דוקא יתקיים מצוה זו", ובדרך ממילא גם הבעל ובניהם הגדולים יוצאים ידי חובתם, ועיקר כוונת הא"א בזה הוא, שיש אופן שהוא עיקר הדין וחל "חיוב הדלקה" על הנשים (יחד עם האנשים וכו'), ועל אופן כזה שפיר שייך לומר "וצונו".

ולאחר שנצטוינו להדליק באופן של עיקר הדין, והסתעף מזה המנהג להדליק אפילו בתוספת אורה, להיות שהוא תוספת עונג, ובכך יש עליה שם וגדר מצוה ויכולין לומר עלה אשר קדשנו במצותיו, הנה כבר שייך להכניס בנוסח הברכה גם "וצונו", והוא שבח להשי"ת על שנתן לנו עיקר הדין, והיינו שנותנים הודאה להשי"ת אשר "קדשנו במצותיו" על ההדלקה של המנהג, וזהו חלק הראשון בהברכה, וכן נותנים הודאה להשי"ת על המצוה שמעיקר הדין, והיינו ההדלקה כשאנו בתוספת אורה, שזהו השרש שהסתעף ממנו המצוה של המנהג, וזהו חלק השני בהברכה, ועל ההדלקה של עיקר הדין שפיר שייך לומר עלה "וצונו" להדליק.

וכ"ז שייך רק על הדלקה שכבר הונהג לקיימה, והוא מש"כ הרמ"א שמדליקים בתוספת אורה משום עונג האכילה, והגם שיש "להסתפק" ולומר דהרמ"א מיירי דוקא כשאוכל משל עצמו ולא כשהוא סמוך על שלחן האחרים, וזהו

וביון שהדלקת הנר ע"פ זה הטעם אינו מצוה גמורה, ודאי שאין מוטל על האדם ערבות על אחרים שיקיימו זה הגדר והסייג, ולכן אם מדליק מצד זה הטעם בשביל אחרים, אינו מברך עלי'. אמנם הדלקת הנר בשביל עונג האכילה, ענינו הוא "החיובי", דהיינו להמציא מציאת העונג לקיים וקראת לשבת עונג, וזהו שכ' הרמב"ם (פ"ה ה"א) דהדלקת נר חובה לרדוף אחריה, שזהו ההדלקה בשביל עונג אכילה שהיא מצוה גמורה ומחוייבת, ושייך בזה ערבות, ולכן יכול לברך בשביל אחרים כששתמש בהמקום עכ"פ צרכי אכילה.

והנה שיטת הרב ז"ל מקורו לפי פירושו בהמג"א (סקכ"א) בדין אכסדרה, אמנם לקושטא דמילתא גם בלא"ה מפורש שם בהמג"א הנ"ל דלהדליק בברכה בחדרים שאין משתמשים בהם לצורך אכילה, הוא דוקא כשהחדר מיוחד בשבילו, וציין ע"ז שכן הוא הדין בהמחבר (ס"ו) כשהבחורים לומדים חוץ לביתם ומדליקין בחדרם. ומבואר בזה דאם מתארחים אצל אחרים והחדר מיוחד בשבילו אלא גם לבעה"ב עבור איזה השתמשות, אין יכול האורח להדליק בשבילו, ולפירושו של הרב ז"ל דין האכסדרה שכ' המג"א הנ"ל הוא כהמשך לדין זה, אבל הלבוש"ש שפי' דין האכסדרה כהפמ"ג, הדגיש לומר שהוא דין לעצמו בלא שייכות להקודם.

ועפ"ז יש לפרש פלוגתת הפוסקים אם מברכין על הדלקת הנר כשהוא רק תוספת אורה בשביל שלא יכשל, דהפנים מאירות שכ' להתיר לברך בשביל אחרים גם להטעם שלא יכשל (עיי"ל סי' ד'), ס"ל דהדלקת הנר ענינו הוא "החיובי", היינו להמציא לעצמו מנוחת שלום ושלוה, הרי כל מה שמוסיף אור ונתוסף ביותר המנוחת שלום ושלוה, הרי זה תוספת מצוה, וכלשון המהרי"ל בתשובה בשם המהר"ם דכל מה דמתוסף נרות נהנה [פי' יש תוספת הנאה] וחשובה "צורך היום ומצותו", וה"נ בתוספת אורה בשביל שלא יכשל, הוה תוספת הנאה שהוא תוספת מצוה, ואף שאין זה בגדר

הערות וביאורים

כוונת הרב ז"ל (סעי' ט"ו) שכ' הדברים "בחצאי עיגול", ע"ז בא המנחת יצחק (ח"י סי' כ') וכ', דלאחר שכ' התהלה לדוד (סק"ז) שהמנהג הוא לברך על הדלקת תוספת אורה משום עונג האכילה אפילו כשהוא סמוך על שלחן בעה"ב, הרי זה כמפורש שהמנהג מכריע כצד זה של הספק בשוע"ה הנ"ל, וגם בכה"ג יש עלה צורת מצוה, א"כ לפי דברי הא"א גם בכה"ג שייך לברך לכו"ע "קדשנו במצותיו", וגם שייך לברך "וצונו" וכדברי הא"א בתוספת הדברים שכ' להסביר דקאי על ההדלקה לפי עיקר הדין שאכן הוא ציווי חז"ל.

והנה ראיתי בספרי זמנינו וכן שמעתי בשם קצת ת"ח, שהבינו הדברים כפשוטן שהנשים מצד עצמן קיבלו עליהן בתורת חיוב להדליק בכל אופן, אפילו בלא הגדרים של ציווי חז"ל, וע"ז לחוד כבר יכולין לומר "קדשנו במצותיו", וכן יכולין לומר "וצונו" להדליק, ורוצים להסתייע מזה, שיכולין לברך על הדלקה בתוספת אורה אפילו באופן שהוא רק משום שלא יכשל, אע"פ שהוא נגד שיטת כל הפוסקים [והמהרי"ל הוא דעת יחיד בזה] ואין שום מנהג לברך על הדלקה בכה"ג.

אמנם דבריהם נסתרו בדרך ממילא, דהלא הא"א ברור מללו, דמיירי רק באופן של הדלקה שהיא מנהג -ע"פ ותיקין וגדולי הדור כמש"כ המג"א (סי' תר"צ סקכ"ב) - אבל בלא"ה, והיינו הדלקה בתוספת אורה בשביל שלא יכשל, אינה כלל בגדר צורת מצוה לברך עלה אשר "קדשנו במצותיו" וכן עיקר הדין של הדלקה איננה שרש להסתעפות הדלקה כזו, ובכן גם להא"א היא ברכה לבטלה.

"חיוב" על האדם להוסיף אור על מה שכבר נמצא, מ"מ הוי בגדר "מצוה" ויכול לברך עלה כמו שמברך על תוספת אורה בנרות שעל השלחן.

אבל הרב ז"ל שכ' לפרש דברי המג"א (סקכ"א) שאין מברכין בשביל אחרים להטעם שלא יכשל, ס"ל שקוטב המצוה בהדלקה כדי שלא יכשל הוא "השלילי", ולפי"ז כשכבר נמצא נר דלוק במקום הזה, כבר נשלל המבוא למניעת המנוחה והשלוחה, ומה יוסיף תת להאדם מה שהוא מוסיף עוד נרות מצד זה הטעם, והרי אינו מרויח כלל בענין השלילה, לכן ס"ל להפוסקים שאינו מברך על תוספת אורה בשביל שלא יכשל בעץ ואבן.

ולפ"ז המהרי"ל בתשובה (סי' נ"ג) דס"ל שמדליקין בתוספת אורה אפי' לפי הטעם שלא יכשל בעץ ואבן, ודאי דס"ל בהטעם שמדליקין בשביל שלא יכשל בעץ ואבן שהכוונה הוא "החיובי" וכסברת הפנים מאירות, ולדברי שניהן מדליקין בברכה גם בחדר המיוחד לבעה"ב אם הסדר הוא שהבעה"ב נכנס שם כלילה עבור איזה השתמשות וכיוצ"ב, ויש עליו חיוב להדליק שם. - אמנם בכה"ג שמדליק בשביל בעה"ב, כיון דהאי שמברך עלה הוא רק מטעם ערבות, אין זה אלא כשאין שם נר אחר מלבד נרות המדליק, אבל אם יש שם נר דלוק בלא נרות המדליק, דבכה"ג אינו מדליק רק בתוספת אורה, כיון שאין זה כלל חיוב על בעה"ב, אין כאן ערבות על אחרים בשביל בעה"ב, ולכן לכו"ע אינו מברך על הדלקה זו.

אלא דלפ"ז צ"ב דברי מהרי"ל בתשובה דמיירי שמדליקין בביהכ"נ ואינו אלא תוספת אורה שלא יכשל בעץ ואבן שהרי אין מתעכבים שם עד הלילה ממש, ובמשך הזמן שאנשי ביהכ"נ שוהים שם להתפלל, עדיין לא נסתלק לגמרי מאור היום, ועוד זאת שכבר נמצא שם גם הנרות שמיוחדות לביהכ"נ מלבד הנרות שהנשים מדליקות, וכיון שהדלקת הנשים אינו אלא בשביל אנשי ביהכ"נ בעת שהייתם שם להתפלל, הר"ז לכאורה בשביל אחרים, וכבר נת"ל דבכה"ג אין שייך ערבות ואין שייך לברך "וצונו" להדליק וכו'.

אמנם ראיתי בכתבי הרה"ג ר' אנשיל שעהר שליט"א בענין זה, ומצאתי שם סברא נכונה, די"ל שביהכנ"ס הוי ביתו של כאו"א, דלפי"ז הנשים שמדליקות שם ומברכות על נרותיהן שמביאין מביתן, כיון שגם בעליהן שלהן הם מהנכנסין בביהכ"נ להתפלל ומועיל להם הדלקת הנרות בתוספת אורה (על נרות הביהכ"נ) שלא יכשלו בעץ ואבן במשך הזמן ששוהים שם, הר"ז כמדליק בשביל עצמו, ושפיר כ' המהרי"ל שיכולין לברך עליהן בשביל תוספת אורה.

אמנם כ"ז הוא בשו"ת מהרי"ל דמיירי בהדלקת הנשים בביהכ"נ ואינן מדליקות בביתן כלל (ועיין מזה בא"ר סי' רס"ג סק"י), אבל הפנמ"א לא מיירי כלל מהדלקת הנשים בביהכ"נ, רק מהא דנהגו שאדם פרטי מביא נר לביהכ"נ ומדליקו בברכה, ואשתו כבר מברך עליו בביתו על הנרות שאצל השלחן, דלא שייך לומר שמברך בביהכ"נ על ההדלקה בשביל עצמו, אפי' אם יצטרך לו הנר שם כלילה ולא יהיו נרות אחרות דולקות, שהרי כבר כ' המג"א (רס"ג סק"א, סק"ד) דהגם שצריך להדליק בכל החדרים שהולך שם כלילה, אינו מברך עליהן כיון שמברכת אשתו בשבילו על הנרות שאצל

השלחן, ואין זה דוקא בהחדרים שהן בבית אחד, אלא ה"ה בשאר מקומות כשהוא חוץ לביתו והן עכ"פ באותו העיר, אלא שהחדר המיוחד לו יש לו שייכות גם עם אשתו המדלקת בביתו הקבוע לדירתו דבכה"ג נחשב הכל כמצוה אחת. והא דכ' המחבר (ס"ו) בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכין להדליק בחדרים ולברך עליו ע"כ, וכ' העו"ש (סק"ג) והרב ז"ל (ס"ט) ומשנ"ב (סקכ"ח) דמירי אפי' יש לו אשה וב"ב שמברכין בביתו ע"כ, זהו כשהחדר המיוחד להם אין לו שום שייכות עם נשיהם המדליקין בעיקר דירתם, דבכה"ג הן שני מצוות נפרדות ומברכין על כ"א בפנ"ע, ולפ"ז כל מה שיש על הנר שמדליק בביהכ"נ שם "נר שבת" ומברך עלה, הוא רק משום שמדליקו לצורך השמש שמצטרך לו ההשתמשות בלילה, וכדמשמע להדיא בדברי הפנמ"א שם שכ' בזה"ל, אבל בבית הכנסת "שאין מקום דירה לשום אדם" וכו', ובלאו האי נר "שמש ביהכ"נ לא יכשול בעץ ואבן" ע"כ, לכן פסיק ותני הפנמ"א דאין יכול לברך על הנר הפרטי כשהוא רק בתוספת אורה, והיינו דלאחר שכבר הדליק השמש נרות ביהכ"נ, מדליק אדם הפרטי את נרו, וכנ"ל דבשביל אחרים שלא יכשלו אין מברכין על הדלקה בתוספת אורה, אלא צריך לסדר שקודם ידליק אדם הפרטי את נרו בברכה ואח"כ ידליק השמש נרות ביהכ"נ, והכל כהנ"ל (ס"ו ז') באופן שהכל הוא כמצוה אחת, וע"ד שכ' המחבר (ס"ו רס"ג ס"ח) בב' או ג' בעלי בתים אוכלין במקום אחד, שא' מהם מברך, וכולם מדליקין על סמך ברכה זו, שאין זה בתוספת אורה אלא הדלקת כולם הוא כמצוה אחת, וכמ"ש העו"ש לפרש דברי המחבר הנ"ל, והוסיף ע"ז (שם) והא"ר (סקט"ז) והפנ"ג (א"א סקי"ד) דה"ה בירידים שכמה בע"ב דרים בחדר אחד, יברך א' והאחרים יענו אחריו אמן וכו', ומבואר מדבריהם דבכה"ג אפי' כשכל או"א מדליק לעצמו כיון שאינו מברך לעצמו, נחשב הכל כמצוה אחת שכ"א מהם משותף בה ולא נחשב כתוספת אורה, וה"ה בהנדון של הפנמ"א שגם הדלקת האדם הפרטי הוא בשביל השמש, ודאי שנחשב הכל כמצוה אחת ולא כתוספת אורה.

ועכ"ז עדיין עומד לנגדנו הא דסיים שם המהרי"ל דבעירו של השואל יכולין לברך גם על הדלקת נרות ביהכ"נ, כיון שביהכ"נ של נשים הוא מרתפו של שמש וחשוב לצורך סעודה למשוך יין בלילה, וכ"ש אם מדליקין בבית הכנסת של נשים בפנים, דהגם שנרות בהכ"נ כשמאירות לתוך חדר הנשים, ניכר עליהן שהודלקו "להאיר" ואינן תוספת אורה ושפיר מברכין עליהן אע"פ שהן רק לצורך השמש, מ"מ מצד הסברא יכול להיות שכמה נשים יזדמן להן הצורך להדליק בביהכ"נ, ובכה"ג אפי' כולן ידליקו בבית הכנסת של נשים בפנים, כיון שכ"א מהן מברכת לעצמה, הר"ז כב' וג' בעלי בתים שמדליקין על שלחן אחד, שאם כ"א מברך על מנורה שלו הוי הדלקת כ"א מהן בתוספת אורה על הדלקת האחרים כמ"ש המחבר (ס"ח), והגם דנקטינן לקולא כהרמ"א, זהו אם התועלת של צרכי אכילה הוא לעצמו, אבל אם מדליק בשביל צרכי אכילה כשהוא רק לאחרים כגון בשביל השמש, אין מברכין עליהן כשהוא רק בתוספת אורה, כיון דבכה"ג אין שייך דין ערבות על האחרים, והאיך יאמר מי שהוא בשבילו וצונו להדליק.

ולחומר הנושא צריך לומר דכיון שמהרי"ל סובב בזה רק על אופן פרטי בסדר ההדלקה בעירו של השואל, וי"ל שידוע היה לו שהנידון הוא בעיר המעוטה באוכלסין, ואין זה דבר השכיח שב'

נשים כאחד יזדמן להו צורך הזה, ועל הזדמנות שאינו מצוי, סמך עצמו על הבנת השואל בדבר שהוא פשוט בהלכה שאין שייך לברך "וצונו" בשביל אחר כשאין עליו חיוב ערבות, ובודאי שלא יעלה ע"ד השואל להתיר לברך בשביל השמש יותר מאשה אחת באופן שאין לנו לומר שסתימת דברי מהרי"ל הוא בגדר ראי' ברורה [ע"ד שאמרו חז"ל אם ברור לך הדבר כאחותך וכו' אומרהו וכו'] להתיר הדלקת תוספת אורה אפי' בשביל אחרים, ואינו כדי סמיכה כלל להסיק מזה קולא יתירה כזו, ובפרט להעמיס בדברי מהרי"ל דבר שהוא נגד השכל והסברא. - ועפ"ז לא פליג המהרי"ל על הפוסקים רק אם יכולין לברך בשביל אחר מהטעם שלא יכשל, וזה תלוי במהות הטעם של הדלקה בשביל שלא יכשל, והיינו אם ההדלקה עצמה הוא המטרה, והיינו מנוחה ושלוחה ושייך בזה ערבות, או שההדלקה הוא רק הכשר להמטרה שלא יכשל ואין שייך בזה ערבות, אבל לכו"ע אין מברכין בשביל אחר בתוספת אורה אפי' כשהוא לצורך עצם הסעודה, וכש"כ כשהוא רק צרכי אכילה, וכש"כ כשהוא רק בשביל שלא יכשל בעץ ואבן.

סימן ט"ז

ביאור דברי הרמ"א (רס"ג ס"י) שעיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן

הנה כבר נת"ל (סי' ט"ו) פלוגתת הפנמ"א (ח"ב סי' ס"ט) עם הרב ז"ל (סי' רס"ג סוף סי"ד) אם יכולין לברך ולהדליק בשביל אחרים כשההדלקה הוא מהטעם שלא יכשלו בעץ ואבן, והיינו דתלוי האין מתפרש נושא הענין במצות הדלקת נר שבת משום שלא יכשל בעץ ואבן, אם הקוטב הוא "החיובי" והיינו מנוחת נפשו מחשש כשלון, או הקוטב הוא "השלילי" והיינו גוף מניעת הכשלון, ולהרב ז"ל קוטב המצוה הוא השלילי ואינו מצוה גמורה, ומסתעף מזה שאין מברכין בשביל אחרים כשההדלקה הוא משום שלא יכשל, דכיון שאינו מצוה גמורה אין שייך ע"ז ערבות.

ועד"ז יבא על נכון הא דדייק הקצות השלחן (סי' ע"ד) בחלק בדי השלחן (אות ז') מש"כ הרב ז"ל (סי' רס"ג ס"ב) בזה"ל, חייב לחזור על הפתחים בשביל "נר זה", וכו' לפי שזהו בכלל עונג סעודת הלילה, ע"כ. דמשמע דבשביל הדלקת נר שלא יכשל אינו חייב לחזור על הפתחים, והיינו דהגם שמברכין על שניהן וצונו להדליק וכו', מהותן הן באין ערוך, דבשביל עונג האכילה ההדלקה היא בשביל חיובי, ובשביל שלא יכשל ההדלקה היא רק בשביל השלילי, ומה"ט אינה מצוה גמורה, וכפי הנראה דעת הרמ"א הוא כשיטת הרב ז"ל, וזהו כוונת הרמ"א במ"ש (בס"י) דהעיקר הוא הנרות שעל השלחן בשביל עונג האכילה, והיינו שזהו מצוה גמורה, משא"כ בשביל שלא יכשל אינו מצוה גמורה.

ועפ"י יובן מה שידוע הדבר שרוב בני עמינו בהמשך הדורות אפי' רבנן ותלמידיהון, אינם מדקדקים כלל להדליק נר בכל חדר וחדר שנכנסים שם בלילה, הגם שכ' המג"א (רס"ג סק"א, סקי"ד) להדליק בכל החדרים שנכנסים שם בליל שבת, עכ"פ בלא ברכה כיון שכבר נפטרו המקומות בהברכה על הנרות שעל השלחן, וצ"ל שהוא מטעם הנ"ל, שאינו מצוה גמורה, ולכן כאו"א מטעם איזה סיבה שנוגע לו, אינו מדקדק ע"ז.

שוב מצאתי כן במטה משה (סי' תי"ט) וז"ל, ומשו"ה נראה מי שיש לו כמה חדרים והולך מן הבית לחצר, שצריך להיות לו נר אחד בכל המקומות, שיש לחוש שמא יכשל שם, וכן קבלתי מן "המדקדקים במצוה", ע"כ. וכ"כ בספר תורת חיים (סי' רס"ג אות כ"ב) בשם ספר הפרדס, וז"ל ומספר הפרדס מוכח, בשנים מדליקין בב' חדרים שפיר יכול לברך כאו"א, אנן אין נוהגים כן במקום שאשתו מברכת, וגם אין מקפידים כ"כ להדליק בכל חדר וחדר זולת המדקדקים ע"כ.

וכפי הנראה מנהג הדורות הנ"ל הוא כהרב ז"ל שאין שייך בזה ערבות, כיון שקוטב המצוה הוא השלילי ולא החיובי, ומה"ט אינו מצוה גמורה, משא"כ להמהרי"ל והפנמ"א דס"ל דקוטב המצוה הוא החיובי, והרי הוא מצוה גמורה ושייך בזה ערבות, היתכן לבטל מצוה חיובית להדליק בכל חדר וחדר שנכנסין שם בלילה במקום שכאו"א יכול לקיימה בלא טירחא יתירה, ואפי' אם מזדמן איזה חדר שהוא שעת הדחק להדליק שם, עדיין אין זה טעם מספיק להמנע מלהדליק בשאר החדרים שאינם בגדר שעת הדחק, ועל כרחך דנקטינן לומר שאינה מצוה גמורה.

ויובן בזה הוראת רבינו ז"ל להאברכים אחר חתונתם שאוכלין סעודת הלילה אצל הוריהם, שיותר טוב לברך במקום אכילה אפי' כשהוא רק תוספת אורה, מלהדליק בביתו משום שלא יכשל אפי' באופן שלא נמצא שם אור אחר וההדלקה אינה תוספת אורה אלא עיקר האור, דהגם שתוספת אורה משום עונג אכילה הוא בפלוגתא, ועל ההדלקה בשביל שלא יכשל כשאנו בתוספת אורה לכו"ע מברכין, מ"מ בשביל אכילה הוא חיוב ומצוה גמורה, וכיון דנקטינן להתיר בתוספת אורה, הרי מתקיים מצוה זו לכתחלה, משא"כ בשביל שלא יכשל אפי' היא עיקר האור בלא תוספת אורה, אינו מצוה גמורה, ומשמע שהיה פשוט לי' לרבינו ז"ל דבמה שאוכלין ב' הסעודות אצל ההורים, אינן בכלל סמוכין על שלחנם ומבני ביתם, ויכולין לברך לעצמן על הדלקתן.

סימן י"ז

ביאור דברי הא"א (באטשאטש) בהגהותיו (סי' רס"ג ס"ה)

סימן זה הוא עדיין באמצע העריכה ולא רציתי לעכב הופעת הספר עד שיגמור גם סימן הזה ואי"ה בקרב הימים כשאברך על המוגמר יתפרסם במודעה מיוחדת שיכולין לקבלו כהוספה על הספר.

~ הוספות ~

העתקות מספרי הפוסקים שגזרו אומר שלא לברך להדליק נר של שבת על אור עלעקטריק כיוון שאין עליו שם "נר"

נר מצוה למהר"ל

ונראה דהגאונים שאסרו נר של שעה בשבת, היינו משום דסברי דגם בשבת צעין שרריך נר ולא אצוקה, כדמשמע מלשון ואצוקה של שעה וכו'. והיינו להדליק בו בשבת לנר מצוה שבת, אבל בחורת אצוקה ומדורה אינו אסור. וכל המשנה לא איירי בנר של שבת, רק מה שמוותר להדליק ומה שאסור להדליק. וסבירא להו דנר של שבת הוא נר של מצוה, כמו שאנו מצרכין 'להדליק נר של שבת'. לכך צריך שיהיה נר ממש, כי הנר הוא שלום בית טפי. אבל לא מדורה, מפני שאין זה שלום בית, כי אין יכול לקרב אל המדורה כמו שיכול לקרב עצמו אל הנר, ולהיות נהנה בו. ועוד, כי כאשר הושלם העולם, קבל העולם צורה האלקית, כמו שהגוף מן האדם כאשר הושלם, מקבל הנשמה האלקית, שנקראת "נר", כמו שהתבאר למעלה כי יקרא הנשמה "נר". וכך העולם הושלם, ואז היה מקבל הצורה, ודבר זה נקרא "נר". ודבר זה עושה שלום אל הכל, שכל אחד עומד בשלו, ואינו נכנס בגבולו של אחר, כי זהו ענין הצורה, שהוא שלום אל הכל. ולכך נקרא נר של שבת "שלום בית", כי נר של שבת הוא דוגמא ודמיון לזה. לכך צריך שיהיה מדליק נר, ולא אצוקה. וזהו טעם הגאונים דאסרי כשהשעה כרוכה על הפתילה, אף שהוא שפיר נמשך אחר הפתילה, אלא משום דסברי דצעין למצוה נר של שבת, ואין זה נקרא "נר", רק "אצוקה", ולמצוה נר שבת אינו יוצא בו. ומכל מקום מדליק בה בשבת, ולא למצוה, ולא גוררין שמא יטה. והשתא גם כן לא קשיא דברי רב אלפס אהדדי, דהא

רב אלפס גרס בגמרא "מהו דתימא נגזור פסול פתילות אטו פסול שמנים, קא משמע לן". אם כן הוא מפרש כדברי רש"י ז"ל, כמו שכתב הרא"ש ז"ל. ואילו בתשובותיו (סימן טז) כתב לאסור נר של שעה, כמו שכתב הר"ן ז"ל בשמו, וכן הרמב"ן ז"ל בתשובה שלו כתב לאסור. אלא כמו שאמרנו, שהגמרא קאי על המשנה, והמשנה לא איירי בנר של מצוה, רק במה שמוותר להדליק בו. אבל דברי רב אלפס בתשובות שלו קאי על נר של שבת שעושה למצוה. ובמקום אחר הארכנו בזה, צעין הדלקת נר של שבת, שלא יהיה באצוקה של שעה, ולא בשל חלב.

שו"ת דבר אליהו (פימן פ"ג)

ועב"פ אור עלעקטרי משונה מכל השמנים ונרות שדולק על ידי פתילה ושמן וחלב וכהאי גונא שיעור קצוב ובאור עלעקטרי אין שום פתילה ולא שום דבר גוש שיהא קצת דוגמת שמן ומאיר בלא זמן קצוב עד שיגלגלו ויסוצצו כפתור המוכינה, וגם אין שייך לשון הברכה להדליק על מה שמסוצצ ומניע הבית יד של המוכינה ופשיטא דגרע לענין זה גם מנרות של שעה, ורק כשאינו מוצא אפי' נרות של שעה ולא שום דבר שמן כמו חמאה וכו' ג, י"ל דהגם דקיי"ל בסוכה ד' ל"א לא מצא אחריו לא יציא לא רימון כו' דאמי למסרך, שאני הכא דלא הוי מה"ת, ודהוי משום פרסומי ניסא, וכשניכר שהוא לשם מצוה נ"ח איכא בזה זכר להנ"ס.

שור"ת דבר הלכה (פימזן ל"ו)

וע"ד שאלת מע"כ אם מותר לתקן שיהא הדלקת הגרות שעל העמוד צדיהכ"נ וציהמ"ד ע"י אור עלעקטרי והציא מע"כ מה שציארחי צספרי אמרי שפר סי' פ"ה דאין צהדלקת גרות כבוד ציהכ"נ אלא כשיש נורך צהוספת אורה, הנה יש ג"כ עדיפות צאור עלעקטרי לענין כיצוי הגרות צשצת ע"י גוי שסיצוב הגלגל והכפתור קיל טפי מכיצוי אש דעלמא, וכמ"ש צספרי האחרונים (הגם שחס על האור שלא ילך לאיצוד), וכל זאת כיון דקאמר צשצת ד' ל"צ צענין מנזות הדלקת הנר צשצת דנשמה שנתתי צכס קרויה נר ממילא יש נורך צנר "שיש צה פחילה הדולקת ע"י השמן" דוגמת מ"ש כי נר מנזו ותורה אור וע' מו"ק דכ"ה ושצת דק"ה ודקנ"ג וקיום המנזות הן ע"י אצרי הגוף, וכיון דקיי"ל שאס היה הנר דלוק מצעוד היום גדול יכצנו ויחזור וידלקנו לנורך שצת וע' ר"ס רס"ג דכנגד זכור ונגד שמור, יש עדיפות צנר שיש צו פחילה וכן צנר ליאהרצייט ועמ"ש צספרי דצר אליהו סי' ס"ג לענין הדלקת נר חנוכה דכיון שאין שום פחילה ודצר גוש לא הוי דומיא דשמן, וע' שצת דכ"א עה"כ להעלות נר תמיד שחהא שלהצת עולה מאיליה ולא ע"י ד"א וצירוש' פ"ה דסוכה שאין לך עושה שלהצת אלא פשתן צלצד ומשמע מזה דלא חשיב עולה ע"י ד"א לפי שהפחילה והשמן הן דצר אחד ועצם המנזו, ולא כמכשירי מנזו ועמ"ש הח"ס או"ח סי' מ"ג דהנחת

השלהצת אסור מדרצנן וכשמחוצרת צפחילתה האיסור מה"ת וע' מגילה די"ד שהיתה עושה פחילות למקדש, ועכ"פ לענין צ' גרות של שצת יש עדיפות צנר שיש פחילה וכמ"ש צלשון השו"ע שיש מכוונים לעשות צ' פחילות (וצהזכירה כלול שמירה מהטיית הנר וכדומה).

ספר לקראת שבת מכתב הגאון מקאשוי ז"ל

והנה צענין נר של עלעקטרי הנה דצר זה היה פשוט אלצינו מכצר שאין נר עלעקטרי כלום וכלום, והוא רק גחלת שצוער ואין זה נר של שצת, נר הוא רק שמן וכדומה, והשאר הוא רק אש ושלחצת, וצ"ה אחר כך ראיתי צשו"ת מהרש"ג צאורך צציאור גמור כן, וכל דצריו מתוקים וצוררים, וח"ו ליקח נר עלעקטרי לא לש"ק ולא לחנוכה, ולא ליאהרצייט שזה רק אש צעלמא, רק צש"ק כשאין לו כלום ידליק צלא צרכה ולהודיע שזהו רק להאיר שלא יכשלו ולא זולת, וכן צכל אונגארן ח"ו לא עלה על הדעת ליקח עלעקטריק ולעשות צרכה לצטלה ח"ו, אס כי צשו"ת צית יצחק לגאון הגאונים אצ"ד לצוב מסופק ורנזה להחיר, ואולם צזמנו לא ידעו היטב טצען של עלעקטריק, ואין צזה שום הוי אמינא להחירו על כן אפילו ליאהרצייט לא יקח, שצזה צאים לידי מכשול אח"כ לש"ק וחנוכה.